

КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ, ЕНЕРГЕТИКА И ЖИВОТНА СРЕДИНА

ПРАВНА РАМКА НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНА МЕЃУНАРОДНА ПОЗИЦИЈА

проф. д-р Весна Борозан, УКИМ/ФЕИТ

вон. проф. д-р Александра Крколева Матеска, УКИМ/ФЕИТ

доц. д-р Петар Крстевски, УКИМ/ФЕИТ

Ноември, 2020

Енергетската транзиција на Северна Македонија неминовно треба да го следи патот на чиста енергија за сите Европејци.

На тој пат, наша одговорност е да ги испочитуваме техно-економските специфичности на постојниот енергетски систем и да постигнеме транзицијата да се одвива во полза на граѓаните.

Да не заборавиме на енергетската сиромаштија во земјата и да најдеме начин за нејзин праведен третман.

КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ, ЕНЕРГЕТИКА И ЖИВОТНА СРЕДИНА

ПРАВНА РАМКА НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНА МЕЃУНАРОДНА ПОЗИЦИЈА

БЛАГОДАРНОСТ

Трудот на авторите е делумно реализиран во рамките на проектот „Прекугранично управување со променливи моќности на производни единици на обновливи извори и уреди за складирање на електрична енергија за меѓународен пазар на големо - CROSSBOW“ (грант, бр. 773430), од програмата „Хоризонт 2020“, финансирана од Европската унија.

ACKNOWLEDGEMENT

The work of the authors is a part of the H2020 project CROSSBOW – CROSS BOrder management of variable renewable energies and storage units enabling a transnational Wholesale market (Grant No. 773430), which is a project funded by the European Union.

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
**ФАКУЛТЕТ ЗА ЕЛЕКТРОТЕХНИКА И
ИНФОРМАЦИСКИ ТЕХНОЛОГИИ**

Содржина

Предговор	3
ВОВЕД	5
1. ЕНЕРГЕТСКА ПОЛИТИКА НА ЕУ	8
1.1 Енергетска унија.....	8
1.2 Чиста енергија за сите Европејци.....	10
1.3 Зелен договор.....	15
2. ЕНЕРГЕТСКА ЗАЕДНИЦА	18
2.1 Подлоги, Атински процес.....	18
2.2 Договор за Енергетска заедница.....	18
2.3 Носители (чинители).....	19
2.4 Институции.....	20
2.5 Правна рамка на Енергетската заедница.....	21
2.6 Електрична енергија и природен гас.....	23
2.6.1 Раздвојување на операторите на преносните системи.....	25
2.7 Обновливи извори на енергија.....	28
2.7.1 Образложение за потребите од промена на пристапот при воспоставување на механизмите за поддршка.....	29
2.7.2 Препораки за реформи на механизмите за поддршка на електрична енергија произведена од обновливи извори.....	30
2.8 Енергетска ефикасност.....	32
2.8.1 Правна рамка за енергетска ефикасност во Енергетската заедница.....	32
2.8.2 Инструменти за надминување на финансиските бариери во енергетската ефикасност.....	33
2.9 Животна средина.....	36
2.10 Клима.....	37
2.11 Енергетска транзиција на Енергетската заедница.....	38

3.	ПРАВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	41
3.1	Организациона шема на енергетскиот сектор.....	43
3.2	Имплементација на Законот за енергетика.....	44
3.2.1	Пазар на електрична енергија.....	44
3.2.2	Обновливи извори на енергија.....	49
3.3	Имплементација на Законот за енергетска ефикасност.....	51
3.4	Животна средина.....	52
3.5	Клима.....	53
3.5.1	Имплементација на Регулативата (ЕУ) 525/2013 за механизам за следење и известување за емисиите на стакленички гасови.....	53
3.5.2	Донесување на интегриран Национален план за енергетика и клима.....	54
4.	ПРЕГЛЕД НА РЕЛЕВАНТНИ СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ	55
4.1	Стратегија за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година.....	55
4.2	Акциски план за искористување на обновливите извори на енергија на Република Северна Македонија до 2025 година со визија до 2030 година.....	61
4.3	Мерки и планови за унапредување на енергетската ефикасност во Република Северна Македонија.....	63
5.	ЗАКЛУЧОК	66
	Литература.....	68
	Листа на кратенки.....	70

ПРЕДГОВОР

Стратешките цели и определби на една земја се клучни за постигнување на одржлив развој. Така, силната афирмација на Република Северна Македонија за членство во Европската унија како и постојниот статус на страна на Договорот за Енергетска заедница претставуваат основа за правната рамка на енергетскиот сектор на земјата и нејзиното позиционирање во меѓународни рамки. Од една страна, стратешките цели треба да служат како патоказ за понатамошните одлуки во областа на енергетиката која е клучен сектор на економијата, чие усогласување со европското законодавство ќе значи интеграција во функционален пазар на енергија и понатамошно исполнување на условите за пристапување кон Унијата. Од друга страна, тие треба да претставуваат и можности за праведна транзиција која истовремено ќе води кон декарбонизација, креирање на нови работни места и унапредување на животната средина.

Во рамките на својата работа, Фондацијата „Фридрих Еберт“ посветува особено внимание на развивање стратегии и поттикнување дискусии по клучни прашања кои се однесуваат на економските и социјални предизвици во земјата и регионот, како и на теми кои отвораат можности за унапредување на демократијата. Предизвиците кои му претстојат на електроенергетскиот сектор играат голема улога во дефинирањето на понатамошниот економски и социјален развој на земјата. Истовремено, тие нудат можности за негова демократизација, не само преку учество на граѓаните во носењето на одлуки, туку и преку нивно активно учество во сите пазари, било произведувајќи електрична енергија за сопствена потрошувачка, размена или продажба, било обезбедувајќи услуги за складирање на енергија. Ова е уникатна можност за крајните потрошувачи, која произлегува од транзицијата кон обновливи извори на енергија и која ќе може да се нарече праведна,

само доколку праведно ги вклучи сите засегнати страни, а особено крајните потрошувачи, било како потрошувачи-производители или пак, преку енергетските заедници.

Оваа публикација, во која авторите ги објаснуваат во целост правните аспекти на електроенергетската транзиција на Република Северна Македонија, има за цел да им послужи на тековните и идни дискусии, кои се водат на темата, од страна на сите засегнати страни, вклучувајќи ги владините институции, граѓанските организации, синдикати и академската заедница. Заложбите за креирање на социјално и праведно општество во кое енергетската сиромаштија е многу повеќе од бројка, кои истовремено се надополнуваат со предизвиците кои ги носат климатските промени, претставуваат нераскинлив дел од мотивите на европското законодавство. Преку усогласување на нашето законодавство, чиј успех во последните неколку години е препознаен од страна на Енергетската заедница како најдобар во регионот, не само што ќе успееме да одговориме на предизвиците, туку и ќе креираме можности кои ќе ни донесат сигурен и стабилен електроенергетски систем, нови и безбедни работни места, како и придобивки во поглед на заштита на нашето здравје и квалитетна животна средина. Компаративната анализа, која е придружена кон оваа публикација, ни дава јасни и концизни индикации за идните чекори во однос на понатамошното усогласување на правните решенија, притоа задржувајќи се на позитивните аспекти и можности кои треба да ги искористиме како држава, а и како регион.

*Ивана Вучкова,
Фондација „Фридрих Еберт“, канцеларија Скопје*

Публикацијата е резултат на взаемна волја и соработка помеѓу Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Факултет за електротехника и информациски технологии, во Скопје (УКИМ/ФЕИТ), а поврзано со европскиот проект од програмата „Хоризонт 2020“, во кој учествува и кој е насловен како „Прекугранично управување со променливи моќности на производни единици на обновливи извори и уреди за складирање на електрична енергија за меѓународен пазар на големо (CROSSBOW)“ и Фондацијата „Фридрих Еберт“, канцеларија Скопје и канцеларијата за Регионален дијалог Југоисточна Европа (Дијалог ЈИЕ) со седиште во Сараево. Со меѓусебно разбирање, најдено е дека пишаниот материјал, кој содржи истражувања за европските, регионалните и националните визии за развојот на електроенергетиката, како значен дел од стопанството кое со своето позитивно однесување може значително да придонесе кон справувањето со глобалните климатски промени, е од корист за повеќе сегменти од општественото битие на Република Северна Македонија.

Покрај намената на оваа публикација, која е наведена во предговорот, авторите би сакале да ги истакнат и придобивките кои таа ќе ги има во наставниот процес на УКИМ/ФЕИТ. Имено, овој материјал ќе најде примена во наставата по неколку предмети од прв и втор циклус студии на ФЕИТ – пазари на електрична енергија и регулатива во електроенергетика (прв циклус), како и регулатива во енергетиката и применети механизми за поддршка на обновливите извори на енергија и енергетската ефикасност (втор циклус).

Заради сето претходно наведено, авторите би сакале да ја изразат својата благодарност кон Фондацијата „Фридрих Еберт“ и програмата „Хоризонт 2020“ на Европската комисија, преку проектот CROSSBOW, кои го овозможиле создавањето и публикацијата на овој пишан материјал.

Од авторите:

проф. д-р Весна Борозан,
УКИМ/ФЕИТ

вон. проф. д-р Александра Крколева Матеска,
УКИМ/ФЕИТ

доц. д-р Петар Крстевски,
УКИМ/ФЕИТ

1

ВОВЕД

Република Северна Македонија како држава-кандидат за полноправно **членство во Европската унија (ЕУ)** се соочува со предизвиците на ефикасното спроведување на сериозни реформи во општествениот систем. Аспирациите за членство во ЕУ нужно значат и свест за потребата од исполнување на стандардите во повеќе области, од кои особено значење за нејзиниот севкупен општествен развој има енергетската област. Принципите за соработка со ЕУ во енергетскиот сектор е предвидено да ги одразуваат начелата на пазарната економија и Договорот за европската енергетска повелба и да се развиваат во насока на постапното интегрирање во европските пазари на енергија, при што соработката особено го вклучува следново [1]:

- формулирање и планирање на енергетската политика, вклучувајќи модернизација на инфраструктурата, подобрување и разнообразност во снабдувањето и подобар пристап кон пазарот на енергија, вклучувајќи и олеснување на транзитот,
- поттикнување за штедење енергија, подобрување на енергетската ефикасност, зголемено користење на обновливата енергија и проучување на влијанието на производството и потрошувачката на енергија врз животната средина,
- формулирање на рамковни услови за реструктурирање на енергетските капацитети и соработка меѓу претпријатијата во овој сектор,
- управување во енергетскиот сектор, обука на кадар и трансфер на технологии и знаења.

Во Одлуката на Советот на ЕУ од 30 јануари 2006 година за принципите, приоритетите и условите содржани во Европското партнерство со Република Северна Македонија, за енергетскиот сектор се вклучени следниве приоритети:

- усогласување на законодавството на внатрешните пазари за електрична енергија и гас, енергетска ефикасност и обновливи извори на енер-

гија со европското законодавство (acquis communautaire) со цел постепено отворање на пазарот за енергија за конкуренција,

- зајакнување на независноста на Регулаторната комисија за енергетика,
- спроведување на Договорот за Енергетска заедница (ЕнЗ),
- зајакнување на административниот капацитет на сите енергетски сектори.

Република Северна Македонија е потписник на **Договорот за Енергетска повелба**¹. Воспоставен во раните транзициони години, овој договор помеѓу другото имаше за задача интензивирање на соработката во секторот на енергијата помеѓу Западна Европа и источните экс-социјалистички земји. Заедно со склучувањето на Договорот за Енергетска повелба склучен е и **Протокол за енергетска ефикасност и за соодветни аспекти на заштита на животната средина**.

Во Енергетската повелба се истакнуваат следните основни цели:

- заштита и поттикнување на странски инвестиции во енергетиката – притоа посебно се нагласува дека инвестирањето во секторот на енергетиката ќе има позитивни импликации врз вработеноста и динамизирањето на растот на секоја земја посебно и на регионот во целина,
- слободна трговија со енергија и материјали и производи поврзани со енергетиката врз основа на правилата на Светската трговска организација,
- слободен транзит на енергијата преку цевководи за нафта, нафтени продукти и природен гас и преку електрична мрежа,

¹ Договорот го имаат ратификувано 51 земја и Европската заедница. Република Северна Македонија го ратификува со закон во 1998 година

- осигурување на здрава конкуренција на единствениот пазар и искористување на економии од обем,
- намалување на негативните влијанија на енергетиката врз животната средина и примена на европските еколошки стандарди – за постојните (старите) енергетски капацитети, тие можат да бидат поблаги од европските, а за новите енергетски капацитети таквиот исклучок не постои,
- зголемување на енергетската ефикасност,
- создавање механизми за решавање на спорите помеѓу државите или помеѓу државите и инвеститорите.

Со Протоколот за енергетска ефикасност и за соодветни аспекти на заштита на животната средина определени се обврските на земјите потписнички за формирање на јасни политички цели за зголемување на енергетската ефикасност и за намалување на негативното влијание на енергетските процеси врз околината. Согласно протоколот, за секоја земја потписничка се изготвуваат два вида извештаи за енергетската ефикасност, регуларни и длабински. Република Северна Македонија во изминатиот период има изготвено два регуларни извештаи, а од страна на Секретаријатот на Енергетската повелба изготвен е Длабински извештај за политиките и програмите за енергетска ефикасност на Северна Македонија. [2]

Република Северна Македонија е страна и на **Договорот за Енергетска заедница**². Во 2005 година, кога беше потпишан Договорот за ЕнЗ, државите потписнички се обврзаа да го усогласат своето законодавство со европското *acquis* за енергија, животна средина, конкуренција и обновливи извори на енергија (ОИЕ)³, како и да следат заеднички утврден комплет мерки и активности кои ќе доведат до интеграција во функционален пазар на енергија како дел од Внатрешниот пазар на енергија на ЕУ [3].

ЕнЗ е меѓународна организација која ги обединува ЕУ и нејзините непосредни соседи во заеднички напор да креираат интегриран пан – европски пазар на енергија. Цел на ЕнЗ е, по пат на тесна соработка и координација на активностите помеѓу страните на Договорот, да се создаде стабилна регулаторна и пазарна рамка, привлечна за инвестиции во преносната инфраструктура за гас и електрична енергија и во капацитети за производство на електрична енергија, така што сите страни ќе имаат пристап до отворен пазар, односно ста-

билно и непрекинато снабдување со природен гас и електрична енергија. Со обезбедување на единствена регулаторна рамка во регионот на Југоисточна Европа (ЈИЕ) се создаваат можности за негово поврзување со касписките, северноафричките и блискоисточните резерви на природен гас и за експлоатација на домашните енергетски ресурси. Цел на ЕнЗ е и развивање на конкурентноста и ликвидноста на пазарите за енергија. Во Договорот за основање на ЕнЗ посебно место зазема грижата за подобрување на животната средина, поврзана со природниот гас и електричната енергија, преку подобрување на енергетската ефикасност и користењето на ОИЕ.

Република Северна Македонија ја ратификува **Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени** во 1998 година, а го ратификува и **Протоколот од Кјото** во 2004 година. Следствено, Северна Македонија учествуваше во преговорите, го потпиша и го ратификуваше и **Парискиот договор од Рамковната конвенција на Обединетите нации за климатски промени**⁴ кој стапи во сила на 4 ноември 2016 година.

На 26 и 27 јануари 2009 година во Бон, Сојузна Република Германија се одржа основачката конференција на **Меѓународната агенција за обновлива енергија** (International Renewable Energy Agency – IRENA). Република Северна Македонија го потпиша Статутот на ИРЕНА со што стана земја основач на оваа меѓународна организација. Досега, Статутот го имаат потпишано 161 земја, меѓу кои и земјите членки на ЕУ.⁵ Агенцијата е основана со цел да стане водечка сила во промовирањето на брз премин кон употреба на ОИЕ, како и промовирање на нивна широка распространетост и одржливо користење. Во таа насока, ИРЕНА обезбедува поврзување на искуствата и знаењата и олеснување на трансферот на најновите технологии меѓу своите членови. ИРЕНА настојува да го олесни пристапот до сите релевантни информации поврзани со користењето на обновливата енергија⁶.

Меморандум за разбирање за влегување на Република Северна Македонија во **Потпрограмата за интелигентна енергија на Европа**⁷, во рамките на Програмата Хоризонт 2020 на ЕУ, е одобрен од страна на Европската комисија (ЕК) на 3 мај 2011 година и тој е потпишан на 21 јуни 2011 година. Интелигентната енергија на Европа нуди помош на сите организации во нивните настојувања да постигнат енергетска одржливост.

2 Покрај Северна Македонија, во 2005 година, потписнички на Договорот за основање на Енергетска заедница беа и Албанија, Бугарија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Црна Гора, Романија, Србија, Косово и Европската заедница. Северна Македонија во 2006 година го ратификува Договорот со закон.

3 Во меѓувреме, опфатот на области е значително зголемен.

4 <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/the-paris-agreement>

5 <https://www.irena.org/irenamembership>

6 <https://www.irena.org/en/statutevisionmission>

7 <https://ec.europa.eu/easme/en/section/energy/intelligent-energy-europe>

Сите наведени меѓународни договори поврзани со енергетскиот сектор, кои ги потпишала Република Северна Македонија, јасно го исцртуваат стремежот и траекторијата на развој на овој значаен сектор – потполно усогласување на правната рамка и условите за стопанисување во секторот со оние на ЕУ. Притоа, огромно е значењето и улогата на ЕнЗ – организација која за своите договорни страни претставува „мост помеѓу двата брега“ и е доверлив поддржувач при имплементацијата на барањата.

Заради утврдување на јазот и патоказот помеѓу постојната состојба и правна рамка во електроенергетскиот сектор на земјата и посакуваната крајна цел, во првото поглавје на овој текст, најпрвин, се прикажани основите на тековната енергетска политика на ЕУ.

Понатаму, второто поглавје настојува да ги сумира тековните надлежности, принципи на

делување, задолжителна правна рамка и активности на ЕнЗ. Вреди да се нагласи, уште веднаш, дека правната рамка на ЕнЗ непрекинато се дополнува со нови документи од ЕУ *acquis*, веднаш штом ќе се процени дека се створени услови за нов чекор напред.

Македонските постигнувања во реформскиот процес и непосредните планови за развој се евидентирани во третото и четвртото поглавје.

Основните заклучни размислувања и споредби помеѓу позитивното право на ЕУ, ЕнЗ и Република Северна Македонија се наведени во крајното поглавје од публикацијата, по кое следи листата на користена литература.

1

ЕНЕРГЕТСКА ПОЛИТИКА НА ЕУ

1.1 ЕНЕРГЕТСКА УНИЈА

Последната усвоена Стратегија за енергетика на ЕУ е изработена за време на претседателството на Јункер со ЕК, 2014 – 2019 година, како резултат на работата насочена кон еден од десетте основни приоритети на тоа претседателство и е наречена Енергетска унија, [4]. Таа претставува надградба на Европската стратегија за сигурност во енергетиката, усвоена во 2014 година [5]. Нејзината главна цел може да се формулира како воспоставување на **енергетска унија, која на потрошувачите во ЕУ (домаќинства и претпријатија) ќе им овозможи сигурност, одржливост и конкурентност во снабдувањето со енергија и тоа по прифатливи цени.**

Енергетската унија е креирана да функционира во соработка со останатите девет стратегии, како што се Единствениот пазар на дигитални услуги,

Унијата на пазарите на капитал и Инвестицискиот план за Европа, во еден интегриран систем на иницијативи и активности кој треба да резултира со забележлива модернизација на стопанството на ЕУ. Улогата на Енергетската унија во рамките на овој систем е илустрирана на сликата 1, [6].

Имплементацијата на Енергетската унија се очекува да ја забрза транзицијата кон чиста енергија, проследена со раст на стопанските показатели и отворање на нови работни места. Мобилизирајќи дополнителни јавни и приватни инвестиции во висина од околу 177 милијарди евра годишно од 2021 до 2030 година, се оценува дека оваа стратегија може да генерира до 1 % пораст на бруто-домашниот производ (БДП) и да креира околу 900.000 нови работни места. Тоа истовремено би значело дека просечната јаглеродна интензивност на стопанството на ЕУ во 2030 година би била за 43% пониска од онаа во 2020 година, како и дека

Слика 1
Модернизација на стопанството – централна улога на Енергетската унија и климатска акција [6]

околу половина од произведената електрична енергија во ЕУ би доаѓала од ОИЕ, [6].

Енергетскиот сектор е важен за европското стопанство. Цените на одделни видови енергија влијаат врз конкурентноста на целото стопанство и претставуваат околу 6 % од трошоците на просечно домаќинство. Тој вработува околу 2,2 милиони луѓе во околу 90.000 европски претпријатија. Во позадината стои просперитетна енергетска индустрија која испорачува неопходна опрема и услуги, не само во Европа, туку и ширум светот. Развојот на искористувањето на ОИЕ и енергетската ефикасност доведува до нови стопански активности и услуги во цела Европа, овозможувајќи нови извори на заработка за сите Европејци [6].

Енергетската унија содржи пет меѓусебно зависни и поттикнувачки димензии, креирани така да донесат поголема енергетска сигурност, одржливост и конкуренција [4]:

- **Енергетска сигурност, солидарност и доверба** – диверзификација на изворите на енергија и обезбедување на сигурно снабдување со енергија во Европа, по пат на солидарност и соработка помеѓу земјите членки на ЕУ;
- **Потполно интегриран Европски пазар на енергија** – овозможување на слободен проток на енергија низ ЕУ преку соодветно изградена инфраструктура и без никакви технички и регулаторни бариери⁸;
- **Енергетска ефикасност која придонесува за постигнување на умерена побарувачка на енергија** – намалување на зависноста од увоз на енергија и на емисиите на стакленички гасови, како и поттикнување на порастот на стопанските активности и вработувањата;
- **Намалување на климатските промени, декарбонизација на стопанството** – ЕУ е посветена на брза ратификација на Парискиот договор и зачувување на лидерската позиција во областа на искористување на ОИЕ; и
- **Истражувања, иновации и конкурентност** – поддршка на напредокот на ниско-јаглеродни и „чисти“ технологии за производство на секундарна енергија, по пат на насочување на истражувањата и иновативните решенија кон унапредување на енергетската транзиција и конкурентноста.⁹

8 За изградба на соодветна инфраструктура, ЕУ обезбеди наменска легислатива (TEN-E Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2013 on guidelines for trans-European energy infrastructure and repealing Decision No 1364/2006/EC and amending Regulations (EC) No 713/2009, (EC) No 714/2009 and (EC) No 715/2009), како и финансиски средства во своите структурни фондови

9 https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/energy-union_en

Откако Енергетската унија беше промовирана во 2015 година, ЕК објави неколку пакети со мерки за нејзина поддршка, како и неколку редовни извештаи за напредокот кон остварување на нејзините клучни приоритети, со цел да се осигура дека стратешките определби ќе бидат постигнати.

Четвртиот Извештај за состојбата на Енергетската унија беше објавен во април 2019 година и покажа дека снабдувањето со енергија на Европа сега е попредвидливо, посигурно и подостапно за секого, отколку што тоа било пред неколку години. Подетално, Извештајот истакнува дека [7]:

- модернизираниот енергетски систем го подига стопанството на ЕУ на повисоко ниво, привлекува инвестиции и креира локални вработувања,
- Стратегијата за енергетика ѝ овозможува на ЕУ да ги издигне своите амбиции во голем број сектори поврзани со енергетиката, од зголемени цели за ОИЕ и енергетска ефикасност, до корекција на целите за намалување на емисиите од моторни возила,
- Стратегијата претставува солидна основа за активности ориентирани кон модерно и климатски-неутрално стопанство до 2050 година,
- Стратегијата постигна ЕУ да го обедини својот глас при преговарањето и имплементацијата на Парискиот договор и да продолжи да биде пример во рамките на глобалната климатска акција, која сепак треба да овозможи конкурентна и општествено рамноправна транзиција.

Сепак, една од најзначајните мерки на ЕУ во прилог на Енергетската унија е донесувањето на последниот законодавен пакет за енергетика и клима, познат под името Зимски пакет или Чиста енергија за сите Европејци (ЧЕСЕ).

Преку законодавниот пакет ЧЕСЕ, во рамките на кој особена важност има новата Регулатива за владеење на Енергетската унија и климатска акција (Регулатива за владеење) [8], а врз основа на опсежни анализи и предлози од страна на ЕК [9], [10], ЕУ постави амбициозни задолжителни климатски цели до 2030 година: најмалку 32% енергија од ОИЕ во вкупната потрошувачка на енергија на ЕУ, подобрување на енергетската ефикасност најмалку за 32,5% во однос на 2007 година и намалување на емисијата на стакленички гасови за 40% во однос на 1990 година. Кога овие цели ќе бидат потполно имплементирани, се очекува дека намалувањето на емисијата на стакленички гасови може да достигне и цели 45%.¹⁰

10 https://ec.europa.eu/info/news/commission-welcomes-council-adoption-new-rules-renewable-energy-energy-efficiency-and-governance-2018-dec-04_en

Овие задолжителни целни проценти се прикажани на слика 2 и јасно е дека нивното постигнување ќе бара комбинирани и постојани напори од земјите членки. Сепак, се смета дека тие можат да бидат дури и надминати преку избор и примена на вистински стимуланси и соодветни механизми за поддршка (МП)¹¹. Како што е претставено во долгорочната стратегија за Енергетска унија, постигнувањето на целните проценти до 2030 година ќе претставува важен чекор во долгорочната транзиција кон потполно чиста енергија до 2050 година [9], [10].

Имено, Регулативата за владеење [8] и останатите акти од ЧЕСЕ креираат единствен регулаторен систем за енергетика и клима, кој обезбедува основи за ЕУ и нејзините земји членки заеднички да ги планираат и исполнат наведените целни проценти до 2030 година. Тој систем, исто така, ја обезбедува транзицијата кон климатски неутрално стопанство, кое е економично и нуди еднакви можности за сите граѓани на ЕУ.

1.2 ЧИСТА ЕНЕРГИЈА ЗА СИТЕ ЕВРОПЕЈЦИ

Првиот предлог за донесување на ЧЕСЕ, во согласност со процедурата за донесување на правни акти (регулатива) во ЕУ, беше изработен и објавен од страна на ЕК на 30 ноември 2016 година, под псевдонимот Зимски пакет, кој му беше доделен во тоа време. Зимскиот пакет се состоеше од осум предлог-акти со намена да ја забрзаат транзицијата кон „енергетски чисто стопанство“ во ЕУ, однос-

но да ги имплементираат стратешките определби на Енергетската унија. Тие ги покриваа областите енергетска ефикасност, ОИЕ, пазар на електрична енергија, сигурност во снабдувањето со енергија и правила за владеење на Енергетската унија.

Сите поединечни мерки содржани во правните предлог-акти од Зимскиот пакет беа концизно објаснети во придружното Коминике COM (2016) 860 final, во рамките на следниве наслови, кои ја одразуваат суштината на предложените мерки [6]:

- Енергетската ефикасност на прво место,
- Глобално лидерство во обновлива енергија и
- Чесен договор за потрошувачите (пазар на електрична енергија и сигурност).

Притоа, особено се води сметка сите Европејци да имаат придобивки од транзицијата кон чист енергетски систем. Сите потрошувачи, вклучувајќи ги и ранливите категории, како и енергетски сиромашните, да се чувствуваат вклучени во „чесниот договор“ и да добијат корист од пристапот до сигурно снабдување со чиста енергија за конкурентни, односно прифатливи, цени.

Зимскиот пакет со предлог-акти може да биде групирани во три категории на мерки, [12]: амандмани на постојниот Трет пакет на законодавство за внатрешен пазар на електрична енергија и природен гас на ЕУ (Трет пакет), амандмани на постојната регулатива за климатски промени и предлог-акти со потполно нови мерки¹².

Првата категорија е со цел да го редизајнира постојниот модел на пазар на енергија, а пред сè пазарот на електрична енергија и содржи нова директива која воведува амандмани и ја повлекува од сила Директивата 2009/72 (ЕК) за пазар на елек-

11 Терминот механизми за поддршка е македонски превод на англискиот термин support schemes. Во англискиот јазик за овој термин се користи и терминот promotion strategies, односно во превод промотивни стратегии. Во стручната литература на македонски јазик се користи и терминот шеми за поддршка, но во оваа Студија се користи терминот механизми за поддршка и кратенката МП. Станува збор за механизам што го применува државата за да се промовира користењето на енергијата од ОИЕ или енергетска ефикасност.

12 Во жаргонот на ЕУ, потполна ревизија на постојна мерка или правен акт се нарекува „препев“ (en: 'recast')

Слика 2
Климатски и енергетски задолжителни целни проценти до 2030 година, [11]

	ЕМИСИИ НА СТАКЛЕНИЧИ ГАСОВИ	ОБНОВЛИВА ЕНЕРГИЈА	ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ	ИНТЕРКОНЕКЦИИ	КЛИМА ВО ПРОГРАМИ ФИНАНСИРАНИ ОД ЕУ	CO2 ОД:
2020	-20	20	20	10	2014-2020 20	
2030	≤ -40%	≥ -32%	≥ 32.5%	15%	2021-2027 25%	коли -37.5% комбиња -31% камиони -30%

Клаузула за ревизија нагоре по 2023

трична енергија, нова регулатива која воведува амандмани и ја повлекува од сила Регулацивата (ЕУ) 714/2009 за прекугранична размена на електрична енергија, како и нова регулатива која воведува амандмани и ја повлекува од сила Регулацивата (ЕУ) 713/2009 за воспоставување на Агенција-та за соработка на државните регулаторни тела за енергетика на ЕУ (ACER)¹³.

Втората категорија на мерки настојува да ги подреди и интегрира климатските цели во новиот модел на пазар на енергија. Оваа категорија вклучува две нови директиви кои потполно ги ревидираат Директивата 2009/28 (ЕК) за ОИЕ и Директивата 2012/27 (ЕК) за енергетска ефикасност.

Најпосле, во третата категорија спаѓаат предлозите за нова регулатива за подготвеност на ризици во електроенергетскиот сектор, како и Регулацивата за владеење [8], кои се потполно нови мерки во политиките на ЕУ.

Предлог-актите од Зимскиот пакет, проследени со обемни дискусии и усогласувања помеѓу институциите и земјите членки на ЕУ, конечно ја поминаа постапката за донесување на нова регулатива во ЕУ до пролетта 2019 година. Во продолжение, усвоените правни акти, кои сега веќе го сочинуваат ЧЕСЕ¹⁴, ќе бидат анализирани во посебни потглавја според наведената категоризација од литературата [12] и нивниот доминантен придонес кон приоритетните мерки од литературата [6]. Иако сите законодавни акти во рамките на ЧЕСЕ сочинуваат единствен и комплементарен систем на мерки за постигнување на целите на Енергетската унија, ваквата класификација е поддржана и од поновите изданија на ЕК во прилог на ЧЕСЕ, [13] и [14].

Владеење на Енергетската унија и климатска акција

Централното место во законодавниот пакет ЧЕСЕ, може да се каже дека ѝ припаѓа на Регулацивата за владеење [8], која влезе во сила на 24 декември 2018 година. Регулацивата ги интегрира сите правни акти од ЧЕСЕ во единствена акција и ја нагласува важноста на постигнувањето на целите во областите енергетика и клима до 2030 година. Регулацивата за владеење, исто така, ги утврдува заедничките активности на земјите членки на ЕУ и ЕК за постигнување на целите на Енергетската унија. Притоа, земено е предвид дека различни земји можат да придонесат на различни начини кон Енергетската унија.

Целите на Регулацивата за владеење се [8]:

- да ги имплементира стратегиите и мерките кои обезбедуваат постигнување на целите на Енергетската унија, а посебно на целните климатски проценти и на постигнување на долгорочните преземени обврски на ЕУ од Парискиот договор за емисија на стакленички гасови,
- да ја стимулира соработката помеѓу земјите членки на ЕУ во насока на постигнување на приоритетите и целите на Енергетската унија,
- да промовира долгорочна стабилност и предвидливост на условите за инвестирање во цела ЕУ и да придонесе за растеж, нови вработувања и општествена кохезија,
- да ги намали административните оптоварувања во согласност со принципот на „подобра регулатива“¹⁵, по пат на интегрирање и рационализирање на поголем дел од досегашните барања од земјите членки на ЕУ за планирање и известување во областите енергетика и клима, како и на обврските на ЕК за следење на постигнувањата и
- да осигура конзистентно известување од страна на ЕУ и нејзините земји членки во рамките на Рамковната конвенција за климатски промени на Обединетите нации и Парискиот договор, а со тоа, заменувајќи го постојниот систем за следење и известување почнувајќи од 2021 година натаму.

Механизмот, кој е воспоставен за постигнување на целите и целните проценти на Регулацивата за владеење [8], се заснова на задолжителни интегрирани Национални планови за енергетика и клима (НПЕК)¹⁶, кои покриваат периоди од десет години, почнувајќи со периодот 2021 – 2030 година¹⁷. Покрај тоа, тој вклучува и национални долгорочни стратегии, кои се меѓусебно усогласени во рамките на ЕУ, како и интегрирано известување, следење и објавување на податоци. Транспарентноста на овој механизам се обезбедува преку широки јавни расправи по секој НПЕК.

НПЕК играат клучна улога во системот на владеење на Енергетската унија и климатска акција.

13 Англиски, European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators (ACER), <https://www.acer.europa.eu/en>

14 https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en

15 Принципот на „подобра регулатива“ е воведен во ЕУ во 2014 година. Тој подразбира подобрување на квалитетот на политиките и законодавството на начин што ќе обезбеди секој регулаторен предлог да ги почитува принципите на супсидијарност (да нема интервенција од ЕУ за работите кои можат ефективно да се уредат од самите земји членки) и пропорционалност (преземењето активности од страна на ЕУ не смеат да го надминат она што е доволно за постигнување на одредена цел), https://ec.europa.eu/commission/priorities/ democratic-change/better-regulation_en

16 National energy and climate plans (NECPs), https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/national-energy-climate-plans_en

17 Според член 9 од Регулацивата за владеење на Енергетската унија и климатска акција [8]

Тие треба да им обезбедат на стопанскиот и финансискиот сектор што е можно повеќе прегледност и предвидливост на процесите, со цел стимулирање на неопходните приватни инвестиции.

Во 2019 година, ЕК го издаде Коминикето COM (2019) 285 final [11], во кое ги анализира првите нацрт-верзии на НПЕК од земјите членки и дава препораки за нивно унапредување во духот на меѓусебна соработка и солидарност кон постигнување на целите за 2030 година. До крајот на 2019 година, сите земји членки ги комплетираа своите НПЕК. Во 2024 година е предвидено НПЕК да бидат ажурирани во согласност со дотогашното искуство во реализацијата, како и според новите можности кои ќе бидат понудени од развојот на технологиите.

Климатски цели на Енергетската унија (енергетска ефикасност и обновлива енергија)

Иако исполнувањето на климатските цели на Енергетската унија подеднакво зависи од успешната имплементација на целиот пакет ЧЕСЕ, во оваа категорија условно се сместени следниве правни акти:

- Директивата (ЕУ) 2018/844 за енергетски карактеристики на зградите [15],
- Директивата (ЕУ) 2018/2001 за промоција на користување на енергија од ОИЕ [16] и
- Директивата (ЕУ) 2018/2002 за енергетска ефикасност [17].

Клучната тенденција на ЧЕСЕ е да ја постави енергетската ефикасност на прво место во рамките на развојните планови на своите земји членки, бидејќи заштедите на енергија претставуваат најлесен начин за потрошувачите да заштедат пари, но и за намалување на емисиите на стакленички гасови. Двете директиви на ЧЕСЕ од оваа област, за енергетска ефикасност и за енергетски карактеристики на зградите, промовираат политики кои ќе помогнат [13]:

- да се постигне високо енергетски ефикасен и декарбонизиран фонд на згради до 2050 година,
- да се креира стабилна околина за донесување на инвестициски одлуки и
- да им се овозможи на потрошувачите и стопанствениците, со повеќе информации при донесувањето одлуки, да заштедат енергија и пари.
- Директивата за енергетска ефикасност треба да биде транспонирана во законодавството на земјите членки на ЕУ најдоцна до 25 јуни 2020 година, освен одредбите за мерења и наплата кои имаат краен рок до 25 октомври 2020 година.

Покрај утврдувањето на новиот целен процент до 2030 година, главните достигнувања на Директивата за енергетска ефикасност [17] се следниве¹⁸:

- воведување на построги правила за мерења и наплата на топла вода, со давање појасни права на потрошувачите, особено на оние кои живеат во колективни станбени објекти со заеднички системи за греење, со цел да добиваат почести и подетални информации за нивната потрошувачка на енергија, притоа, овозможувајќи им подобро разбирање и управување на нивните трошоци за греење,
- барање за земјите членки да имаат транспарентни и јавно објавени правила за алокација на трошоците за греење, ладење и потрошувачка на топла вода во колективните згради со заеднички системи за вакви услуги,
- надгледување на степенот на ефикасност во новите капацитети за производство на секундарна енергија,
- унапредување на дозволеният фактор на трансформација на примарна во секундарна енергија од сегашниот 2,5 на 2,1,
- обврска за генерална ревизија на Директивата до 2024 година.

Во ЕУ, зградите се одговорни за околу 40 % од вкупната потрошувачка на енергија и за 36 % од емисиите на CO₂, што значи дека тие заедно претставуваат најголем потрошувач на енергија во Европа. Само реновирањето на постојните згради во ЕУ, се проценува дека може да донесе намалување на потрошувачката на енергија за 5 – 6 % и да ги намали емисиите на CO₂ за околу 5 %. Покрај тоа, инвестициите во енергетската ефикасност го стимулираат стопанството, посебно градежниот сектор, кој придонесува со 9 % во БДП на ЕУ и вработува околу 18 милиони луѓе. Од овие причини, во рамките на енергетската ефикасност, посебно внимание се посветува на можностите за заштеда на енергија во зградите, што во крајна линија е изразено со донесување на посебна Директива за енергетски карактеристики на зградите, [15], која воведува сосем нови елементи и испраќа порака за волјата на ЕУ да пристапи кон обемно реновирање на постојните згради и да го модернизира градежниот сектор со примена на нови технологии. Директивата за енергетски карактеристики на зградите, [15], покрива широк спектар на политики и мерки за поддршка, кои ќе им помогнат на владите на земјите членки на ЕУ значително да го подобрат фондот на згради во своите држави, по

¹⁸ https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/targets-directive-and-rules/energy-efficiency-directive_en

пат на инвестирање во нивните енергетски карактеристики, како на пример¹⁹:

- земјите членки мораат да воспостават цврсти долгорочни стратегии за реновирање, со индикативни показатели за напредокот до 2030, 2040 и 2050 година,
- земјите членки мораат да постават минимални барања, по основ на најмали трошоци, за енергетските карактеристики на новите згради, реновирање на постојните згради, како и замена или модернизација на елементи од зградите, како што се системите за греење и ладење, покриви и сидови,
- сите нови згради мораат да бидат речиси „нула – енергетски“ објекти, најдоцна до 31 декември 2020 година²⁰,
- при продажба или изнајмување на згради мораат да бидат издадени сертификати за енергетските карактеристики на зградите (градежни сертификати), како и инспекциски извештаи за системите за греење и за системите за ладење,
- електромобилноста е поддржана со воведување минимални барања за паркинг места, во зависност од големината на објектот,
- воведена е доброволна Европска шема за оценка на подготвеност за примена на интелегентни технологии во зградите²¹,
- промовирани се повеќе интелегентни технологии, вклучувајќи уреди за регулација на температурата во просториите и инсталирање на автоматски управувачки системи за различни параметри во зградите,
- опфатени се аспекти на квалитетот на воздухот и вентилацијата во зградите, заради здравјето и добросостојбата на корисниците,
- земјите членки на ЕУ, исто така, мораат да одредат листа на финансиски мерки за подобрување на ефикасноста на зградите.

Земјите членки мораат да ги транспонираат новите и ревидираните мерки за енергетски карактеристики на зградите најдоцна до 10 март 2020 година.

Новите елементи од препеаната Директива за промоција на искористување на енергија од ОИЕ [16], пак, треба да бидат транспонирани во нацио-

налното законодавство на земјите членки на ЕУ најдоцна до 30 јуни 2021 година. Оваа директива, помеѓу другото, за првпат ги воведува концептите на²²:

- самопотрошувачка на ОИЕ²³, кој поставува правни основи за крајните корисници или потрошувачите да произведуваат електрична енергија од ОИЕ за сопствени потреби, но и да го складираат или продаваат вишокот на произведена електрична енергија,
- задруги за обновлива енергија²⁴,
- нови или преформулирани критериуми за одржливост и заштеда во емисии на стакленички гасови за биогорива, течни биогорива и биомаса.

Очекуваните придобивки од примената на Директивата за ОИЕ [16] вклучуваат²⁵:

- поставува нова обврзувачка цел за ЕУ од 32 % ОИЕ во потрошувачката на енергија до 2030 година, вклучувајќи и обврска за ревизија во 2023 година за евентуално зголемување на обврзувачкиот процент,
- го подобрува дизајнот и стабилноста на МП на ОИЕ,
- испорачува реално рационализирање и редукција на административните процедури,
- воспоставува јасна и стабилна регулаторна рамка за самопотрошувачка на ОИЕ,
- го зголемува амбициите за примена на ОИЕ во транспортот и секторот за греење/ладење.

Директивата за ОИЕ [16], исто така, ја промовира соработката помеѓу земјите членки на ЕУ, како и со земјите надвор од ЕУ, за взаемна помош при постигнувањето на целните проценти за ОИЕ. Механизмите на соработка можат да имаат форма на:

- статистички трансфери на обновлива енергија,
- заеднички проекти за ОИЕ,
- заеднички МП на ОИЕ.

19 https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/energy-performance-buildings-directive_en

20 Според старата директива, сите јавни згради во ЕУ требаше да бидат речиси „нула – енергетски“, најдоцна до 31 декември 2018 година

21 Англиски - 'smart readiness' of buildings

22 https://ec.europa.eu/energy/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive/overview_en

23 Англиски - renewables self-consumers, renewables self-consumption

24 Англиски - renewable energy communities

25 https://ec.europa.eu/info/news/commission-welcomes-council-adoption-new-rules-renewable-energy-energy-efficiency-and-governance-2018-dec-04_en

Пазар на електрична енергија и сигурност во снабдувањето

Правната регулатива во рамките на ЧЕСЕ, која се однесува на моделот на пазар на електрична енергија во ЕУ и сигурноста во снабдувањето со енергија, се состои од следниве правни акти:

- Директива (ЕУ) 2019/944 за заедничките правила за внатрешниот пазар на електрична енергија (препев) [18],
- Регулотива (ЕУ) 2019/943 за внатрешниот пазар на електрична енергија (препев) [19],
- Регулотива (ЕУ) 2019/941 за подготвеност за совладување на ризиците во електроенергетскиот сектор [20] и
- Регулотива (ЕУ) 2019/942 за воспоставување на ACER (препев) [21].

Овој дел од пакетот ЧЕСЕ е насочен кон прилагодување на моделот на внатрешниот пазар на електрична енергија на ЕУ за справување со предизвиците на транзицијата кон чиста енергија и ќе го направат пазарот – подобро поврзан (интегриран), подобро заштитен од распади на електроенергетскиот систем, поспособен да ја интегрира електричната енергија произведена од ОИЕ, повеќе заснован на пазарни принципи и повеќе прилагоден на потребите на потрошувачите, [12] и [14].

Измените на постојните правила за пазар на електрична енергија во ЕУ се во насока да [14]:

- дозволат слободна прекугранична размена на електричната енергија со трговија, поголема конкуренција на пазарот и подобра регионална соработка,
- овозможат поголема флексибилност за интеграција на зголеменото производство на електрична енергија од ОИЕ во електричните мрежи,
- поттикнат повеќе пазарно засновани инвестиции кои притоа придонесуваат за декарбонизација на енергетскиот систем на ЕУ,
- воведат нови ограничувања за емисиите на стакленички гасови од електроцентралите кои добиваат субвенции,
- го подобрат планирањето за предвидување и одговор на кризни ситуации на пазарот на електрична енергија, вклучувајќи и кибер сигурност и организирана прекугранична соработка.

Новите правила, исто така, воведуваат опсежна рамка за заштита на потрошувачите, нивна информираност и засилување на нивната моќ во рамките на пазарот [14]:

- потрошувачите ќе добиваат краток преглед на клучните услови во договорот за снабдување со цел подобро да ги разберат одредбите и условите кои се содржани во него и кои често знаат да бидат прилично комплексни,
- најдоцна до 2026 година, техничкиот процес на промена на снабдувач мора да се сведе на 24 часа во сите земји членки на ЕУ,
- давателите на услуги треба да даваат бесплатен пристап до најмалку еден калкулатор за енергетска споредба на услугите, со цел потрошувачите да имаат можност да пронајдат за себе најдобар договор на пазарот,
- за потрошувачите подобро да ги контролираат своите трошоци, информациите во сметките за електрична енергија ќе бидат подобрени,
- новите обврски ќе помогнат за полесна идентификација на ранливите и енергетски сиромашните потрошувачи, на тој начин допирајќи до ратечкиот проблем на енергетска сиромаштија и овозможувајќи помошта да се насочи кон оние на кои навистина им е потребна,
- потрошувачите, индивидуално или преку енергетските задруги, ќе можат активно да учествуваат во сите пазари, било произведувајќи електрична енергија за сопствена потрошувачка, размена или продажба, било обезбедувајќи услуги за складирање на енергија,
- за прв пат, потрошувачите ќе имаат право да побараат интелегентно броило и договор со динамични цени кои ќе им овозможат да бидат наградени за префрлање на сопствената потрошувачка од време на врвно оптоварување во време кога енергијата е достапна и евтина.

Со цел да се зголеми отпорноста на влијанија²⁶ на електроенергетскиот систем (ЕЕС) на ЕУ, Регулотивата за подготвеност за совладување на ризиците во електроенергетскиот сектор, [20], бара секоја земја членка на ЕУ да дефинира План за подготвеност на ризици и да воспостави алатки за одговор во неочекувани ситуации, притоа, блиско соработувајќи со соседните земји членки според принципот на солидарност. Иницијативата за донесување на оваа регулатива следеше по постојното искуство – одговорот од страна на земјите членки на потенцијални кризи да биде сведен само на национален контекст. Притоа, земјите членки главно ги занемаруваа прекуграничните ефекти на кризите. Понекогаш, проблемот беше дури и потенциран заради елиминирање на пазарните механизми во

26 Терминот „отпорност на влијанија“ е македонски превод на англискиот термин „resilience“, кој во контекст на ЕЕС, во најново време, се користи да означи цел концепт на одбрана на системот кој опфаќа повеќе аспекти: прво, отпорност на надворешни влијанија, второ, способност на системот да се справи и да ги намали ефектите на тие влијанија, како и трето, да закрепне по нападот и да се врати во нормален режим на работа.

кризни ситуации, кое, пак, за резултат има зголемување на сметките на потрошувачите²⁷. Оваа регулатива ([20]), заради поврзаноста на сите ЕЕС во Европа, ја зема предвид и потребата за соработка помеѓу земјите членки на ЕУ и договорните страни на ЕнЗ, со цел идентификација на кризите во снабдувањето со електрична енергија, вклучувајќи ги и кризите предизвикани од кибер закани, развој на кризни сценарија и Планови за подготвеност на ризици. Ваквите активности треба да резултираат со решенија кои не дозволуваат загрозување на сигурноста на снабдувањето во земјите членки на ЕУ и договорните страни на ЕнЗ. Во оваа насока, ЕК може да ги покани страните на ЕнЗ да учествуваат во работата на своите наменски формирани институции, како што е Групата за координација во електроенергетиката²⁸.

Она што е посебно важно, поврзано со кибер сигурноста, е дека Регулативата за пазар на електрична енергија, [19], ја воведува грижата за кибер сигурноста во задачите на Европската мрежа на оператори на преносни системи за електрична енергија (ОПС)²⁹, (ENTSO-E)³⁰, како и во телото на ЕУ оператори на дистрибутивни системи (ОДС). Имено, ENTSO-E има задача да ја промовира кибер сигурноста и задачите на ЕУ ОДС телото вклучуваат управување и заштита на податоците, како и обезбедување на кибер сигурност во соработката со релевантни институции и регулирани ентитети. Понатаму, Регулативата за пазар на електрична енергија, [19], налага воспоставување на Мрежни правила за кибер сигурност³¹ со минимални барања за сигурност, планирање, надзор, известување и управување со кризи.

Регулативата за воспоставување на ACER, [21], ја препева Регулативата 713/2009 според која беше основана ACER, во рамките на имплементацијата на Третиот пакет за енергетика на ЕУ, со надлежности за координација на националните регулаторни тела за енергетика (НПТЕ), советување и надзор над пазарите на енергија. Новата Регулатива на ACER му доделува нови надлежности во областите во кои фрагментирани одлуки на одделни НПТЕ мо-

жат да доведат до проблеми во функционирањето на интегрираниот внатрешен пазар на енергија во ЕУ. На пример, ACER ќе има увид во работата на идните Регионални координативни центри и соработката помеѓу ОПС, како и надлежности за насочување на работата на НПТЕ.

1.3 ЗЕЛЕН ДОГОВОР

На 28 ноември 2019 година, Европскиот парламент прогласи вонредна климатска состојба во Европа и глобално. Притоа, започнаа и активности за донесување на нови регулаторни и буџетски предлози, кои би биле во потполност усогласени со намерата за ограничување на глобалното затоплување на најмногу 1,5 °C.

ЕК го предложи Европскиот зелен договор на 11 декември 2019 година. Ова беше проследено со предлог-закон за клима во ЕУ на 4 март 2020 година, со цел да се обезбеди „климатски неутрална“ ЕУ до крајот на 2050 година. Законот за клима треба да биде одобрен од страна на Европскиот парламент и Советот на министри на ЕУ преку вообичаената законодавна процедура. Тој настојува да ги преточи политичките заложби во законски обврзувачко решение за сите земји членки на ЕУ, како и да иницира нов инвестициски циклус. Меѓу другото, Европскиот зелен договор предвидува сериозна и амбициозна ревизија на климатските цели на Енергетската унија во 2024 година.

Европскиот зелен договор, [22], не претставува нова стратегија на ЕУ, туку нов патоказ за постигнување на одржливост за стопанството на ЕУ. Енергетската унија, во рамките на која се надоградува Европскиот зелен договор, и понатаму е една од седумте главни стратешки политики и приоритети на ЕУ, која настојува да го трансформира стопанството на Европа во модерно и конкурентно стопанство, кое на ефикасен начин ги искористува домашните ресурси. Притоа, настојувањата се:³²

- да престанат сите нето-емисии на стакленички гасови до 2050 година,
- стопанскиот пораст да биде раздвоен од експлоатацијата на ресурси и
- ниеден човек и ниедно место во ЕУ да не останат без заштита и соодветна грижа.

Очекувањата се дека ова ќе се постигне, ако се успее климатските предизвици воочени во рамките на сите воспоставени политики на ЕУ да се претворат во можности и да се овозможи праведна и инклузивна политика за сите. На слика 3 се прикажани одделните елементи на Зелениот договор.

27 https://ec.europa.eu/energy/topics/markets-and-consumers/market-legislation/electricity-market-design_en?redir=1

28 Англиски – Electricity Coordination Group (ECG)

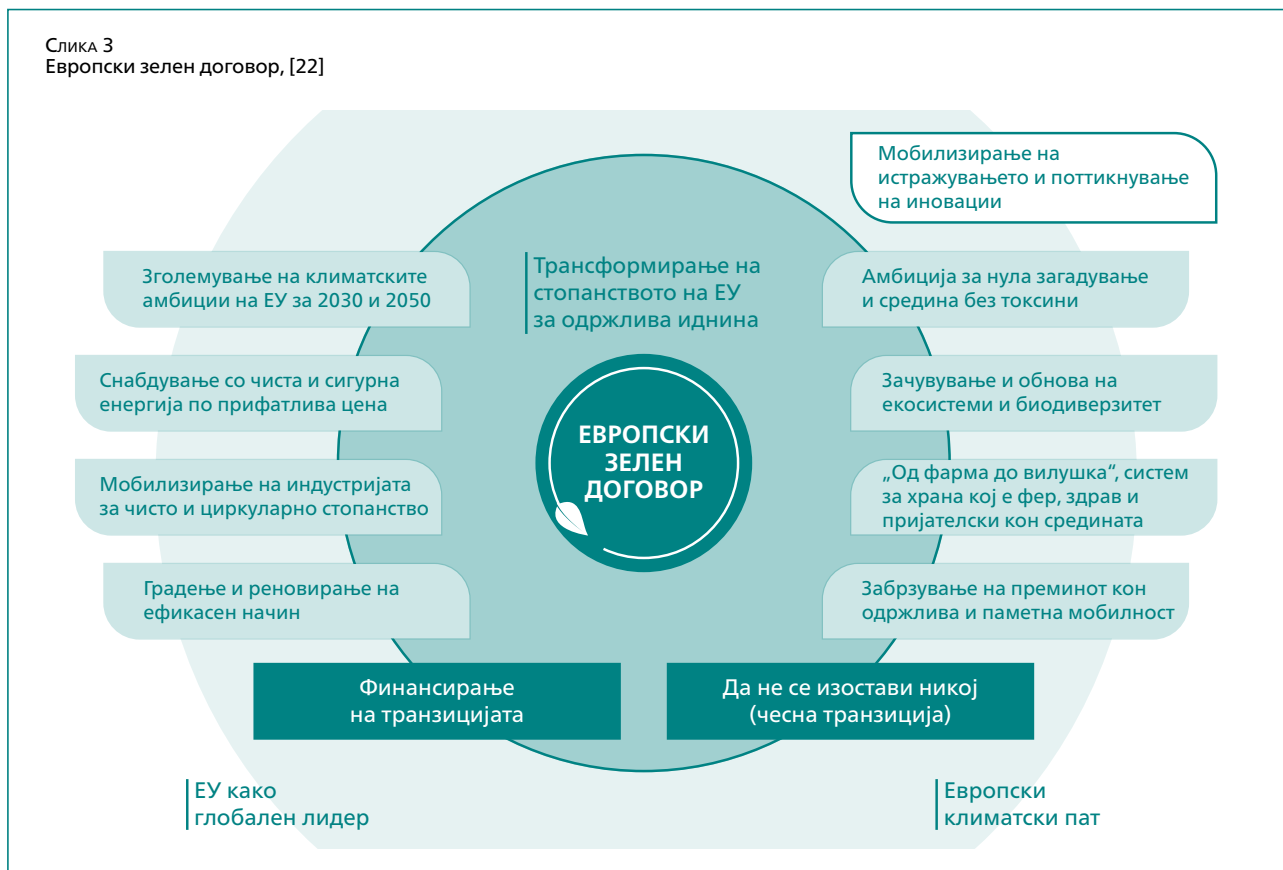
29 Терминот *оператор на електропреносниот систем* е македонски превод на англискиот термин *Electricity Transmission System Operator (TSO)*. Терминот оператор на електропреносниот систем (ОПС) се користи во стручната литература на македонски јазик и се дефинира како правно лице кое врши пренос на електрична енергија и управува со електроенергетскиот систем и е одговорно за работењето на системот, неговото одржување, планирање, развој и поврзување со електропреносните системи на соседните земји и за обезбедување долгорочна способност на системот за задоволување на разумните потреби за пренесување на електрична енергија.

30 Англиски, European Network of Transmission System Operators, (ENTSO-E), <https://www.entsoe.eu/>

31 Англиски - Network Code on Cybersecurity

32 A European Green Deal, https://ec.europa.eu/info/strategy_en

Слика 3
Европски зелен договор, [22]

Постигнувањето на целите на Европскиот зелен договор ќе бара ангажман од сите стопански сектори, вклучувајќи:

- инвестирање во технологии кои не ја загорзуваат животната средина³³,
- поддршка на иновативната индустрија,
- распространување на примената на чист, евтин и здрав приватен и јавен транспорт,
- декарбонизација на енергетскиот сектор,
- обезбедување на енергетска ефикасност на зградите и
- соработка со меѓународните партнери за подобрување на глобалните стандарди за животна средина.

Патоказот со активности е табеларно прикажан во Анексот на Европскиот зелен договор [23] и од неговото спроведување се очекува³⁴:

- да го поттикне ефикасното користење на ресурсите со преод кон чисто, циркуларно стопанство и
- да го запре загадувањето и да го обнови биодиверзитетот.

Патоказот е групиран во следниве поглавја [23]:

- климатски амбиции,
- чиста, финансиски достапна и сигурна енергија,
- индустриска стратегија за чисто и циркуларно стопанство,
- одржлива и интелигентна мобилност,
- раззеленување на заедничката земјоделска политика³⁵,
- зачувување и заштита на биодиверзитетот,
- насочување на одржливоста во сите европски политики,
- ЕУ како глобален лидер и
- работејќи заедно – Европски климатски пакт.

Циркуларно стопанство е поим од економијата³⁶ кој се однесува на воспоставен систем со цел елиминирање на отпадоците и континуирано искористување на ресурсите. Циркуларните системи вклучуваат повторна употреба, поделба, повторна обработка и рециклирање, со цел креирање на кружен затворен систем кој го минимизира користењето на основни ресурси и одложувањето на отпадоци, загадувањето и во крајна линија, еми-

33 Англиски - „environmentally-friendly technologies“

34 https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en#actions

35 Англиски - Greening the Common Agricultural Policy / 'Farm to Fork' Strategy

36 https://en.wikipedia.org/wiki/Circular_economy

сијата на CO₂. Циркуларното стопанство настојува да ги задржи во користење продуктите, опремата и инфраструктурата во што подолго користење, а притоа, подобрувајќи ја продуктивноста на користените ресурси. Секој „отпад“ треба да стане „храна“ за некој друг процес – дали како нус-производ или обновен ресурс за друг индустриски процес или како регенеративен природен ресурс (на пример, рекомполит). Обновливиот пристап е во спротивност на традиционалниот концепт на линеарно стопанство, со „земи ресурс, направи производ и одложи смет“ модел на производство.

Поддржувачите на циркуларното стопанство препорачуваат дека „одржливиот свет“ не значи намалување на квалитетот на живеење за потрошувачите и дека може да се постигне без загуба на приход за производителите. Објаснувањето е дека овој регенеративен процес на циркуларното стопанство може да биде исто толку профитабилен, колку и линеарните модели, овозможувајќи потрошувачите да продолжат да конзумираат слични производи и услуги.

Сите активности од Патоказот се предвидени за периодот 2020 – 2021 година.

ЕУ, исто така, ќе обезбеди финансиска поддршка и техничка помош на луѓето, претпријатијата и регионите кои се најмногу погодени од промените кои ги носи преминот кон чисто стопанство. Ова е наречено Праведен механизам за транзиција и ќе помогне да се мобилизираат најмалку 100 милијарди евра во најпогодените региони, во текот на периодот 2021 – 2027 година. Инвестицискиот план на Европскиот зелен договор, [24], ги претставува потребните инвестиции и расположивите финансиски алатки и објаснува како да се обезбеди праведната и инклузивна политика која е ветена.

Потпретседателот на ЕК, Франс Тимерман, задолжен за Европскиот зелен договор, во своето обраќање до европските парламентарци од 21 април 2020 година потврди дека е возможна „зелена“ обнова на ЕУ, под услов ЕУ да ги мобилизира своите инвестициски капацитети во „новото“ стопанство. Во спротивно, би се изгубиле два пати повеќе пари со инвестирање во неодржливо стопанство. Европскиот зелен договор не е луксуз, туку начин за осигурување на идното одржливо стопанство и намалување на европската зависност од фосилни горива, со цел постигнување на енергетска неутралност³⁷.

37 <https://www.eureporter.co/frontpage/2020/04/21/greendeal-timmermans-argues-that-every-euro-of-investment-promotes-a-green-recovery/>

2

ЕНЕРГЕТСКА ЗАЕДНИЦА

2.1 ПОДЛОГИ, АТИНСКИ ПРОЦЕС

Основањето на ЕнЗ беше иницирано од страна на ЕУ во 2001 – 2002 година, како дел од нејзината политика за сигурност во снабдувањето со енергија преточена во Првиот и Вториот пакет за енергетика на ЕУ. Главната цел на преземениите активности беше да се промовираат стабилноста и одржливиот развој во ЈИЕ и да се обезбедат пан-европски импликации на Фирентинскиот процес (Florence process). Иницијативата беше наречена Атински процес, според името на градот во кој се потпиша Првиот меморандум за разбирање во 2002 година. Меморандумот ја соединил политичката волја на земјите од ЈИЕ, како и на Турција и тогашната администрација на Косово (UNMIK), да го усвојат заедничкото законодавство на ЕУ (*acquis communautaire*) во областа на енергетиката и да воспостават структури за надгледување на остварувањата во тој правец.

На почетокот, процесот беше главно политички управуван од страна на ЕК и тогашниот Пакт за стабилност за ЈИЕ и поддржан од многу државни агенции и фондови за развој и меѓународни финансиски институции. Додека, пак, учеството на земјите и јурисдикциите од ЈИЕ беше особено силно мотивирано со амбициите за членство во ЕУ, како и со ветениот прилив на западен странски капитал кој требаше да пристигне заедно со имплементацијата на европското законодавство и воспоставувањето на пазарни услови во областа на енергетиката.

Процесот резултирало со потпишување на законски обврзувачки Договор за ЕнЗ (Energy Community Treaty) во 2005 година и со основање на заеднички институции, вклучувајќи го и Секретаријатот на ЕнЗ³⁸ во Виена, кој беше основан во јуни 2006 година по ратификацијата и стапувањето во сила на Договорот.

38 <http://www.energy-community.org>

Во меѓувреме, и покрај постигнатите резултати во земјите потписнички на Договорот³⁹, двата мотивирачки фактори се реализираат со колеблив интензитет, а процесот на обединување во ЕнЗ и заеднички пазар на енергија доби нова димензија со проширувањето кон источните земји, зачленувањето на Молдавија, Украина и Грузија, како и вклучувањето на Ерменија со набљудувачки статус. Имено, географското повикување на т.н. Западен Балкан (ЗБ) стана застарено, а Договорот цели кон имплементирање на енергетската политика на ЕУ во земјите „кои не ѝ припаѓаат на Европа“⁴⁰.

Иако постојано се потенцира поврзаноста помеѓу степенот на усогласеност на националното законодавство во областа на енергетиката со законодавството на ЕУ, од една страна и инвестициите во оваа област, од друга страна, загрижува постојаното одлагање на инвестициите во поголеми производствени енергетски капацитети, кои му се итно потребни на Регионот.

2.2 ДОГОВОР ЗА ЕНЕРГЕТСКА ЗАЕДНИЦА

Договорот за основање на ЕнЗ ги дефинира правата и обврските на страните потписнички на Договорот и воведува заеднички институции, како и правна рамка за функционирање на тие институции⁴¹. [3]

Страните во Договорот имаат договорено да воспостават заедничка правна и стопанска рамка во однос на т.н. мрежни енергии⁴², што подразбира усвојување и имплементација на *acquis communautaire* за енергија (електрична енергија

39 Бугарија и Романија станаа земји членки на ЕУ во 2007 година, а Хрватска во 2013 година

40 http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/EU

41 Energy Community Secretariat, "The Energy Community Legal Framework", Edition 4, 2018, <https://www.energy-community.org/legal/acquis/LFs.html>

42 Електрична енергија, природен гас и во одреден обем нафта и нафтени деривати

и природен гас), животна средина, конкуренција и ОИЕ (2005 година), како и за складирање на нафта и нафтени деривати, сигурност во снабдувањето (2007 година), енергетска ефикасност (2009 година), енергетска статистика (2012 година), инфраструктура (2015 година) и климатски промени (2018 година) [3].

Со цел да се гарантира ефикасно функционирање на пазарите на мрежни енергии и да се придонесе кон сигурноста на снабдување со енергија на Европа, при основањето на ЕнЗ, страните во Договорот се согласија да воспостават заедничка правна рамка во наведените области и што е уште поважно, се обврзаа на принципот на „меѓусебна помош“, односно солидарност⁴³, во случај кога една од страните се соочува со проблеми во функционирањето на нејзините енергетски мрежи. Денеска, највисокиот приоритет во енергетската политика е пренасочен кон декарбонизација на секторот, во обид за проактивна борба против климатските промени и активно учество во креирањето на глобалната климатска агенда. Ова подразбира конкретна заедничка акција од сите страни на Договорот, предводена од ЕнЗ и длабоко разбирање на обемот на самиот предизвик.

Од 1 јануари 2018 година, страните на Договорот за ЕнЗ се обврзани да ги имплементираат Директивата за големи постројки со внатрешно согорување (за постојните електрани) и Директивата за емисии од индустријата (за новите електрани) – двата основни законски акти на ЕУ и ЕнЗ кои имаат за цел „прочистување“ на електраните и намалување на загадувањето на воздухот. Електраните кои се изземени од примената на мерките предвидени со овие законски решенија заради ограниченоста на нивниот животен век, забрзано се подготвуваат за потполно затворање и за нивна замена се бараат нови технички решенија. Решенијата поддржани од законската рамка на ЕнЗ се, пред сè, од областите на ОИЕ и примена на иновативни технологии за непречена прекугранична размена на произведената енергија преку механизмите на заедничкиот пазар на енергија, а со цел максимално искористување на локалните ресурси. Од не помала важност е и примената на енергетска ефикасност, вложувањата во развој на интелегентни мрежи и интелегентни мерења, ефективни уреди и капацитети за складирање на енергија, како и соодветната грижа за кибер сигурност на енергетските системи.

2.3 НОСИТЕЛИ (ЧИНТЕЛИ)

Страни во Договорот за ЕнЗ се ЕУ⁴⁴ и осум останати потписнички: Албанија, Босна и Херцеговина, Грузија, Косово, Северна Македонија, Молдавија, Црна Гора, Србија и Украина⁴⁵.

Земјите членки на ЕУ ги имаат сите права и обврски кои произлегуваат од Договорот. Според тоа, секоја земја членка на ЕУ може да го добие статусот на **учесник** во ЕнЗ. Учесниците имаат право да бидат дел од секој состанок или активност на ЕнЗ. Засега, групата учесници ја сочинуваат 19 земји од ЕУ.

Секоја соседна трета земја може да биде примена во ЕнЗ како **набљудувач**. Следниве набљудувачи се дел од Договорот: Ерменија, Норвешка и Турција. Белорусија поднесе барање за стекнување статус на набљудувач во јуни 2016 година. Набљудувачите имаат право да присуствуваат на состаноците на институциите на ЕнЗ.

Страните и набљудувачите на ЕнЗ се прикажани на слика 4.

Значаен придонес кон успехот на ЕнЗ доаѓа од страна на **донаторите**. Донаторската заедница се состои од институции, организации, или владини агенции за развој. Донаторите меѓусебно ја координираат својата државна помош и регионални иницијативи со цел да се постигне заедничката цел за воспоставување на интегриран пазар на енергија. Заедно со финансиската поддршка, донаторите придонесуваат со препораки и помош по приоритетните прашања од енергетската политика. Тие, исто така, водат и финансираат длабински студии за унапредување на процесот и учествуваат во бројни обуки и работилници во рамките на ЕнЗ.

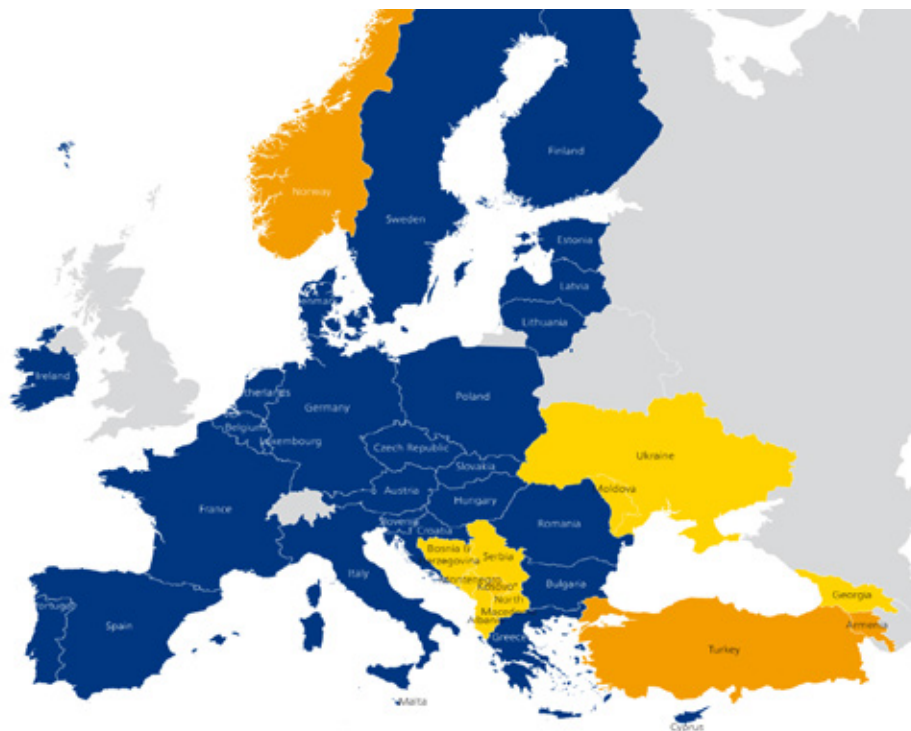
По потпишувањето на Договорот, посебно активни донатори се Канадската агенција за меѓународен развој (CIDA), Европската агенција за обнова (EAR), Европската банка за обнова и развој (EBRD), Европската инвестициона банка (EIB), ЕК, Банката за поддршка на развојот на Германската федерална влада (KfW), Светската банка (WB) и Агенцијата за меѓународен развој на САД (USAID).

43 Принципот на солидарност помеѓу земјите членки е еден од основните општи принципи врз кои е воспоставена и функционира ЕУ

44 Во време на потпишување и стапување во сила на Договорот, правната форма на ЕУ сè уште го носеше називот Европска заедница (European Community)

45 <https://www.energy-community.org/aboutus/whoweare.html>, состојба од 2.05.2020 година

Слика 4
 Географски обем на ЕнЗ, <https://www.energy-community.org>

2.4 ИНСТИТУЦИИ

Институционалната поставеност на ЕнЗ (слика 5)⁴⁶ почна да се развива со Првиот меморандум за разбирање и беше дефинирана со самиот Договор за ЕнЗ во 2005 година.

Министерскиот совет (МС) на ЕнЗ заседава еднаш годишно и донесува одлуки за клучните политики и усвојува правила и процедури на ЕнЗ. МС е составен од по еден претставник на секоја договорна страна (вообичаено, министри надлежни за енергетика) и двајца претставници на ЕУ (функционери на ЕК).

Парламентарниот пленум го сочинуваат избрани пратеници од собранијата на договорните страни. Работата на Пленумот е во насока на поефикасно донесување и имплементација на законската рамка на ЕнЗ.

Постојаната група на високи претставници ја сочинуваат државни службеници од висок ранг од секоја договорна страна поединечно и двајца претставници на ЕК. Оваа институција ја подготвува работата на МС, обезбедува континуитет и постапување по политичките состаноци на министрите и во одредени случаи одлучува за мерките за имплементација. Се состанува на секои три месеци.

Регулаторниот одбор е составен од претставници на регулаторните тела за енергетика на до-

говорните страни и еден претставник од ЕК. Претставници на Регулаторните тела за енергетика на земјите учеснички и набљудувачи можат исто така да учествуваат во работата и активностите на Регулаторниот одбор. Неговата улога е да ги советува МС и Постојаната група на високи претставници за детали од статутарните, техничките и регулаторните правила, како и да дава препораки во случај на прекугранични спорови меѓу регулаторите.

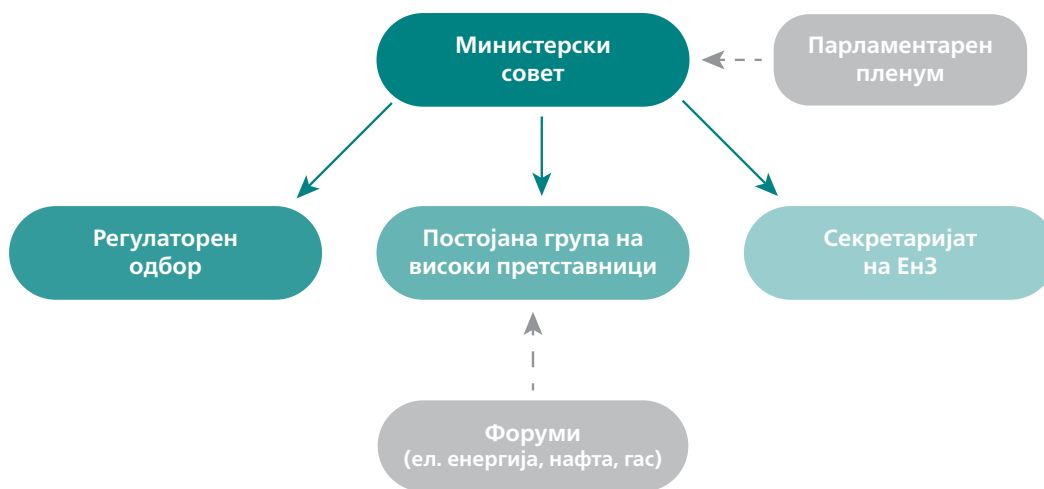
Замислени како платформи за дискусија, размена на мислења и идеи, трите советодавни **форуми** од областите електрична енергија, природен гас и нафта ја надополнуваат работата на ЕнЗ. Форумите ги обединуваат сите заинтересирани чинители од стопанството, регулаторните тела, потрошувачите и донаторите. Форумите се одржуваат еднаш годишно.

Работата на ЕнЗ, исто така, е поддржана и од страна на поголем број специјализирани **работни групи** и **тематски подгрупи**. Покрај тоа, ЕнЗ редовно се ангажира и во заеднички проекти и активности со одделни чинители, вклучувајќи го цивилниот сектор, инвеститорите и донаторите.

Секојдневните активности на ЕнЗ ги администрира **Секретаријатот**, посебно преку редовна проценка на исполнувањата на преземените обврски од страните на Договорот и иницирање на процедури за присилна примена на Договорот. Секретаријатот е единствената постојано активна и независна институција на ЕнЗ, со седиште во Виена, Австрија.

46 http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Institutions

Слика 5
Институции на ЕнЗ, <https://www.energy-community.org>

2.5 ПРАВНА РАМКА НА ЕНЕРГЕТСКАТА ЗАЕДНИЦА

Регулаторната рамка на ЕУ⁴⁷, која со потпишувањето на Договорот за ЕнЗ во 2005 година стана законски обврзувачка за земјите потписнички, најнапред го вклучи европското *acquis* од Вториот пакет за енергетика – *acquis* за електрична енергија⁴⁸, *acquis* за природен гас⁴⁹, *acquis* за животна средина⁵⁰, *acquis* за конкуренција во обем да обезбеди непречена трговија на мрежната енергија помеѓу страните на Договорот⁵¹ и тогаш воспоставеното *acquis* за

ОИЕ⁵². Директивите за сигурност во снабдувањето со електрична енергија и природен гас и инфраструктурни инвестиции⁵³ беа додадени во 2007 година, а Директивите за енергетска ефикасност⁵⁴ во 2009 година. Во тој период, во рамките на ЕнЗ е потпишан и Меморандум за разбирање за социјални прашања кој ги воведува категориите ранливи потрошувачи и енергетска сиромаштија. [3]

Договорните страни презедоа обврска да го транспонираат европското *acquis* за електрична

47 <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/808177.PDF>

48 Directive 2003/54/EC of the European Parliament and the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity; Regulation (EC) 1228/2003 of the European Parliament and the Council of 26 June 2003 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity; Decision 2006/770/EC on Guidelines on the management and allocation of available transfer capacity of interconnections between national systems.

49 Directive 2003/55/EC of the European Parliament and the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas; Regulation (EC) No 1775/2005 of the European Parliament and the Council of 28 September 2005 on conditions for access to the natural gas transmission networks.

50 Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment; Council Directive 97/11/EC of 3 March 1997 amending Directive 85/337/EEC on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment; Directive 2003/35/EC of the European Parliament and of the Council of 26 May 2003 providing for public participation in respect of the drawing up of certain plans and programmes relating to the environment; Directive 1999/32/EC of the European Parliament and of the Council of 26 April 1999 relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels; Directive 2001/80/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2001 on the limitation of emissions of certain pollutants into the air from large combustion plants; Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds.

51 Annex III to the Treaty establishing the Energy Community

52 Directive 2001/77/EC of the European Parliament and of the Council of 27 September 2001 on the promotion of electricity produced from renewable energy sources in the internal electricity market; Directive 2003/30/EC of the European Parliament and of the Council of 8 May 2003 on the promotion of the use of biofuels or other renewable fuels for transport.

53 Directive 2005/89/EC of the European Parliament and the Council of 18 January 2006 concerning measures to safeguard security of supply and infrastructure investment; Directive 2004/67/EC of the European Parliament and the Council of 26 April 2004 concerning measures to safeguard security of natural gas supply.

54 Directive 2006/32/EC on energy end-use efficiency and energy services; Directive 2010/31/EU of the European Parliament and of the Council on the energy performance of buildings; Directive 2010/30/EU on the indication by labeling and standard product information of the consumption of energy and other resources by energy-related products; Directive 94/2/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric refrigerators, freezers and their combinations, and the amending Directive 2003/66/EC; Directive 95/12/EC implementing directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household washing machines, and the amending Directive 96/89/EEC; Directive 95/13/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric tumble driers; Directive 96/60/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household combined washer-driers; Directive 97/17/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household dishwashers, and the amending Directive 1999/9/EC; Directive 98/11/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household lamps; Directive 2002/31/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household air-conditioners; Directive 2002/40/EC implementing Directive 92/75/EEC with regard to energy labeling of household electric ovens.

енергија и гас во своите национални законодавства до јули 2007 година. Договорот за ЕнЗ, исто така, ги постави обврските за договорните страни да ги отворат пазарите за електрична енергија и гас за сите потрошувачи, освен домаќинствата, најдоцна до јануари 2008 година. Додека, пак, потполната либерализација на пазарите за електрична енергија и гас требаше да биде завршена до јануари 2015 година.

Директивите за сигурност во снабдувањето со електрична енергија и природен гас, кои беа додадени во 2007 година, беше договорено да се имплементираат до крајот на 2009 година.

Предизвиците за страните на Договорот за ЕнЗ се обновуваат во чекор со развојот на европското законодавство. Така, на состанокот на МС во октомври 2011 година, беше донесена одлука⁵⁵ задолжителното *acquis* за енергетика да се замени со директивите и регулативите за пазарите на електрична енергија и природен гас од Третиот пакет на ЕУ⁵⁶ и тој да биде имплементиран во земјите на ЕнЗ најдоцна до 1 јануари 2015 година. Новините од Третиот пакет за енергетика на ЕУ се однесуваат главно на барањата за реструктурирање на енергетските претпријатија, сертификација на операторите на преносните системи и на унапредување на самостојноста и компетенциите на регулаторните тела за енергетика. Од рамките на Третиот пакет за енергетика, постепено стануваат задолжителни и одделни, подоцна донесени, регулативи за пазарите на енергија и за функционирањето на мрежните системи, т.н. мрежни правила на ЕУ⁵⁷.

55 <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/1146182.PDF>

56 Directive 2009/72/EC of the European Parliament and the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC; Regulation (EC) No 714/2009 of the European Parliament and the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the network for cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation 2003/1228/EC; Directive 2009/73/EC of the European Parliament and the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC; Regulation (EC) No 715/2009 of the European Parliament and the Council of 13 July 2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks, as amended by Commission Decision 2010/685/EU of November 2010, and repealing Regulation (EC) No 1775/2005; Regulation (EC) No 713/2009 of the European Parliament and the Council of 13 July 2009 on establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators; Regulation (EU) 838/2010 of the European Parliament and the Council of 23 September 2010 on laying down guidelines relating to the inter-transmission system operator compensation mechanism and a common regulatory approach to transmission charging; Regulation (EU) 543/2013 of the European Parliament and the Council of 14 June 2013 on submission and publication of data in electricity markets and amending Annex I to Regulation (EC) 714/2009.

57 Заклучно со 8 јуни 2020 година во законодавството на ЕнЗ, како задолжителни, се вклучени и следниве мрежни правила за електрична енергија и природен гас: Regulation (EU) 1227/2011 of 25 October 2011 on wholesale energy market integrity and transparency; Regulation (EU) 2016/1388 of 17 August 2016 establishing a network code on demand connection; Regulation (EU) 2016/631 of 14 April 2016 establishing a network code on requirements for connection of generators; Regulation (EU) 2016/1447 of 26 August 2016 establishing a network code on requirements for grid connection of high voltage direct current systems and direct current-connected power park modules; Regulation (EU) NO 703/2015 of 30 April 2015 establishing a network code on interoperability and data exchange rules in natural gas; Regulation (EU) 2017/459 of 16 March 2017 establishing a network code on capacity allocation mechanisms in gas transmission systems and repealing Regulation (EU) 984/2013; Regulation (EU) 2017/460 of 16 March 2017 establishing a network code on harmonised transmission tariff structures for gas; Regulation (EU) No 312/2014 of 26 March 2014 establishing a network code on gas balancing of transmission networks.

Во меѓувреме, со развојот на регулативата на ЕУ, е заменето и дополнето и задолжителното *acquis* во областите животна средина⁵⁸, ОИЕ⁵⁹ и енергетска ефикасност⁶⁰. Притоа, актите кои во ЕУ не се заменети со нови, а потоа усвоени од МС на ЕнЗ, остануваат во важност.

Имајќи ја предвид и растечката комплексност на интегрираните прекугранични пазари на енергија, како и взаемните меѓузависности и импликации на енергетиката со други сектори од стопан-

58 Directive 2010/75/EU of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control); Commission Implementing Decision (EU) 2015/253 of 16 February 2015 laying down the rules concerning the sampling and reporting under Council Directive 1999/32/EC as regards the sulphur content of marine fuels; Directive (EU) 2016/802 of 11 May 2016 relating to a reduction in the sulphur content of certain liquid fuels (codification); Directive 2011/92/EU of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment with amendments introduced by Directive 2014/52/EU of 16 April 2014.

59 Directive 2009/28/EC of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC.

60 Directive 2012/27/EU of 25 October 2012 on energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC; Regulation (EU) 2017/1369 of 4 July 2017 setting a framework for energy labelling and repealing Directive 2010/30/EU; Delegated Regulation (EU) 2017/254 of 30 November 2016 amending Delegated Regulations (EU) 1059/2010, (EU) 1060/2010, (EU) 1061/2010, (EU) 1062/2010, (EU) 626/2011, (EU) 392/2012, (EU) 874/2012, (EU) 665/2013, (EU) 811/2013, (EU) 812/2013, (EU) 65/2014, (EU) 1254/2014, (EU) 2015/1094, (EU) 2015/1186 and (EU) 2015/1187 with regard to the use of tolerances in verification procedures; Delegated Regulation (EU) 518/2014 of 5 March 2014 amending Delegated Regulations (EU) 1059/2010, (EU) 1060/2010, (EU) 1061/2010, (EU) 1062/2010, (EU) 626/2011, (EU) 392/2012, (EU) 874/2012, (EU) 665/2013, (EU) 811/2013 and (EU) 812/2013 with regard to labelling of energy-related products on the internet; Delegated Regulation (EU) 2015/1094 of 5 May 2015 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to the energy labelling of professional refrigerated storage cabinets; Delegated Regulation (EU) 2015/1186 of 24 April 2015 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to the energy labelling of local space heaters; Delegated Regulation (EU) 2015/1187 of 27 April 2015 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of solid fuel boilers and packages of a solid fuel boiler, supplementary heaters, temperature controls and solar devices; Delegated Regulation (EU) 65/2014 of 1 October 2013 supplementing Directive 2010/30/EU of the European Parliament and of the Council with regard to the energy labelling of domestic ovens and range hoods; Delegated Regulation (EU) 812/2013 of 18 February 2013 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to the energy labelling of water heaters, hot water storage tanks and packages of water heater and solar device; Delegated Regulation (EU) 811/2013 of 18 February 2013 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to the energy labelling of space heaters, combination heaters, packages of space heater, temperature control and solar device and packages of combination heater, temperature control and solar device; Delegated Regulation (EU) 874/2012 of 12 July 2012 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of electrical lamps and luminaires; Delegated Regulation (EU) 392/2012 of 1 March 2012 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of household tumble driers; Delegated Regulation (EU) 626/2011 of 4 May 2011 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of air conditioners; Delegated Regulation (EU) 1062/2010 of 28 September 2010 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of televisions; Delegated Regulation (EU) 1061/2010 of 28 September 2010 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of household washing machines; Delegated Regulation (EU) 1060/2010 of 28 September 2010 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of household refrigerating appliances; Delegated Regulation (EU) 1059/2010 of 28 September 2010 supplementing Directive 2010/30/EU with regard to energy labelling of household dishwashers.

ството и финансиите, обемот на законската рамка на ЕнЗ континуирано се проширува со *acquis* од други поврзани сектори: енергетска статистика (2012 година)⁶¹, инфраструктура (2015 година)⁶² и клима (2018 година)⁶³. [3]

Сите земји членки на ЕнЗ имаат подготвено патокази и соодветни акциони планови за имплементација на предвиденото европско законодавство во сите области на делување и тие се доставени до Секретаријатот на ЕнЗ. Во својот последен редовен годишен извештај за имплементација на обврските [25], Секретаријатот оценува дека повеќето од земјите со успех го транспонираат договореното *acquis* во националното законодавство, но укажува на бројни недоследности во неговата примена и фактичка либерализација на пазарите на енергија.

2.6 ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА И ПРИРОДЕН ГАС

Проблематиката на транспонирање и имплементацијата на законодавството на ЕУ од Третиот пакет е предмет на обемни и детални толкувања и упатства. Презентираниот материјал во овој труд се заснова првенствено врз анализите спроведени во литература [26], а за потребите на парламентарците од ЗБ.

Интеграцијата на ЈИЕ во внатрешните пазари на ЕУ за електрична енергија и природен гас е предусловено со имплементацијата на европското законодавство и примената на европските модели на пазари за тие енергии. Европските модели на пазар за електрична енергија не се засноваат на единствен концепт, туку имаат еволуирано од различни регионални модели, а сите тие ги исполнуваат барањата од правото што ја уредува енергетиката. Сепак, неколку аспекти се усогласени или преку примена на законодавството или преку доброволен пристап.

Во законодавниот период 2005 - 2009 година, раководството на ЕУ во областа на енергетиката работеше на изготвувањето на Третиот пакет и на

промовирањето на целта за намалување на емисиите на стакленичките гасови преку низа од мерки, популарно наречени „цели 20-20-20 до 2020 година“ [27]. Покрај многу важниот технички предуслов за исполнувањето на оваа цел, што е изградбата на високонапонска Трансевропска супер-мрежа за пренос на очекуваните огромни количества на испрекинатото производство на електрична енергија од ОИЕ и неколку проекти за природен гас, темелот на ова енергетска политика е воспоставување на функционален интегриран внатрешен пазар на енергија. Интеграцијата на внатрешниот пазар на енергија е во голема мерка остварен во ЕУ по имплементацијата на мрежните правила. Останува предизвикот за потполна имплементација на Третиот пакет, вклучувајќи ги и мрежните правила, од страна на страните на Договорот за ЕнЗ, со цел докомплетирање на заедничкиот пазар за енергија на европскиот простор.

Третиот пакет беше донесен на 13 јули 2009 година и неговото спроведување за земјите членки на ЕУ започна во март 2011 година, а за договорните страни на Договорот за ЕнЗ, на 1 јануари 2015 година. Пакетот има за цел да даде одговор на структурните проблеми што беа детектирани во минатото. Таквите проблеми конкретно ги вклучуваат вертикалната интеграција на претпријатијата и високиот степен на концентрација на пазарот, недоволното интегрирање на пазарот на ниво на ЕУ, како и неунифицираните овластувања и надлежности на регулаторите за енергетика.

За отстранување на овие пречки, законодавната рамка од Третиот пакет бара ефективно раздвојување на преносните и дистрибутивните мрежи, назначување на единствено НРТЕ за секоја земја членка/договорна страна и доделување на силни овластувања на тоа тело, како и подобрена транспарентност. Дополнително, во согласност со Третиот пакет, поефикасната координација на НРТЕ треба да се постигне преку новата регулаторна агенција на ЕУ – ACER, која добива советодавна улога за ЕК. Исто така, дополнителното зајакнување на институциите се демонстрира преку воспоставување на нови облици на соработка меѓу операторите на преносните мрежи за електрична енергија и природен гас, ENTSO-E и ENTSO-G, кои имаат задача да работат на изготвувањето и спроведувањето на хармонизираните мрежни правила⁶⁴.

Правилата од Третиот пакет за раздвојувањето имаат за цел да им оневозможат на друштвата што се занимаваат со пренос и производство и/или снабдување со енергија, т.е., вертикално ин-

61 Regulation (EU) 2016/1952 of 26 October 2016 on European statistics on natural gas and electricity prices and repealing Directive 2008/92/EC; Regulation (EC) 1099/2008 of 22 October 2008 on energy statistics.

62 Regulation (EU) 347/2013 on guidelines for trans-European energy infrastructure and repealing Decision 1364/2006/EC and amending Regulations (EC) 713/2009, (EC) 714/2009 and (EC) 715/2009.

63 General Policy Guidelines on the 2030 Targets for the Contracting Parties of the Energy Community; Recommendation of the Ministerial Council of the Energy Community 2018/1/MC-EnC on preparing for the development of integrated national energy and climate plans by the Contracting Parties of the Energy Community; Recommendation of the Ministerial Council of the Energy Community R/2016/02/MC-EnC on preparing for the implementation of Regulation (EU) No 525/2013 on a mechanism for monitoring and reporting greenhouse gas emissions.

64 Сите мрежни правила беа донесени до крајот на 2017 година, така да тековно во ЕУ се работи на нивна имплементација, а во ЕнЗ на нивно целосно вклучување во задолжителното законодавство за договорните страни (забелешка, 27 јуни 2020 година).

тегрираните претпријатија (ВИП)⁶⁵, да ја користат својата привилегирана позиција како оператори на преносните мрежи за оневозможување или попречување на пристапот до своите мрежи за корисниците на мрежите, што не се нивните поврзани друштва. Имено, некое друштво што врши дејност на производство или снабдување и истовремено ја поседува преносната мрежа, може да ја злоупотреби својата контрола⁶⁶ врз мрежата за спречување или ограничување на конкуренцијата во овие дејности. Тоа ги нарушува еднаквите услови за работење и го прави влезот на пазарот потешок, што би можело да доведе до зајакнување на пазарната моќ на тоа ВИП. Така, претпријатието не би имало стимулација да инвестира во ширење на мрежата и со тоа би ги дестимулирало новите инвестиции во производство или снабдување.

Раздвојувањето бара ефективно одвојување на дејностите за пренос на енергијата од интересите на производителите и снабдувачите. Тоа има за цел да осигури недискриминаторен пристап до мрежите како суштински предуслов за обезбедување правична конкуренција меѓу снабдувачите и поттикнување на инвестициите во инфраструктурата, исто така и во случајот кога изградбата на нови интерконектори може негативно да влијае врз пазарниот удел на вертикално поврзаните снабдувачи.

Во согласност со Третиот пакет, основните должности на НРТЕ се следниве:

- утврдување или одобрување на тарифите за пренос и дистрибуција и услугите за балансирање или на методологиите за одредување на овие тарифи,
- спроведување на одредбите за заштита на потрошувачите, и
- следење на функционирањето на пазарот.

Исто така, треба да се забележи дека Третиот пакет им дава јасен регионален мандат на НРТЕ

– НРТЕ мораат да промовираат конкурентен, сигурен и еколошки одржлив внатрешен пазар за електрична енергија и гас во ЕнЗ.

НРТЕ не добија само зголемени должности, туку ги добија и неопходните овластувања за да можат да ги извршуваат своите должности. Минималниот, но не и исцрпен, список на овластувањата што треба да им се доверат на НРТЕ вклучува [28]:

- носење обврзувачки одлуки за претпријатијата за електрична енергија и гас;
- спроведување истраги за функционирањето на пазарите за електрична енергија и гас, и носење одлуки за, како и воведување на, било кои неопходни и сразмерни мерки за промовирање на ефективната конкуренција и осигурување на правилното функционирање на пазарот,
- барање информации од претпријатијата за електрична енергија и природен гас што се релевантни за извршувањето на своите задачи; Останува на самото НРТЕ да оцени дали информациите што ги бара од претпријатието се релевантни,
- изрекување ефективни, сразмерни и одвратувачки казни за претпријатијата за електрична енергија и гас што не ги исполнуваат своите обврски; Страните имаат право да изберат дали ќе му ги доделат овластувањата за изрекување казни на регулаторното тело или на НРТЕ ќе му дадат овластување да предложи надлежен суд (исклучувајќи какви било други јавни или приватни тела) што ќе ги изрекува таквите казни; Треба да се потенцира дека должностите на НРТЕ вклучуваат преземање дополнителни активности во случај на непочитување на мрежните правила од страна на претпријатијата за електрична енергија и гас, откако таквите правила ќе станат правно-обврзувачки во ЕнЗ.

За да се подобри функционирањето на пазарот на мало, новите одредби не се однесуваат единствено на мерките за заштита на потрошувачите, туку ја промовираат и конкуренцијата на пазарот на мало, со што се проширува делокругот на НРТЕ.

Третиот пакет воведо нова одредба за пазарите на мало, со која се бара договорните страни да обезбедат дека улогите и одговорностите на енергетските претпријатија, на пример, операторите на дистрибутивните системи и снабдувачите, се дефинирани во однос на договорните аранжмани, обврските кон клиентите, размената на податоци и правилата за решавање спорови, сопственоста на податоци и одговорноста за мерењата. Правилата мораат да бидат предмет на разгледување од страна на НРТЕ и другите релевантни државни тела [28].

Исто така беше проширена и улогата на НРТЕ за да вклучи дополнителни регулаторни и опе-

65 Directive 2009/72/EC, член 2 Дефиниции, параграф 21: „вертикално интегрирано претпријатие (друштво)“ значи електроенергетско претпријатие или група од претпријатија (друштва) каде истолице (физичко или правно) или исти лица се овластени, директно или индиректно, да остваруваат контрола (при донесувањето одлуки) и каде претпријатието или групата на претпријатија извршува најмалку една од од дејностите пренос или дистрибуција и најмалку една од дејностите производство или снабдување со електрична енергија;“ Аналогна дефиниција постои и во Директивата за пазар на природен гас.

66 Во актите на Третиот пакет, под „контрола“ се подразбираат „права, договори или било какви други средства, кои било одделно или во меѓусебна комбинација, а со оглед на инволвираните факти или законски акти, доделуваат право или можност за одлучувачко влијание врз одредено претпријатие, а посебно преку: а) сопственоста или правото да користат дел или вкупните средства на претпријатието; б) правата и договорите кои доделуваат право или можност за одлучувачко влијание врз составот, гласањето или одлуките на органите на претпријатието.“

ративни обврски, како и обврски за следење на внатрешниот пазар за енергија. На НРТЕ им беше доделена засилена улога за да обезбедат дека потрошувачите ќе имаат придобивка од ефикасното функционирање на нивните државни пазари, промоција на ефективната конкуренција и помош во обезбедувањето заштита на потрошувачите. Оваа одредба бара тесна соработка со другите државни тела одговорни за заштита на потрошувачите, како што се телата за заштита на потрошувачите и конкуренцијата, со цел да се обезбеди дека мерките за заштита на потрошувачите се ефективни. Оваа одредба наметнува и обврска за следење на ефективноста на отворањето на пазарот и конкуренцијата на малопродажно ниво преку одреден број наведени показатели.

Исто така, НРТЕ е должно да ги проверува цените во снабдувањето со енергија, за да утврди дали тие се на потребниот минимум и да може да ги штити потрошувачите, како ранливите, така и останатите, а притоа да не ја попречува ефективната конкуренција на пазарот и онаму каде што е потребно, да обезбедува информации до државните тела за заштита на конкуренцијата.

Дополнително, за разлика од Вториот пакет, според кој договорните страни имаа обврска да назначат ОПС, Третиот пакет додава и обврска за сертификација на ОПС од страна на НРТЕ пред да бидат назначени од договорните страни. Целта на оваа постапка е да се обезбеди дека се почитува раздвојувањето, а не само да се избере ОПС од претпријатијата кои конкурираат за таа функција. За назначувањето на ОПС се известува Секретаријатот на ЕнЗ и истото се објавува во соодветниот дел на интернет-страницата на Секретаријатот на ЕнЗ.

Истата постапка за сертификација ќе важи независно кој модел на раздвојување ќе се избере [28].

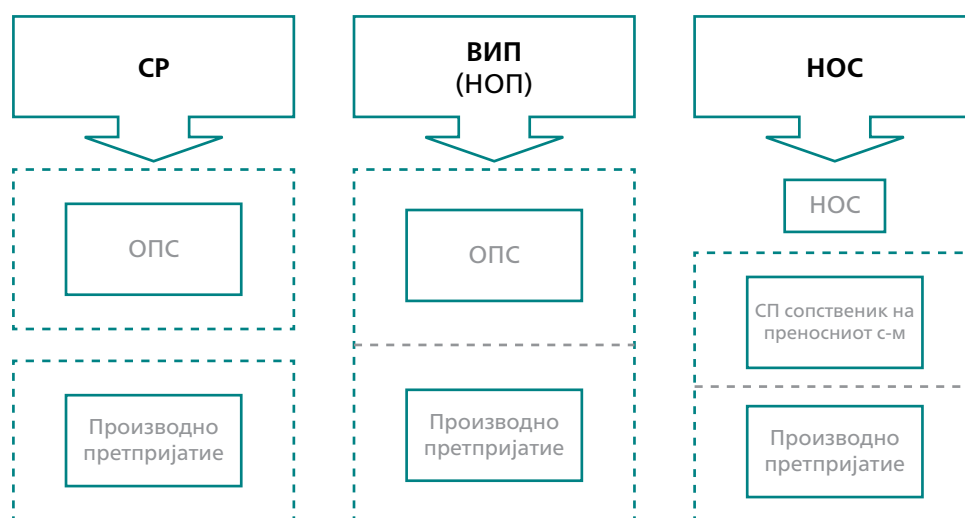
2.6.1 Раздвојување на операторите на преносните системи

Во врска со раздвојувањето на ОПС, Третиот пакет дава можност за усогласување со соодветните директиви преку избирање на еден од одобрените модели на раздвојување, што се применуваат подеднакво за секторите за електрична енергија и за гас: сопственичко раздвојување (СР), независен оператор на системот (НОС) и независен оператор на преносот (НОП). Овие три опции предвидуваат различни степени на одвојување, но сите три би требало да бидат „ефективни во отстранувањето на какви било судири на интереси меѓу производителите, снабдувачите и ОПС, со цел да се креираат стимулации за неопходните инвестиции и да се гарантира пристапот на новите учесници на пазарот во услови на транспарентен и ефикасен регулаторен режим и не треба да создадат прекумерно неповолен регулаторен режим за НРТЕ“. На слика 6 е даден шематски приказ на трите модели на раздвојување.

Меѓутоа, иако сите три модели на раздвојување се прифатливи во согласност со Третиот пакет, тие не се еднакво поволни во смисла на натамошниот развој на внатрешниот пазар за енергија. Всушност, моделот на СР претставува правило, додека моделите на НОС и НОП се алтернативни опции во случајот ако земјата реши да не го примени моделот на СР и овие два модела се достапни единствено ако во соодветната земја постоело ВИП на 6 октомври 2011 година.

Слика 6
Шематски приказ на моделите на раздвојување согласно Третиот пакет, [26]

Кој го поседува, управува, одржува и развива преносниот систем?

Сите договорни страни на ЕнЗ го исполнуваат условот за спроведување на било кој од трите модели за раздвојување, што, за возврат, им дава можност на националните парламенти вистински да ги извршат своите законодавни овластувања и да ја преземат одговорноста за изборот на моделот на раздвојување уште во фазата на донесување на соодветното примарно законодавство.

За појаснување на горенаведениот исказ, важно е да се нагласи дека одредбите на моделот на СР треба да се транспонираат во националното законодавство дури и во случајот кога договорната страна ќе го избере моделот на НОС или НОП. Ова се должи на фактот што некое ВИП, што е сопственик на преносен систем, не може да биде спречено да ги почитува барањата од СР моделот, доколку одлучи да го стори тоа [29].

Одлуката за примена единствено на моделот на СР што е фаворизиран од страна на ЕУ, дури иако на прв поглед изгледа тешка и драматична, со себе носи потенцијал за заштедување на многу административни напори и средства во подоцнежните фази на спроведувањето. Овие заштеди би можеле да бидат од исклучително значење за земјите од ЗБ, имајќи ги предвид нивните големини и административни капацитети. Во следните поднаслови се дадени некои аргументи во прилог на оваа изјава.

Сопственичко раздвојување

Усогласеноста со моделот на СР значи дека претпријатието, што е сопственик на преносниот систем, истовремено постапува во својство на ОПС и, како последица на тоа, е одговорно, меѓу другото, за давањето и управувањето со пристапот на трети страни кон системот врз недискриминаторна основа, наплата на надоместоците за пристап, надоместоци за загушување на системот и други плаќања во согласност со механизмот за компензација помеѓу ОПС на европско ниво, како и за одржување и развој на преносниот систем. Што се однесува до инвестициите, сопственикот на преносниот систем е одговорен за осигурување на долгорочната способност на системот за задоволување на разумната побарувачка преку инвестициско планирање.

По спроведувањето на моделот на СР, сопственикот на преносниот систем во секој случај постапува во својство на ОПС. Меѓутоа, едно исто физичко или правно лице (лице) не може да има контрола врз некое друштво за производство или снабдување и истовремено да има контрола или какви било права врз преносен систем, и обратно. Истото лице не може да ги назначува членовите на управниот одбор на ОПС и не може да врши контрола или какви било права врз друштво за производство или снабдување.

Сопственичкото раздвојување значи одвојување на сопственоста врз средствата помеѓу ОПС и дејностите за производство и снабдување на претходното ВИП. Со едноставни зборови, тоа бара формирање на посебно друштво што ќе биде сопственик и ќе работи со преносниот систем. Ова во никоја смисла не значи „приватизација“ на кое било друштво за пренос/производство/снабдување што е во државна сопственост, туку значи нивно одвојување во смисла на контролните механизми. За таквото одвојување, во најголемиот број случаи, ќе биде потребно да се измени Законот за влада, со цел да се овозможи независност во процесите на одлучување во врска со претпријатијата за пренос и производство или снабдување.

НОС модел

Специфично за овој модел е тоа што договорна страна може да назначи НОС, на предлог од сопственикот на преносниот систем. Назначувањето ќе биде предмет на мислење на Секретаријатот на ЕнЗ, по сертификацијата на НОС од страна на НРТЕ. Кога ќе се избере НОС моделот, преносните мрежи остануваат во сопственост на ВИП, но техничкото и комерцијалното работење на преносниот систем се врши од страна на НОС, што постапува во својство на ОПС. НОС мора да биде независен од интересите за снабдување или производство и мора да ја осигури истата ефективност на одвојување на дејностите како СР моделот.

НОС, по неговото именување и назначување, е исклучиво одговорен за вршењето на должностите и одговорностите на ОПС, независно од тоа во чија сопственост е преносната мрежа. НОС е одговорен за давање и управување со пристапот на трети страни, вклучувајќи ја наплатата на надоместоци за пристап, надоместоци за загушување на системот и плаќањата во рамките на механизмот за компензација помеѓу ОПС. Покрај тоа, НОС има силно влијание врз носењето на одлуките за инвестициското планирање и донесува инвестициски одлуки со тоа што е одговорен за работењето, одржувањето и развојот на преносниот систем, а освен тоа е одговорен и за осигурување на долгорочната способност на системот за задоволување на разумната побарувачка преку инвестициско планирање (вклучувајќи ја изградбата и пуштањето во употреба на новата инфраструктура).

Со други зборови, НОС ќе постапува како ОПС со истото поле на надлежности и овластувања што би го имал ОПС што е назначен во согласност со СР моделот. Истовремено, друштвото кое е сопственик на преносниот систем мора да биде правно и функционално одвоен од ВИП. Тој ќе има посебни задачи што ја вклучуваат обврската за финансирање на инвестициите за коишто ќе донесе одлука НОС.

Во оваа смисла, сопственикот на средствата ќе постапува единствено во својство на сопственик

на мрежата и на друштво за финансирање на развојот на мрежата во согласност со инвестицискиот план што е изготвен од НОС и одобрен од НРТЕ.

За реализирањето на ваквата шема меѓу НОС и сопственикот на мрежата ќе биде неопходен значителен ангажман на регулаторот преку построга регулација и постојано следење. Таквите регулаторни должности и овластувања се дополнителни на редовните должности на НРТЕ во однос на ОПС, што значи дека должностите што се поврзани со следењето на НОС се применуваат дополнително на должностите за регулаторен надзор врз сопственички раздвоениот ОПС. Конкретно, регулаторните тела ќе го следат исполнувањето на обврските од страна на сопственикот на преносниот систем и НОС.

Дополнително, НРТЕ би можело да биде овластено за вршење инспекциски надзори, вклучувајќи ненајавени инспекциски надзори, во просториите на НОС и на сопственикот на преносната мрежа, за да ја провери усогласеноста со утврдените обврски за нивната независност и раздвојување, како и за потврдување на податоците, информациите и образложенијата што тие ги обезбедиле во оваа смисла.

Покрај тоа, државните тела за заштита на конкуренцијата имаат овластувања да вршат ефективно следење на почитувањето на обврските од страна на сопственикот на преносниот систем.

НОП модел

Во согласност со НОП моделот, друштвото за производство или снабдување може да ја поседува и да работи со мрежата. Ако е дел од ВИП, управувањето со мрежата мора да се врши од страна на подружница на матичното друштво, што може да ги носи сите финансиски, технички и останати одлуки независно од матичното друштво.

Деталните правила за независноста на НОП вклучуваат правила во врска со средствата, опремата, вработените и идентитетот, потоа ефективните права за одлучување и независноста на управувањето, како и за надзорното тело.

НОП мора да биде организиран во правна форма на друштво со ограничена одговорност. НОП не смее, со својот корпоративен идентитет, брендирањето и просториите, да создава забуни во однос на посебниот идентитет на останатите делови на ВИП. Подружниците на ВИП, што ги вршат дејностите на производство или снабдување, не може да имаат каков било директен или индиректен удел во НОП и обратно. Во практиката ова значи дека подружницата за производство или снабдување и НОП може да бидат позиционирани под едно заедничко матично друштво, но не може да

бидат меѓусебни директни или индиректни подружници. Сите комерцијални и финансиски односи меѓу НОП и останатите делови на ВИП мора да бидат во согласност со пазарни услови и мора да му бидат достапни на регулаторното тело по негово барање, додека, пак, оние односи што водат до формални спогодби мора да бидат поднесени до НРТЕ на одобрување.

Директивите понатаму бараат од НОП да биде самостоен или да биде опремен со сите неопходни финансиски, технички, физички и човечки ресурси за исполнување на своите обврски и за вршење на дејноста на пренос на електрична енергија или гас. Во однос на финансирањето, општото правило е дека „на НОП мора да му бидат ставени на располагање соодветни финансиски ресурси за идните инвестициски проекти и/или за замена на постојните средства од страна на останатите делови на ВИП во соодветните рокови“. Овие ресурси треба да бидат одобрени од надзорното тело и НОП мора да го информира НРТЕ за таквите финансиски ресурси.

НОП мора да има силно влијание во планирањето на инвестициите за стекнување средства на пазарот на капитал. За да се обезбеди дека во мрежата биле направени неопходните инвестиции, директивите наметнуваат конкретни обврски за НОП во однос на развојот на мрежата и одлуките за инвестирање. НОП има обврска секоја година да поднесува до НРТЕ десетгодишен план за развој на мрежата, во кој мора да им укаже на учесниците на пазарот која е главната преносна инфраструктура што треба да се изгради или надгради во следните десет години и да даде временска рамка. Планот мора да ги содржи сите инвестиции за кои веќе било одлучено и да ги идентификува новите инвестиции што треба да се реализираат во наредните три години. НРТЕ има обврска да ги консултира сите постојни и потенцијални корисници на системот во врска со десетгодишниот план за развој на отворен и транспарентен начин и мора да го објави резултатот од консултативниот процес и да испита дали планот ги покрива сите инвестициски потреби идентификувани за време на процесот на консултации. НРТЕ може да побара од НОП да го измени својот десетгодишен план за развој на мрежата.

Ако НОП не ја спроведе инвестицијата, договорната страна мора да осигури дека НРТЕ има овластување или да го обврзе НОП да ја спроведе предметната инвестиција – да организира тендерска постапка отворена за сите инвеститори за предметната инвестиција, или да го обврзе НОП да прифати зголемување на капиталот за финансирање на неопходните инвестиции и да им овозможи на независните инвеститори да учествуваат во тој капитал. Всушност, преку спроведувањето на овие мерки договорните страни имаат обврска да осигурат дека е спроведена предметната инвестиција.

Дополнително, конкретните правила во однос на приклучувањето на преносниот систем на нови

централи, постројки за складирање, постројки за дегасификација на течен природен гас и индустриски потрошувачи осигуруваат дека НОП нема да ги дискриминира конкурентите на производниот дел на своето ВИП. Всушност, пристап не може да се одбие врз основа на можни идни ограничувања на капацитетот на мрежата или настанување на дополнителни трошоци поврзани со зголемувањето на капацитетот.

Директивите за пазар на електрична енергија [30] и природен гас [31] од Третиот пакет, исто така, утврдуваат правила за независноста на раководството (лицата што се на највисоките раководни позиции) на НОП. Во зависност од формата на друштвото и неговите статuti, независноста се однесува на членовите на извршното раководство на НОП – што обично би вклучувало претседател, управител и/или главен извршен директор – и/или кој било друг член на одборот што има право на одлучување, освен членовите на надзорниот одбор на НОП.

Покрај усогласеноста со правилата за независно раководство, ВИП е обврзано да изготви и да спроведува програма за усогласеност, во која се пропишуваат мерките што треба да се преземат за да се осигури дека е исклучена можноста за дискриминаторно и антиконкурентно однесување. Таквата програма треба да им се достави на НРТЕ и на Регулаторниот одбор на ЕнЗ.

Исто така, треба да се назначи надзорно тело што ќе биде задолжено за зачувување на финансиските интереси на матичното друштво без да биде вклучено во секојдневното работење. Тоа треба да биде составено од членови на ВИП, заинтересирани трети страни и други заинтересирани страни.

Покрај тоа, надзорното тело треба да назначи службеник за усогласеност, што подлежи на одобрување од страна на НРТЕ. Службеникот за усогласеност е посебно одговорен да обезбеди почитување на програмата за усогласеност и има општа улога во однос на гарантирањето дека НОП е независен во практиката и дека не врши какви било дискриминаторни практики. Службеникот за усогласеност подлежи на истите правила за независност како и раководството на НОП. Неговите задачи вклучуваат следење на спроведувањето на програмата за усогласеност, годишно известување на НРТЕ и давање препораки на надзорното тело во однос на спроведувањето на програмата. Тој го известува НРТЕ за комерцијалните и финансиските односи помеѓу ВИП и ОПС. Службеникот за усогласеност може да присуствува на сите состаноци на раководните или административните тела на НОП, како и на состаноците на надзорното тело и генералното собрание и има пристап до сите релевантни податоци.

НОП моделот бара највисок степен на ангажман на регулаторот преку засилена регулација и постојано следење, и во таа смисла колоквијално беше наречен „модел на регулаторен кошмар“. Ако евентуално се избере спроведувањето на овој модел, тоа би довело до уште пообемни должности и овластувања за НРТЕ во процесот на сертификација и особено во примената на постапките за следење и инспекциски надзор. Слично, како и кај НОС, тие регулаторни должности се надоврзуваат на вообичаените должности на НРТЕ во врска со ОПС. Тие овластувања го зголемуваат овластувањето за контрола на однесувањето на НОП и за санкционирање на какво било дискриминаторно однесување. Конкретно, НРТЕ има обврска да ги следи комуникациите помеѓу НОП и другите делови на ВИП и да ги следи комерцијалните и финансиските односи помеѓу нив, како и да ги одобрува сите комерцијални и финансиски договори помеѓу нив. НРТЕ ќе биде во својство на орган за разрешување на спорови помеѓу НОП и ВИП. Регулаторниот орган ќе има право да спроведува инспекциски надзор, но и да изрекува казни за дискриминаторно однесување фаворизирано од ВИП. [28]

2.7 ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА

Директивата 2009/28/ЕС за обновлива енергија [32], е прилагодена од Секретаријатот на ЕнЗ и усвоена од страна на МС во октомври 2012 година, со цел да се вклучи во Договорот за ЕнЗ. Со тоа, договорните страни на ЕнЗ беа обврзани да воспостават национални задолжителни цели за напредок во искористувањето на ОИЕ, како и дополнителна цел за постигнување 10 % зголемено учество на енергија произведена од ОИЕ во транспортот, до 2020 година. Имено, членот 4 од Директивата налага усвојување на национален акциски план за ОИЕ⁶⁷ со кој се утврдуваат националните задолжителни цели за процентот на ОИЕ во потрошувачката на горива за транспорт, електрична енергија, греење и ладење до 2020 година, како и соодветни мерки за постигнување на тие цели. Оваа директива, и покрај усвојувањето на ЧЕСЕ во ЕУ, сè уште го владее делот од правната рамка на ЕнЗ посветен на промоција на користењето на енергија од ОИЕ. Тековно⁶⁸, помеѓу договорните страни и Секретаријатот на ЕнЗ, се сумираат резултатите од постигнувањата на националните задолжителни цели до 2020 година и се утврдуваат нови цели за 2030 година.

За исполнување на националните задолжителни цели, третиот член на Директивата 2009/28/ЕС предвидува воведување на МП за искористување на ОИЕ, или пак соработка помеѓу договорните страни и земјите членки на ЕУ или останати држави. Овие механизми се предвидени да помогнат при

67 Изразот национален акциски план за ОИЕ е македонски превод на англискиот термин National Renewable Action Plan (NREAP)

68 јуни 2020 година

остварувањето на националните задолжителни цели, во услови кога пазарот на електрична енергија не е доволен за да ги обезбеди инвестициите во нови технологии за ОИЕ, односно потребна е интервенција од страна на државите. Истовремено, договорните страни се обврзани да се придржуваат кон правилата за конкурентност и државна помош, опишани во второто поглавје, во членовите 18, 19, како и во анексот 3 од Договорот за ЕнЗ [3].

Во април 2014 година, ЕК издаде Упатства за државна помош за заштита на животната средина и за енергија за периодот од 2014 до 2020 година (УДП)⁶⁹ [33]. Меѓу другото, во нив се дефинирани условите кои треба да ги исполнуваат МП за да се гарантира усогласеност со правилата за државна помош, со цел да се зајакне Единствениот внатрешен пазар за енергија на ЕУ (Внатрешен пазар), да се поттикне ефективност на јавната потрошувачка, да се воведат поголем надзор при имплементацијата на МП, како и да се ограничи поддршката, со цел намалување на евентуалните негативни влијанија врз конкуренцијата на Внатрешниот пазар на енергија на ЕУ. Клучните препораки од УДП [33] се изложени во рамките на четвртото поглавје, каде детално се прикажани карактеристиките на МП во ЕУ и промените кои произлегуваат од примената на насоките од УДП.

На 24 ноември 2015 година, Секретаријатот на ЕнЗ ја потврди определбата да ги следи насоките на УДП, со тоа што УДП станува референтен документ за оценка на напредокот на договорните страни во однос на усогласеноста на примената на државната помош во енергетиката и заштитата на животната средина [34]. Договорните страни треба да се придржуваат кон насоките на УДП, што подразбира примена на нов пристап кон создавањето на МП за ОИЕ, како и зголемен надзор врз нивната примена. Врз основа на УДП, во декември истата година, ЕнЗ ги објави Упатствата за реформи на МП за промоција на искористувањето на ОИЕ [35].

2.7.1 Образложение за потребите од промена на пристапот при воспоставување на механизмите за поддршка

Според членот 2(к) од Директивата 2009/28/ЕС [32], МП се дефинира како „инструмент, шема или механизам кој го користи една договорна страна или група договорни страни, со цел да се поттикне искористувањето на ОИЕ преку намалување на трошоците за производство на електрична енергија

од ОИЕ, зголемување на продажната цена, или пак зголемување на количината откупена електрична енергија произведена од ОИЕ, преку воспоставување на обврска за откуп на „обновлива енергија“. Поддршката може да биде оперативна (повластена тарифа (ПТ)⁷⁰, повластена премија (ПП)⁷¹, зелен сертификат (ЗС)⁷²) или да биде во форма на помош во инвестирање (капитални грантови⁷³, повластени заеми, ослободување од данок или поврат на данок). При доделувањето на оперативна поддршка или поддршка при инвестирање, може да се примени тендерска постапка [36].

Сите договорни страни досега имаат имплементирано МП за искористување на ОИЕ во вид на оперативна помош, која во неколку случаи е придружена и со инвестициска помош за производителите на електрична енергија од ОИЕ. Најпрво се воведени МП базирани на ПТ, како најефективни за обезбедување на сигурност на инвеститорите во поглед на остварување на приходот и започнување на искористувањето на потенцијалот од ОИЕ. Сепак, овие МП не го земаат предвид намалувањето на цената на технологиите за производство на електрична енергија од ОИЕ, како и големите административни бариери во процесот на лиценцирање, издавање дозвола и приклучок на мрежа. Според тоа, примената на овие МП не резултирала со значителни инвестиции во ОИЕ, а кај некои договорни страни, се покажало дека, дури, придонеле и за намалување на сигурноста на инвеститорите, како и креирање на непотребно оптоварување за потрошувачите, што довело или може да доведе до спорови и да спречи нови учесници да се приклучат во пазарот на електрична енергија [36].

Со цел да се исправат овие недостатоци, како и дополнително да се намали ризикот на инвестициите, а истовремено да се одржи поддршката на јавноста за идејата за развој на технологиите и производството на електрична енергија од ОИЕ, ЕК ја издаде објавата „Создавање на внатрешен пазар за електрична енергија и најефикасно искористување на јавните интервенции“⁷⁴, во ноември 2013 година. Објавата содржи четири делови кои претставуваат препорачани насоки за развој, меѓу кои еден кој ја обработува темата за промени во МП

69 Guidelines on State aid for environmental protection and energy 2014-2020 (EEAG), се применуваат од 1 јули 2014 година и ги заменуваат Упатствата за помош при заштита на животната средина кои се влезени во сила во 2008 година. Овие Упатства ги следат насоките на ЕК за јавна поддршка на енергетскиот сектор со интервенирање од страна на државата, што не значи секогаш државна помош.

70 Терминот повластена тарифа е усвоен во македонската стручна терминологија и го одразува англискиот израз feed-in tariff, кој се однесува на еден од тековно најраспространетите МП на ОИЕ во Европа.

71 Терминот повластена премија е усвоен во македонската стручна терминологија и го одразува англискиот израз feed-in-premium, кој се однесува на еден од двата тековно најраспространети МП на ОИЕ во Европа.

72 Терминот зелен сертификат е усвоен во македонската стручна терминологија и го одразува англискиот израз green certificate.

73 Терминот капитални грантови се употребува како превод на англискиот термин investment grants.

74 Delivering the internal market in electricity and making the most of public interventions, <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/renewable-energy/support-schemes>

за искористување на ОИЕ. Насоките предвидуваат флексибилни и пазарно ориентирани решенија со цел да се избегне изобличување на пазарот предизвикано од доделување на поддршка која е повисока од потребната, што пак се случува поради намалувањето на трошоците за производство кај одредени технологии на ОИЕ [37].

2.7.2 Препораки за реформи на механизмите за поддршка на електрична енергија произведена од обновливи извори

За да се постигнат националните задолжителни цели за зголемување на енергијата произведена од ОИЕ и да се воспостават МП за ОИЕ во согласност со барањата од УДП, договорните страни треба да ги следат насоките издадени од Секретаријатот на ЕнЗ [35]:

1. Прогнози и одобрување на фиксен буџет за промоција на електричната енергија произведена од ОИЕ за да се осигура дека договорната страна ја следи траекторијата за остварување на националната задолжителна цел за искористување на ОИЕ

Вкупните државни трошоци за постигнување на националните задолжителни цели можат да се пренесат и распределат на потрошувачите на електрична енергија или на сите даночни обврзници преку јавниот буџет. Трошоците за обезбедување на доволна поддршка за производство на електрична енергија од ОИЕ вообичаено се изразуваат како посебен трошок⁷⁵, кој се пресметува одделно и јасно се наведува во сметките за електрична енергија. Друг пристап е трошокот да се распредели на потрошувачите преку преносната тарифа, која исто така е дел од сметките за електрична енергија на потрошувачите. Во случај кога трошоците за МП на ОИЕ се предвидени во јавниот буџет, тие можат да се распределат на сите даночни обврзници во вид на данок за обновлива енергија.

2. Јавна дискусија со релевантни заинтересирани страни на национално ниво и информирање за нацрт МП на органите за државната помош

За создавање и имплементација на МП на национално ниво, од суштинско значење се консултациите со сите засегнати страни, како и транспарентноста при нивниот развој. Понатаму, пред да се усвои, секој МП треба да биде доставен до ко-

мисија за државна помош и до Секретаријатот на ЕнЗ за преглед, при што се утврдува дали конкретниот МП ги задоволува правилата на ЕнЗ за државна помош и УДП.

3. Обезбедување на поддршка на ОИЕ преку конкурентни постапки на наддавање

Креирањето на тендер за одредување на поддршката за производителите на електрична енергија од ОИЕ е многу важно и бара земање предвид на повеќе аспекти. Идејата е да се оствари целта за постепено намалување на нивото на поддршка и притоа да се избере најконкурентната технологија. Имено, според УДП, од 2017 година, секој тип на поддршка за ОИЕ, независно дали е оперативна или базирана на инвестиции, треба да се обезбеди преку конкурентни постапки на наддавање на транспарентен и недискриминаторен начин, освен ако се заклучи дека конкурентната постапка на наддавање придонесува за зголемување на трошоците за поддршка. За да се неутрализира појавата на стратешко наддавање, во тендерот може да се одредат највисоката и најниската дозволена цена.

Наддавањето, кое е независно од локацијата и технологијата на ОИЕ, ќе придонесе за избирање на најконкурентната понуда на тендерот и за сведување на поддршката на минимално ниво, со што ќе се обезбеди исплатливост на МП. Сепак, за да се постигнат и други цели, како што се разновидност на технологии, надминување на проблеми со можни мрежни ограничувања, стабилност на системот и намалување на трошоци за интеграција, можат да се распишуваат и тендери за конкретна технологија. Дополнително, потребна е едноставна и сеопфатна тендерска постапка за поддршка на производството на електрична енергија од малите производители на електрична енергија од ОИЕ за да се минимизираат административните бариери и да се утврди дали е постигната целта во врска со предвидената вкупна инсталирана моќност. Доколку не ги исполнат пропишаните барања од тендерот, производителите се обврзани да плаќаат пенали. Исходот од тендерот треба да биде достапен за јавноста.

4. Воведување на ПП како МП на ОИЕ

Од 2016 година, МП базирани на ПТ повеќе не се во согласност со правилата за државна помош ако се отворени за сите учесници на пазарот и ако поддршката не е обезбедена преку тендерска постапка. Имено, ПП е најсоодветен МП да ги наследи постоечките ПТ, кои тековно се доделуваат според принципот „прв дојден–прв услужен“. Всушност, ПП обезбедена преку тендерска постапка, наспроти принципот „прв-дојден-прв-услужен“, е компатибилна со принципите на Внатрешниот пазар на електрична енергија и ќе придонесе за истиснување на субвенциите како начин на поддршка на ОИЕ и ед-

⁷⁵ Терминот посебен трошок е македонски превод на англискиот *uplift charge*. Во случајов, се работи за јасно назначување (издвојување), во сметките за електрична енергија и поврзаните услуги, на сумата која поединечно се исплаќа за поддршка на ОИЕ.

наквост на технологиите на ОИЕ на пазарот на електрична енергија.

Воведувањето на ПП, со цел да се заменат постоечките ПТ, е процес кој се одвива паралелно со воведувањето на конкурентни пазари на електрична енергија и со воведувањето на пазар ден однапред во шестте договорни страни на ЕнЗ од ЗБ. Производителите на електрична енергија можат да ја продаваат електричната енергија преку склучување на билатерални договори или на берза на електрична енергија и покрај остварениот приход од продажбата на електричната енергија, дополнително, да добијат и премија (фиксна или променлива) за продадената електрична енергија.

Со поврзувањето на пазарите на електрична енергија на договорните страни и со нивно поврзување со европските пазари на електрична енергија, воведувањето на заеднички регионален систем за спроведување на МП заснован на ПП, може да се смета за најсоодветен и најефикасен МП за развој на производството и технологиите на ОИЕ.

5. Воспоставување на Оператор на ОИЕ којшто ќе управува со МП на ОИЕ

Назначувањето на една институција која ќе ја спроведува примената на МП на ОИЕ, односно на оператор на ОИЕ, е ефикасен пристап за поддршка на повластените производители на електрична енергија (ППЕЕ)⁷⁶. Во многу држави, оваа улога е доделена на операторот на пазарот на електрична енергија (ОПЕЕ), ОПС, или посебна институција која е правно одвоена од ОПС. Имајќи предвид дека ОПЕЕ има значајна улога во пазарот на електрична енергија и во спојувањето на пазарите и дека ОПС управува со пристапот кон мрежата, важно е да се истакне дека институцијата која е назначена да управува со МП на ОИЕ, односно оператор на ОИЕ, треба да биде правно одвоен од било која друга активност во пазарот на електрична енергија⁷⁷.

6. Да се земе предвид можноста определувањето на трошоците за приклучување на мрежите да се спроведе врз основа на принципот на „плитки“ трошоци

Земањето предвид на трошоците за приклучување на мрежа е важен дел од одлуката на инвеститорите за инвестиција во производство на

електрична енергија од ОИЕ. Директивата [32] ги повикува договорните страни да развијат преносна и дистрибутивна инфраструктура, во смисла на развој на интелегентни мрежи, системи за складирање на електрична енергија и на ЕЕС во целост, за да се обезбеди сигурна работа и понатамошно зголемување на производството на електрична енергија од ОИЕ. Дополнително, потребна е транспарентност спрема заинтересираните инвеститори и правилата за приклучување на мрежата мораат да бидат засновани врз објективни и недискриминаторни критериуми.

7. Преземање на балансна одговорност од страна на поголемите производители од ОИЕ

Ослободувањето од преземање балансна одговорност на пазарот на електрична енергија за ППЕЕ е воведено како дел од поддршката заедно со ПТ. Но, барањата на УДП од 2016 година се во насока на постапно воведување на балансна одговорност за средните и поголемите ППЕЕ. Последново пак, може да биде основна причина за формирање на конкурентни пазари на балансна енергија во договорните страни, кои ќе овозможат ППЕЕ да бидат изложени на пазарните ценовни показатели. Преземање на балансна одговорност, на недискриминаторен начин, за сите учесници во пазарот на електрична енергија е клучно за постигнување на транзиција кон флексибилност и ефикасност при искористувањето на ресурсите.

Ниското (недоволно) ниво на конкуренција на државните пазари на балансна енергија кај договорните страни, во кои доминира еден давател на помошни услуги за балансна енергија, во комбинација со дискриминаторни балансни режими и регулација на резервите за балансирање, како и на цената на електрична енергија, ќе се надмине со примена на прекугранично балансирање во договорните страни.

Времето на затворањето на прекуграничните аукции треба да биде хармонизирано и да биде блиску до реалното време. Ова е неопходно барање за да се овозможи интеграција на производството од ППЕЕ, кое има интермитентна природа (сончева и ветерна енергија), и да се минимизираат трошоците предизвикани од погрешни прогнози.

8. Избегнување на било какви ретроактивни промени во МП кои ќе влијаат врз повратот на веќе направените инвестиции и нарушување на легитимните очекувања на инвеститорите

Сигурноста и довербата на инвеститорите се загрозува со разни нарушувања на МП или воведување на ретроактивни промени коишто влијаат врз нивните очекувања. Овој пристап треба да се избегнува бидејќи води до судски спорови, го зголемува ризикот на производителите и ги

⁷⁶ Терминот *повластен производител на електрична енергија* е усвоен во македонската стручна терминологија и го одразува англискиот израз *preferential producer* кој се однесува на производител на електрична енергија кој користи било каков МП на ОИЕ.

⁷⁷ Во Република Северна Македонија, претпријатието АД МЕПСО – Скопје ги поседува лиценците и ги врши функциите на ОПС и ОПЕЕ. ОПЕЕ на Република Северна Македонија (МЕМО) е правно раздвоено претпријатие од друштвото АД МЕПСО – Скопје.

одврка инвеститорите. Дополнително, зголемените трошоци за развој на нови проекти го нарушува прифаќањето на електричната енергија произведена од ОИЕ од страна на јавноста.

2.8 ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ

2.8.1 Правна рамка за енергетска ефикасност во Енергетската заедница

Владејачката правна рамка за енергетска ефикасност на ЕнЗ речиси во потполност се совпаѓа со онаа на ЕУ и таа е детално наведена во потпоглавјето 3.5 од овој текст. Овде, ќе одвоиме простор да ги обработиме основните директиви од областа. Тука, пред сè, спаѓа Директивата за енергетска ефикасност 2012/27/ЕУ, [17], која беше вклучена во рамката на ЕнЗ во октомври 2015 година. Договорните страни требаше да ја имплементираат Директивата во рок од две години.⁷⁸

Под Директивата 2012/27/ЕУ, [17], од земјите се бара поефикасно користење на енергијата, во сите стадиуми на енергетскиот синџир, од производство до финална потрошувачка. Притоа, во членот 7, се утврдуваат национални задолжителни цели за енергетска ефикасност, кои треба да се имплементираат преку шеми со обврски за енергетска ефикасност⁷⁹. Целниот процент е понизок за договорните страни од оној за земјите членки на ЕУ и бара енергетските компании да постигнуваат годишни заштеди на енергија од 0,7 % од годишната продажба на потрошувачите. Оваа обврска е комплементарна со онаа од член 5, која се однесува на целите за реновирање на згради и двете заедно го сочинуваат задолжителното ниво на заштеди кое секоја земја мора да го постигне. [38]

Во шемите со обврски, обврзаните страни (енергетските претпријатија) утврдени од страна на државен орган, мораат да спроведат мерки кои им помагаат на потрошувачите да ја подобрата нивната енергетска ефикасност. Овие мерки можат да вклучат подобрување на системите за греење во нивните домови, инсталирање на прозорци и врати со зајакната изолација, изолација на ѕидови и покриви и слично. Покрај имплементацијата на шемите со обврски, членот 7 од Директивата дозволува договорните страни да изберат алтернативни мерки во своите енергетски политики кои ќе бидат имплементирани од владата или други јавни установи, но кои мерки мораат да резултираат со намалување на потрошувачката на

енергија. Ваквите мерки од енергетските политики можат да вклучат даноци на фосилни горива, построги кодекси за згради, доброволни договори, обуки, едукација или информирање на населението и слично. Во случај кога поединечните мерки не даваат задоволителни резултати, можат да се користат шеми со обврски и алтернативни мерки од енергетската политика. Договорните страни на ЕнЗ се обврзани да доставуваат периодични планови за имплементација на мерките од Директивата 2012/27/ЕУ, наречени национални акциски планови за енергетска ефикасност (НАПЕЕ)⁸⁰, до Секретаријатот на ЕнЗ. Првите доставени планови истекуваат во октомври 2020 година. [38]

Последниот извештај за целите од областа енергетска ефикасност на Секретаријатот на ЕнЗ, [38], укажува дека процесот доцни во сите договорни страни, почнувајќи од ненавремено транспонирање на Директивата 2012/27/ЕУ до неподготовка на комплетни шеми со обврски за енергетска ефикасност. Резултатот се поврзува со фактичката ситуација дека поголемиот број од договорните страни се прилично мали и немаат доволен број дистрибутери или снабдувачи на енергија врз кои може да се наметне обврска за спроведување на шема за енергетска ефикасност. Покрај тоа, во отсуство на пазарна конкуренција, повеќето од владите стравуваат дека шемите со обврски би можеле да предизвикаат зголемување на цените на одделни енергии. Заради тоа, повеќето од договорните страни се одлучуваат за имплементација преку алтернативни мерки вградени во владините енергетски политики и финансирани со буџетски средства.

Згора на ова, во ЕУ, Директивата 2012/27/ЕУ е надградена со амандмани преку Директивата 2018/2002/ЕУ, во која обврските од членот 7 се проширени до 2030 година. Новата директива, најверојатно, ќе биде наскоро усвоена од страна на ЕнЗ и притоа, можно е да биде усвоен целниот процент од 0,8 % годишни заштеди од финалната потрошувачка, како што е тоа во ЕУ. Оваа цел, секако, нема да биде достижна во договорните страни без зајакната примена на комбинирани мерки.

Не помалку значајна директива од оваа област е Директивата 2010/31/ЕУ, која ги наложува најниските правни барања за утврдување на перформансите на новите и постоечките згради од аспект на енергетска ефикасност. За жал, имплементацијата на оваа Директива во договорните страни на ЕнЗ, според оценка на Секретаријатот⁸¹, се карактеризира со некомплетен или недоволен правен или институционален обем. Сертификацијата на зградите е една од најнапредните области на транспозиција. Најчестите проблеми вклучуваат

78 <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html>

79 Терминот „шеми со обврски за енергетска ефикасност“ е македонски превод на англискиот термин „Energy Efficiency Obligation Schemes (EEOs)“

80 Преводот на македонски јазик „национални акциони планови за енергетска ефикасност“ се однесува на англискиот термин National Energy Efficiency Action Plans (NEEAPs)

81 <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html>

развој на правилна шема за трошковно-оптимална пресметка на енергетските перформанси на зградите, софтвер за сертификација на енергетските перформанси, подготовка на државни инвентари на згради, како и едукативни и информативни кампањи насочени кон јавноста.

Во оваа област, вреди да се издвои и Регулативата (ЕУ) 2017/1369, која го утврдува правниот обем за регулирање на т.н. „енергетски продукти“, пласирани на пазарот или пуштени како расположиви услуги. Регулативата обврзува на означување на овие продукти и обврзува на обезбедување стандардни информации за продуктите за нивната енергетска ефикасност, потрошувачката на енергија и за останатите карактеристики на продуктот кои им овозможуваат на потрошувачите да избеграт поефикасни производи во правец на намалување на нивната потрошувачка на енергија. Оваа нова регулатива ја заменува Директивата 2010/30/ЕУ, со примена од 1 јануари 2020.⁸²

2.8.2 Инструменти за надминување на финансиските бариери во енергетската ефикасност

Главните бариери кои се појавуваат при реализацијата на мерките за енергетска ефикасност се структурирано наведени на слика 7, [39].

Инструментите кои им стојат на располагање на договорните страни за надминување на финансиските бариери при спроведување на мерките од енергетска ефикасност, според Секретаријатот на ЕнЗ, ги вклучуваат следниве [39]:

1. грантови,
2. гаранции,
3. повластени заеми,
4. договори за подобрување на енергетските перформанси, финансирани од компании за енергетски услуги (ЕСКО) и
5. договори за подобрување на енергетските перформанси, финансирани од инвеститорот.

Грантовите се неповратни финансиски придонеси за имплементација на конкретни мерки избрани преку претходно дефинирана листа од страна на крајниот корисник. Грантовите се една од најчестите форми на финансирање на проектите за енергетска ефикасност, особено во случаите на примена на технологија која е во преткомерцијална или рана фаза на комерцијална примена, или е ограничувачки скапа од други причини.

Предностите на примената на грантови се согледуваат во следниве аргументи – тие:

- се сестрани и можат да се користат за постигнување на различни цели од енергетската политика (на пример, за поддршка на иновации и технолошки развој, специфични крајни корисници (потрошувачи), за постигнување на цели од социјалната политика, како што е енергетската сиромаштија),
- можат да бидат користени за докажување на одреден концепт и демонстрациски активности,

Слика 7

Главни видови бариери за реализација на мерките за енергетска ефикасност, [39]

82 <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html>

- како и за стимул на иновативни или трошковно неоптимални мерки,
- овозможуваат имплементирање на приоритетните мерки за енергетска ефикасност, кои се идентификувани од страна на креаторите на енергетската политика,
- дозволуваат, во условите за добивање на грантот, да бидат вметнати услови кои стимулираат понатамошни приватни инвестиции (на пример, барање за истовремена примена на други мерки за енергетска ефикасност),
- претставуваат флексибилен механизам кој може да се користи во комбинација со други финансиски механизми или пакети за техничка помош, како и
- особено одговараат за стопански неразвиени подрачја, незрели или финансиски ограничени пазари.

Слабости на грантовите се следниве:

- постои ризик дека посакуваните резултати нема да бидат достигнати,
- ако процесот на дистрибуција на средствата не е внимателно објаснет и управуван, постои ризик дека ќе се потрошат повеќе буџетски средства од предвиденото,
- можат да бидат искористени само еднаш, па според тоа ја ограничуваат одржливоста на јавната потрошувачка,
- тие имаат ограничена моќ и влијание и покажуваат тенденција кон превисоко платени решенија.

Гаранциите се однесуваат на механизам за поделба на ризикот, во кој поднесувачот на гаранција ја презема обврската за враќање на долгот, во случај на откажување, од различни причини, на добитникот на заемот.

Гаранциите можат да бидат делумни, каде поднесувачот на гаранцијата е одговорен само за дел од преостанатиот долг, во време на откажувањето на добитникот на заемот. Овој дел, вообичаено е наречен „фиксен процент“. Гаранцијата им овозможува на корисниците да добијат заем под повластени услови, со оглед на тоа дека поднесувачот на гаранцијата го презема ризикот на банката при давањето на заемот.

Силни страни на овој МП на енергетската ефикасност се следниве – гаранцијата:

- помага во премостување на јазот помеѓу кредитниот ризик со кој се соочува кредитобарателот и стварниот кредитен ризик,

- им ја зголемува довербата на финансиските институции кон технологии или проектни пристапи со кои тие имаат мало искуство,
- им помага на развојните тимови (или на поднесувачите на барање за заем) да добијат пристап до финансии и да ги намалат капиталните инвестиции,
- го зголемува односот на долгот спрема приходот, подобрувајќи го повратот на средства за развојните тимови,
- кога е поддржана од јавни институции, помага за насочување на протоколот на приватни фондови кон проекти од енергетска ефикасност преку намалување на ризикот, па со тоа придонесува кон повисоко ниво на приватно финансирање.

Слабости на гаранциите, како мерка за енергетска ефикасност, се согледуваат во тоа што:

- гаранциите не се соодветни во услови на строга пазарна конкуренција; онаму каде ликвидноста на финансиските институции се смета за главна пречка за финансирање, тие имаат ограничена примена, но сепак можат да учествуваат во пошироката стратегија за зголемување на позајмиците помеѓу банките со добра ликвидност, а со ориентација кон преземање на пониско ниво на ризик.

Повластените заеми се однесуваат на добивање на средства преку позајмица, при што позајмувачот добива средства за строго дефинирана намена и одреден период на време, при што заемот е обезбеден по ниска каматна стапка. Типично, каматите се фиксни за одреден временски период, вообичаено 10 – 20 години и придонесуваат кон постигнување зрелост на технологиите на долг рок. Конфигурацијата на заемот варира во зависност од кредитобарателот, кредитодавателот и видот на преземените мерки. Сепак, тие се вообичаено конфигурирани така да го отсликуваат реалното време на поврат на инвестицијата.

Предностите на повластените заеми се состојат во тоа што:

- крајните корисници на заемите се стимулирани да ги одберат најсоодветните и трошковно најефикасните мерки,
- механизмот е одлично разбирлив за сите involvirани страни,
- откако заемот ќе биде исплатен, парите можат да бидат реинвестирани во повеќе проекти и
- под вистински услови, тие не се тешки за администрирање.

Како слабости на повластените заеми можат да се набројат следниве:

- кредитите освоени со заштеди преку енергетска ефикасност, не можат секогаш да бидат третираны од страна на некои посредници како проток на готовина, што доведува до продолжување на рокот за поврат на инвестициите,
- крајните корисници не ја гледаат секогаш користа од заем со ниска каматна стапка и поттикот за примена на мерката е понизок отколку кај понапред опишаните механизми и
- не се многу соодветни за домаќинствата со ниски примања, кои немаат доволен приход за исплаќање на заемот.

Договорите за подобрување на енергетските перформанси финансирани од ЕСКО се оние во кои ЕСКО влегуваат во интегриран договор заедно со крајниот корисник и финансиската институција, за да ги проектираат и имплементираат мерките за заштеда на енергија со загарантирано ниво на енергетски перформанси на одреден објект за одредено времетраење на проектот. Протоколот на приход од заштедите на енергија добиен со примената на мерките се користи за отплата на вложените инвестиции во проектот и плаќањето се заснова на резултатите од подобрувањето на енергетската ефикасност, како и на постигнувањето на утврдените критериуми за перформанси.

Договорите за подобрување на енергетските перформанси, со цел финансирање на инвестициите, можат да бидат склучени со ЕСКО по пат на позајмица од банка или друг инвеститор.

Предности на овој МП на енергетската ефикасност се следниве:

- тој гарантира одредено ниво на заштеди на енергија и го заштитува клиентот од било каков ризик за постигнување на пресметковните перформанси,
- корисникот има гарантирани трошоци на проектот, заштеди на енергија и финансии, како и перформанси на опремата,
- ЕСКО поседува експертски знаења за техничките барања, законските одредби за издавање дозволи и МП,
- тој овозможува идните заштеди на енергија, емисии и оперативни трошоци да се исплатат веднаш,
- финансиски опции со ниски каматни стапки и ослободувања од општински даноци се достапни многу често во ваквите договори,

- ЕСКО претставува единствена точка за контакт и одговорност за изведбата, упростувајќи го со тоа процесот на надградба во голема мерка,
- годишните заштеди на енергија можат да бидат измерени и верификувани во согласност со Меѓународниот протокол за мерење и верификација на перформансите,
- применетите мерки ги подобруваат условите за живот и работа и ја зголемуваат вредноста на зградата,
- тој овозможува сопственикот на зградата да биде исклучен од долговите на проектот,
- кај овој механизам, ЕСКО е задолжен со кредит, а не сопственикот на зградата.

Слаби страни на договорите за подобрување на енергетските перформанси финансирани од ЕСКО се следниве:

- комплексност на аранжманот, бидејќи склучувањето на договорот трае прилично долго и бара надворешна експертиза за проценка на потенцијалните заштеди на секој проект одделно,
- откако договорот е потпишан, сопственикот на зградата е врзан за еден снабдувач со енергија за целото времетраење на договорот,
- ЕСКО имаат тенденција да се фокусираат на надградби кои се лесно изводливи, а даваат големи резултати, со цел скратување на рокот за отплата на вложените средства и изложување на помал ризик, што може да се избегне само со добро моделирање на финансискиот инструмент кое го стимулира ЕСКО да навлезе во длабинско реновирање,
- обврската за мерење и верификација налага непрекинато следење на резултатот (заштедената енергија) за целото времетраење на договорот,
- секој неуспех или кусок во резултатот бара ново усогласување за да се покрие кусокот,
- ваквите договори се грижат само за заштедите на енергија, а не за сите мерки кои треба да се преземат при реновирањето.

Во случај на договор за подобрување на енергетските перформанси финансиран од инвеститорот, договорот, помеѓу ЕСКО и сопственикот на зградата, за имплементација на мерките за енергетска ефикасност и за нивото на гарантирани енергетски перформанси, може да биде ист како и оној со финансирање од страна на ЕСКО. Разликата се состои единствено во тоа што сопственикот ги обезбедува средствата за инвестицијата (од свој сопствен фонд или од банкарски кредит).

Притоа, овој финансиски инструмент ги има повеќето од предностите на договорите финансирани од ЕСКО, вклучувајќи го и следново:

- гарантира одредено ниво на заштеди и го штити сопственикот од ризик на непостигнување на посакуваните перформанси,
- корисникот има гарантирани трошоци на проектот, заштеди на енергија и финансии, како и перформанси на опремата,
- ЕСКО поседува експертски знаења за техничките барања, законските одредби за издавање дозволи и МП.

Клучната разлика е што сопственикот задржува поголем процент од остварените заштеди, како и што сопственикот може да преземе некои од функциите на ЕСКО, вклучувајќи го и управувањето со опремата и отстранување на дефекти. Пакет-договорот може да биде скроен според потребите и искуството на сопственикот, а исто така, кога сопственикот има висок кредитен рејтинг и можност да преземе на себе поголем долг, тој можеби ќе може да добие и пониска камата за кредитот, отколку ЕСКО.

Сепак, следниве слабости остануваат:

- вложувањата во нова техника во зградата можат да се вратат од идните заштеди на енергија во текот на десетина години, но ова не е можно за градежните мерки, како што е изолација на фасадата на зградата, па според тоа сопственикот ќе мора да направи значителни инвестиции однапред,
- кога сопственикот на зградата го финансира проектот за енергетска ефикасност со кредит, тоа ја намалува неговата кредитна способност, односно неговите можности да подигне кредит за други проекти.

Повеќето од договорните страни на ЕнЗ сè уште применуваат еден или друг начин на субвенционирање на пазарните цени на енергијата, со цел одржување на ниски сметки за своите граѓани. Главната идеја на субвенциите е намалување на енергетската сиромаштија кај популацијата. Но, одржувањето на ниски цени на енергијата, кое може да биде финансирано директно од државниот буџет и преку енергетските претпријатија во државна сопственост, ја намалува мотивацијата на домаќинствата да ја подобрат енергетската ефикасност на зградите. Во случаите на субвенционирање на цената на електричната енергија за домаќинствата, тоа води кон дополнителна девијација во економичното однесување – електричната енергија масовно да се користи за загревање на живеалиштата, дури и во реони во кои е достапно централно греење.

Сепак, правилно насочување на вака потрошените средства во делумно или целосно рефундирање на инвестицијата (кредитот) за енергетската ефикасност, би можело да ги претвори субвенциите во корисен МП.

Предностите на вака насочените средства за субвенции би се покажале постепено преку:

- намалување на сумата за субвенција на потрошувачката на енергија и зголемување на мотивацијата на граѓанството за инвестиции во енергетска ефикасност,
- решавање на дилемата за „одредување ниво на минимално кофинансирање од сопственикот“ – во случај на кредит или друга програма за енергетска ефикасност, идните плаќања можат да се третираат како придонес на сопственикот, а не како субвенција од државата,
- ставање крај на државното субвенционирање во оваа област, без поголеми опасности од социјални немири.

Слабости на ваквиот пристап кон поддршка на енергетската ефикасност се согледуваат во следново:

- граѓаните на кои навистина им се потребни субвенции за енергија, најчесто, немаат доволно средства за инвестирање во мерки на енергетска ефикасност или имаат низок кредитен рејтинг,
- сумата на средства префрлени од субвенција во рефундирање на инвестиција или кредит, за одредено домаќинство, може да биде премала за покривање на доволно ниво од инвестицијата или кредитот и
- реално намалување на буџетската потрошувачка ќе се забележи дури во подалечна иднина.

2.9 ЖИВОТНА СРЕДИНА

Меѓу актите од правната рамка на ЕнЗ за животна средина, заради своето значење за енергетиката, издвоени се Директивата 2001/80/ЕК за ограничување на емисиите на одредени загадувачи во воздухот од големите постројки со внатрешно согорување, која се однесува на постојните термоелектрани и Директивата 2010/75/ЕУ за емисии од индустријата, која ја регулира материјата за изградба на нови електрани на фосилни горива или електрани кај кои е извршено потполно реновирање.⁸³ Имено, иако овие директиви се транспонирани во законодавствата на договорните страни од поодамна, нивната имплементација постојано

83 <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html>

беше одложувана сè до почетокот на 2018 година, кога стапи во сила одлуката на МС⁸⁴ за нејзина дефинитивна примена кај сите електрани, без исклучок. Како резултат на ова, електраните кои се на крајот на својот животен век, се подготвуваат за затворање, а останатите преземаат иницијатива за инвестиција во филтри за прочистување на емитираните штетни гасови во воздухот.

Во областа на животна средина, значајно е да се спомене и Директивата 2011/92/ЕУ за проценка на ефектите на одредени јавни и приватни проекти врз животната средина. Оваа директива цели кон идентификација и проценка на последиците по животната средина на одделни проекти, пред за нив да биде издадена дозвола за градба или употреба. Анексите I и II на Директивата се однесуваат, како на проекти за производство и пренос/дистрибуција на мрежни енергии, така и на проекти за складирање на природен гас и петрохемиски производи. Клучниот документ пропишан со оваа директива, во рамките на проценката, е студија за влијание врз животната средина. Овој документ треба да биде подготвен од инвеститорот и поднесен за оценка до надлежната државна институција.

Најнова ЕУ директива во областа на животна средина е Директивата (ЕУ) 2016/802 која се однесува на намалување на содржината на сулфур во одредени течни горива (консолидирана верзија)⁸⁵. Главната цел на Директивата е да обезбеди ефективна заштита од ризиците предизвикани од емисијата на сулфур диоксид, по пат на пропишување критични ограничувања за содржините на сулфур во горивата. Притоа, Директивата покрива два вида течни горива, односно рафинирани горива кои се согоруваат за производство на електрична енергија и топлина.

2.10 КЛИМА

Областа клима е воведена во правото на ЕнЗ во 2018 година, кога е донесен и новиот пакет за енергија на ЕУ, ЧЕСЕ.⁸⁶ Овој факт, како и содржината на правната рамка за клима, наведува на заклучок дека главната идеја зад воведувањето на оваа нова област е подготовка на договорните страни за усвојување и понатамошна транспозиција во националното право, како и имплементација на ЧЕСЕ, односно подготовка за т.н. енергетска транзиција кон декарбонизација, која е промовирана со Енергетската унија на ЕУ.

Имено, задолжителното *acquis* на ЕнЗ во областа клима се состои од следниве документи:

- општи препораки за енергетската политика на договорните страни на ЕнЗ за утврдување на националните задолжителни цели до 2030 година⁸⁷,
- препораки на МС на ЕнЗ за подготовка на интегрирани НПЕК на договорните страни на ЕнЗ⁸⁸,
- препораки на МС на ЕнЗ за подготовка на имплементацијата на Регулацијата (ЕУ) 525/2013 која се однесува на механизмот за следење и известување за емисијата на стакленички гасови⁸⁹.

Општите препораки за националните задолжителни цели до 2030 година претставуваат политички консензус постигнат на 16. Министерски совет на ЕнЗ во ноември 2018 година. По завршувањето на циклусот на цели до 2020 година, треба да се постават три различни енергетски и климатски цели – цел за постигнување на енергетска ефикасност, цел за учество на ОИЕ во бруто-финалната потрошувачка на електрична енергија и цел за намалување на емисијата на стакленички гасови до 2030 година. Овие нови национални задолжителни цели треба да бидат во согласност со целите на ЕУ до 2030 година, еднакво амбициозни, но и да ги земат предвид релевантните социо-економски разлики, технолошкиот развој и одредбите од Парискиот договор за климатски промени. Тие треба да бидат изразени во општи цели, за сите договорни страни, но и како национални задолжителни цели кои треба да ги постават одделните договорни страни.

Секретаријатот и Постојаната група на високи претставници на ЕнЗ, од една страна и ЕК, од друга страна, интензивно работат на адаптација на актите од ЧЕСЕ, Директивата за енергетска ефикасност, Директивата за ОИЕ и Регулацијата за владеење на Енергетската унија и климатска акција, за усвојување во рамките на правото на ЕнЗ, најверојатно, во текот на 2021 година.

Препораките за подготовка на интегрирани НПЕК на договорните страни на ЕнЗ содржат аналитички, институционални и регулаторни предуслови за оваа намена. Со цел да се промовира стабилност на условите за инвестирање, НПЕК треба да послужат за насочување на многубројните обврски за следење и известување на енергетските и климатските состојби, за намалување на административните товари и за унапредување

84 Decision 2016/19/MC-EnC, октомври 2016 година

85 **Консолидација** (англиски: codification) е термин во законодавството кој се употребува за правен процес во кој кон содржината на еден основен правен акт (или кон неколку поврзани правни акти) се додаваат сите негови/нивни понатаму изгласани амандмани и како резултат на процесот се формира единствен правен акт.

86 <https://www.energy-community.org/legal/acquis.html>

87 General Policy Guidelines on the 2030 targets for the Contracting Parties of the Energy Community

88 Recommendation 2018/01/MC-EnC on preparing for the development of integrated national energy and climate plans by the Contracting Parties of the Energy Community

89 Recommendation 2016/02/MC-EnC on preparing for the implementation of Regulation (EU) 525/2013 on a mechanism for monitoring and reporting greenhouse gas emissions

на транспарентноста на сите учесници во енергетските процеси. Развојот на интегрираните НПЕК ги поддржуваат долгорочните цели за декарбонизација и ја поттикнуваат регионалната соработка и консултации помеѓу договорните страни.

Препораките, сè уште, не се законски обврзувачки и не пропишуваат никакви обврски за договорните страни, ниту се утврдени крајните рокови за доставување на НПЕК. Нивната изработка треба да претставува итеративен процес започнат во 2018 година.

Регулативата (ЕУ) 525/2013 за механизмот за следење и известување за емисијата на стакленички гасови, во ЕУ е заменета со Регулативата за владеење на Енергетската унија и климатска акција, а истото наскоро се очекува и во ЕнЗ.

2.11 ЕНЕРГЕТСКА ТРАНЗИЦИЈА НА ЕНЕРГЕТСКАТА ЗАЕДНИЦА

Како што е спомнато во претходното потпоглавје, со воведувањето на областа клима во правната рамка на ЕнЗ, во 2018 година, искажана е сериозна намера и поставени се темелите за енергетска транзиција на земјите кои се договорни страни на ЕнЗ, по угледот на земјите членки на ЕУ. Според содржината на усвоените препораки од страна на МС, но и мноштвото активности на Секретаријатот на ЕнЗ – студии, работилници, вебинари и заклучоци од состаноци на институциите на ЕнЗ⁹⁰, може начелно да се заклучи дека „битката“ за енергетска транзиција до 2030 година, односно декарбонизацијата на енергетскиот сектор, покрај комплексноста и поврзаноста на различните акции и нивните ефекти, почетно ќе биде насочена кон следниве три цели:

- изработка на план за постапна замена на електраните на јаглен со оние на ОИЕ,
- подготовка и посветено спроведување на интегрирани НПЕК за периодот до 2030 година, наместо досегашните национални акциони планови за ОИЕ и НАПЕЕ,
- спојување на пазарите за електрична енергија во ЈИЕ.

Помеѓу договорните страни, особено лидерство во остварување на целите се очекува од земјите на ЗБ, [40], [41], [42]. Притоа, во литературата, се покажува општа согласност дека суштинските елементи кои се очекува да ја поддржат енергетската транзиција мораат да вклучат соодветно вреднување на емисиите на јаглерод, зголемено ангажирање на ОИЕ за производство на електрична енергија,

воведување на нови услуги и технологии, како водородни производни единици, уреди за складирање на електрична енергија, електрификација на транспортниот сектор и зголемена енергетска ефикасност, како и унапредување на процесите на планирање и следење на регионално ниво.

Во поглед на вреднувањето на емисиите на јаглерод, се предлага развој на механизам за прекугранично пребивање базирано на пазарни сигнали за трошоците за емисии на јаглерод во одделните договорни страни. Проектирањето на адекватен ценовен механизам за договорните страни на ЕнЗ е клучен инструмент за обезбедување на доволно голем пазар и услови за конкуренција помеѓу учесниците на пазарот во ЕнЗ и ЕУ, кои се потребни за спречување на испуштањето јаглеродни соединенија во атмосферата, како и за испраќање на соодветни сигнали за инвестирање во идни енергетски проекти.

За постојните електрани на јаглен, во најкраток рок, треба да се направи план за нивно постепено исфрлање од погон, во согласност со Договорот за ЕнЗ и Парискиот договор.

Во функција на декарбонизацијата на енергетскиот сектор, исто така, се очекува да се создадат административни, регулаторни и финансиски рамки кои ќе овозможат масивен и брз наплив на производни постројки на ОИЕ, особено ветерници и фотонапонски панели, како и распространета примена на мерки за енергетска ефикасност и друга напредна технологија. Притоа, на „раззеленувањето“ на енергетскиот сектор треба да му се пристапи координирано, на регионално ниво. Во таа насока, политичките и декларативните определби на сите договорни страни треба да бидат преточени во јасни национални задолжителни цели за ОИЕ, енергетска ефикасност и емисии на штетни гасови, кои ќе бидат утврдени во нивните интегрирани НПЕК. Националните задолжителни цели треба да се утврдат врз основа на претходно договорени заеднички целни проценти за цела ЕнЗ. Секретаријатот на ЕнЗ, ја покани⁹¹ ЕК да достави предлози за заедничките целни проценти на ЕнЗ до 2030 година, како и нацрт-текстови на правните акти од ЧЕСЕ прилагодени за ЕнЗ, во текот на првата половина на 2021 година. Во рамките на ЕнЗ се прават подготовки за преговори по нацрт-текстовите на ЧЕСЕ и за нивно усвојување во правната рамка на ЕнЗ, од страна на МС на ЕнЗ, во втората половина на 2021 година⁹².

Спојувањето на пазарите на електрична енергија, како што е тоа применето во ЕУ, покрај основната цел за зголемување на конкуренцијата и последично намалување на цената на стоката која се разменува на пазарот, овозможува дополнител-

90 <https://energy-community.org/news/Energy-Community-News/>

91 25th Energy Community Electricity Forum - Conclusions, Virtual Forum – WebEx connection, 16 – 17 June 2020

92 56th Permanent High-Level Group - Conclusions, Cyberspace, 16 July 2020

ни придобивки за декарбонизацијата по пат на оптимално искористување на интерконектираната преносна инфраструктура, која е карактеристика на електроенергетските системи на ЗБ и ЕУ, но и прекугранична размена на варијабилната енергија произведена од постројките на ОИЕ и со тоа нејзина потполна интеграција во пазарот.

За конечно воспоставување на функционален пазар на електрична енергија во ЈИЕ, неопходен услов е сите земји во регионот да имаат усвоено и имплементирано потполно идентични мрежни правила за електрична енергија. Затоа, договорните страни од ЗБ, кои се дел од ЈИЕ, треба да ги усвојат мрежните правила на ENTSO-E за пазар на електрична енергија⁹³, дословно и единствено со превод на основниот текст на локалните јазици, како што тоа се практикува за сите регулативи во ЕУ. Овие мрежни правила сè уште не се дел од правото на ЕнЗ и за нивно усвојување потребни се претходни измени во Договорот за ЕнЗ за усвојување на механизмот за реципроцитет помеѓу договорните страни и помеѓу договорните страни и земји членки на ЕУ. Се очекува измените да се донесат на МС во ноември 2020 година, а мрежните правила да бидат имплементирани до крајот на 2021 година⁹⁴.

Во меѓувреме, Секретаријатот на ЕнЗ и ЕК ги охрабруваат договорните страни кои веќе имаат започнати пилот-проекти помеѓу себе и со одделни земји членки на ЕУ, да продолжат да работат на подготовките за спојување на пазарите.

Секретаријатот на ЕнЗ започна со нова иницијатива, наречена „Трагач по енергетска транзиција“⁹⁵, наменета за следење на енергетската транзиција во земјите од ЗБ. На патот кон декарбонизација, „Трагачот“ ќе ги следи напорите на сите релевантни чинители во процесот на енергетска транзиција, вклучувајќи ги владите, инвеститорите, учесниците во пазарите на енергија и граѓаните. Извештаите ќе бидат објавувани на секои две години. Првото издание на „Трагачот“, [43], од јули 2020 година, дава преглед на тековната состојба со емисиите на стакленички гасови, развојот на пазарите за енергија, искористувањето на ОИЕ, мерките за енергетска ефикасност и напредокот во развојот на интегрираните НПЕК.

Тука, уште веднаш се потенцира дека транзицијата кон декарбонизирана иднина на земјите од ЗБ ќе биде исклучително тешка (слика 8). Инвестициите во енергетската транзиција се критични, бидејќи сè уште постои висока доминација на пазарите од страна на бившите државни претпријатија, ограничено регионално поврзување и депресирани цени на електричната енергија. Покрај тоа, при креирање на одредена сума на БДП, регионот на ЗБ емитува осум пати повеќе јаглеродни гасови од просекот на ЕУ-27. Ставот е дека воведување на плаќања за емисии на јаглерод ќе може да помогне да се раскине зависноста од електраните на јаглен.

Имено, понатамошни вложувања во нови електрани на јаглен се надвор од секое размислување. Со имплементација на Директивата 2001/80/ЕК ограничување на емисиите на одредени загадувачи во воздухот од големите постројки со внатрешно согорување, околу 1.000 MW од термоелектрани на јаглен во ЗБ треба да бидат изгаснати до 2023 година. Се очекува празнината да биде исполнета со капацитети на ОИЕ, но засега само 3 % од производството на електрична енергија во регионот доаѓа од производни капацитети кои користат ветер и сонце. Ситуацијата почнува постепено да се менува со воведување на пазарни МП на производството од ОИЕ во некои од земјите на ЗБ⁹⁶. Гаранциите за потекло на производство од ОИЕ нудат дополнителни потенцијали за привлекување на инвестиции. Исто така, внимание треба да се обрне и на воведување на поголем обем на искористување на ОИЕ во транспортот, централното греење и ладење.

Понатаму, напорите за подобрување на енергетската ефикасност, исто така, треба да се зајакнат. Од потребите за инвестирање во зградите, во регионот, проценети на 3,5 милијарди евра, само 30 % биле остварени во периодот 2011 – 2020 година.

93 https://www.entsoe.eu/network_codes/:

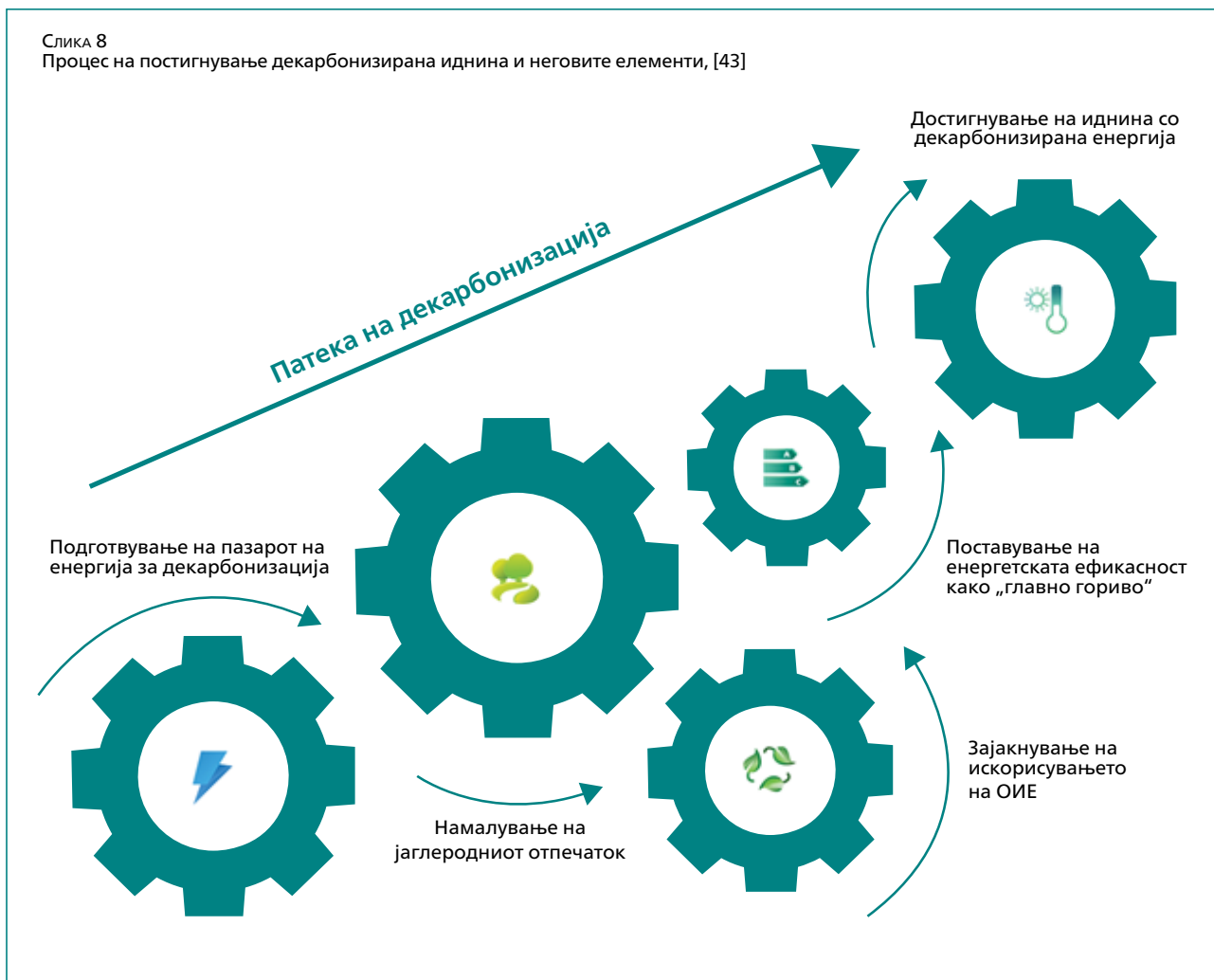
Commission Regulation (EU) 2016/1719 of 26 September 2016 establishing a guideline on forward capacity allocation, FCA, Commission Regulation (EU) 1222/2015 of 24 July 2015 establishing a guideline on capacity allocation and congestion management, CACM, Commission Regulation (EU) 2017/2195 of 23 November 2017 establishing a guideline on electricity balancing, EBGL.

94 56th Permanent High-Level Group - Conclusions, Cyberspace, 16 July 2020

95 „Трагач на енергетската транзиција“ е превод на македонски јазик на англискиот термин „Energy Transition Tracker“, <https://energy-community.org/news/Energy-Community-News/2020/07/16.html>

96 До јули 2020 година, во регионот на ЗБ, единствено Албанија и Северна Македонија имаат воведено вакви механизми за поддршка. Останатите земји преземаат активности за нивно воведување.

Слика 8
Процес на постигнување декарбонизирана иднина и неговите елементи, [43]

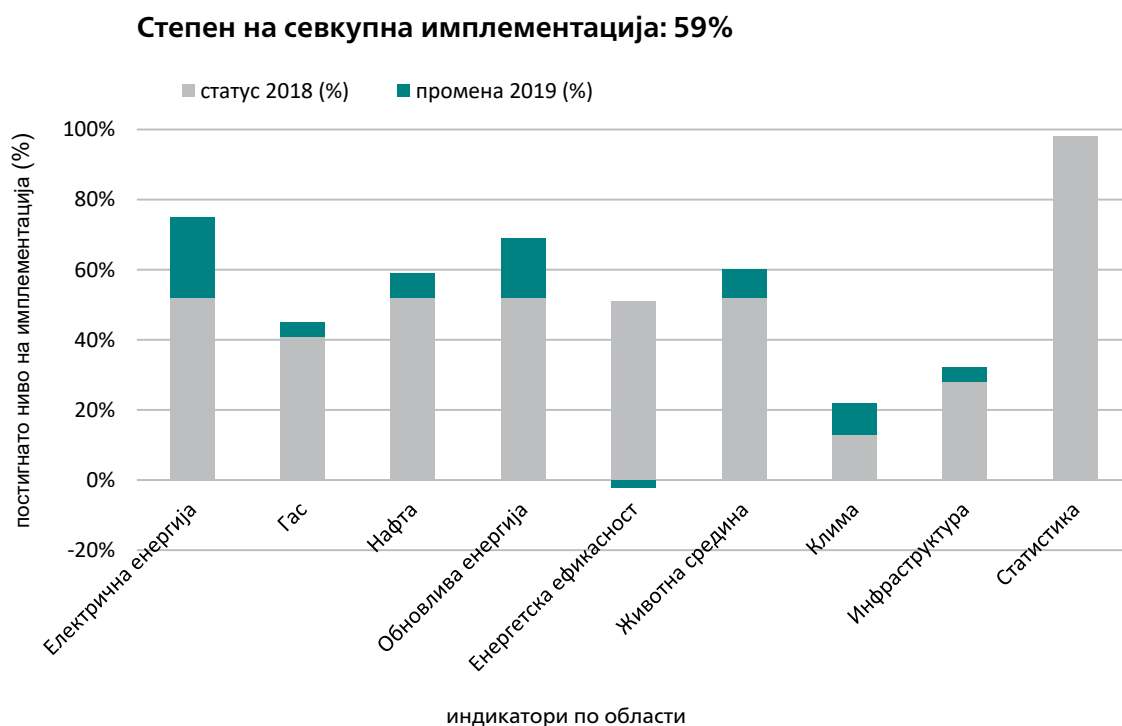
3

ПРАВНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Согласно Договорот за ЕнЗ, Северна Македонија го усогласува своето законодавство со постојната правна регулатива на ЕУ (acquis communautaire) и ЕнЗ во сите договорени области на усогласување (енергетика, конкуренција, ОИЕ, енергетска ефикасност, нафта и нафтени деривати (резерви), енергетска статистика, инфраструктура, животна средина и клима). Вкупните постигнувања при имплементацијата, одделно за секоја

област, за 2018/2019 година, се прикажани на слика 9. Покрај тоа, земјата активно учествува во сите регионални иницијативи предводени од ЕК и Секретаријатот на ЕнЗ, помеѓу кои Иницијативата за шесте земји од ЗБ (ЗБ6) за основање на регионален пазар на електрична енергија и Договорот за одржлив развој⁹⁸, а исто така и во иницијативите на ЕУ за владеење во енергетиката⁹⁹ и Енергетска инфраструктура и иницијативи на донаторите¹⁰⁰.

Слика 9
Степен на имплементација на легислативата од Договорот за ЕнЗ во 2018/2019 година (статус 1 ноември 2019 година)

Извор: пресметано и усогласено од страна на Секретаријатот на ЕнЗ⁹⁷

⁹⁷ https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia.html

⁹⁸ Western Balkan 6 Initiative (WB6) on establishing a Regional Electricity Market and Sustainability Charter, <https://www.energy-community.org/regionalinitiatives/WB6.html>

⁹⁹ EU4Energy Governance, <https://www.energy-community.org/regionalinitiatives/EU4Energy.html>

¹⁰⁰ Energy infrastructure and donor initiatives, <https://www.energy-community.org/regionalinitiatives/infrastructure.html>

Стратешките определби на Северна Македонија во енергетскиот сектор, меѓу кои е и определбата за усогласување со *acquis communautaire* од правната рамка на ЕнЗ, се главно вградени во **Законот за енергетика**, [44], донесен од Собранието на Република Северна Македонија во мај 2018 година. Законот ја утврдува правната рамка за домашниот енергетски сектор, вклучувајќи ги областите пазари на електрична енергија, природен гас и топлинска енергија, како и пазар на сурова нафта, нафтени деривати и горива за транспорт. Законот, исто така, го уредува и обезбедувањето на јавна услуга на пазарите за електрична енергија, природен гас и топлинска енергија, како и права и обврски на потрошувачите на енергија и корисниците на енергетски системи. Покрај тоа, Законот ги уредува и областите користење на ОИЕ, сигурност во снабдувањето со енергија, статус и надлежност на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија, изградба на енергетски објекти и други прашања од областа на енергетиката. Во Законот за енергетика, за прв пат, прецизно се утврдува и категоријата „ранлив потрошувач“¹⁰¹, како и специфични мерки за борба против енергетската сиромаштија¹⁰². За сите овие области, пропишани се и соодветните подзаконски акти, кои се потребни за нивно доуредување.

Важечката правната рамка на ЕнЗ од областа енергетска ефикасност, вклучувајќи ја Директивата за енергетска ефикасност, Директивата за енергетски перформанси на зградите, Регулативата за обележување на производи зависни од енергија и Директивата за еко-дизајн, е транспонирана во **Законот за енергетска ефикасност**, [45], донесен во февруари 2020 година.

Во врска со овие два закони, неподелени се оценките на ЕК¹⁰³, Секретаријатот на ЕнЗ¹⁰⁴, како и на домашната стручна јавност, за високиот квалитет на законските решенија и степенот на усогласеност со барањата на задолжителното *acquis*, кое беше опфатено со Договорот за ЕнЗ во време на донесувањето на законите.

За операционализација на одредбите од Законот за енергетика, како и од законите кои посредно се допираат до прашањата од енергетиката, веќе

се усвоени речиси сите предвидени подзаконски акти¹⁰⁵. Покрај тоа, во областите електрична енергија и природен гас, транспонирањето и усвојувањето на *acquis* од мрежните правила на ЕУ, вклучувајќи ги и Мрежните правила за интегритет и транспарентност на пазарите на големо, се одвива според предвидената динамика од Договорот за ЕнЗ.

Енергетската политика на нашата држава е утврдена и со повеќе стратешки документи кои се усвоени во изминатите години. Тука се истакнуваат, пред сè, Стратегијата за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година, [46], Стратегија за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година¹⁰⁶, Стратегија за унапредување на енергетска ефикасност во Република Македонија до 2020 година¹⁰⁷, Акциски план за искористување на ОИЕ на Република Македонија до 2025 година со визија до 2030 година, [47], Трет национален акциски план за енергетска ефикасност до 2020 година, [48], Програма за промоција на ОИЕ и енергетска ефикасност во домаќинствата за 2018 година¹⁰⁸ и Програма за промоција на ОИЕ и енергетска ефикасност во домаќинствата за 2019 година¹⁰⁹.

Со цел да се заштитат ранливите потрошувачи и да не се дозволи исклучување на ваквите потрошувачи од системот за снабдување со енергија, донесени се програма и мерки со кои на овие потрошувачи финансиски им се помага за покривање на основните потреби од енергија. Во таа смисла, Владата на Република Северна Македонија во јануари 2020 година усвои Програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија¹¹⁰, во која детално се опишани активностите од оваа сфера.

101 Закон за енергетика, член 3 – Дефиниции, став (1), алинеја 58) „ранлив потрошувач“ е домаќинство во кое живее лице на кое поради својата социјална состојба и/или здравствена состојба правото за користење на мрежата и/или снабдувањето со електрична енергија, природен гас или топлинска енергија му се дава по посебни услови

102 Закон за енергетика, член 15 – Заштита на ранливи потрошувачи.

103 Годишен извештај за напредокот на Република Северна Македонија во 2019 година, 29 мај 2019 година, КОМ(2019) 260 конечна верзија, <http://www.sep.gov.mk/data/file/Dokument/izvestaj%202019-F.pdf>

104 Годишен извештај за имплементацијата на задолжителното *acquis* со Договорот за ЕнЗ, 1 ноември 2019 година, <https://www.energy-community.org/implementation/IR2019.html>

105 <https://www.erc.org.mk/#>

106 Стратегија за искористувањето на обновливите извори на енергија во Република Македонија до 2020 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 125 од 21.09.2010 година, [http://www.economy.gov.mk/Upload/Documents/Strategija%20za%20OIE\(1\).pdf](http://www.economy.gov.mk/Upload/Documents/STRATEGIJA_ZA_UNAPREDUVAWE_NA_ENERGETSKATA_EFIKASNOST_VO_REPUBLIKA_MAKEDONIJA_DO_2020_GODINA.pdf)

107 Стратегија за унапредување на енергетска ефикасност во Република Македонија до 2020 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 143 од 29.10.2010 година, http://www.economy.gov.mk/Upload/Documents/STRATEGIJA_ZA_UNAPREDUVAWE_NA_ENERGETSKATA_EFIKASNOST_VO_REPUBLIKA_MAKEDONIJA_DO_2020_GODINA.pdf

108 Програма за промоција на ОИЕ и енергетска ефикасност во домаќинствата за 2018 година, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 17/18, <http://www.economy.gov.mk/doc/2370>

109 Програма за промоција на ОИЕ и енергетска ефикасност во домаќинствата за 2019 година, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 15/19, <http://www.economy.gov.mk/doc/2589>

110 Програма за заштита на ранливи потрошувачи на енергија за 2020 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 13/20, <https://dejure.mk/zakon/programa-za-zashtita-na-ranlivi-potroshuvachi-na-energija-za-2020-godina>

3.1 ОРГАНИЗАЦИОНА ШЕМА НА ЕНЕРГЕТСКИОТ СЕКТОР

Според Законот за енергетика [44], главен чинител во креирањето на енергетската политика е **Владата на Република Северна Македонија**, која ја донесува Стратегијата за развој на енергетиката, Програмата за реализација на Стратегијата за период од пет години, како и Енергетскиот биланс за период од пет години. Исто толку значајна, во рамките на енергетската политика, е и улогата на Владата во утврдувањето на критериумите и условите за прогласување на кризна состојба, начинот на снабдување со одделни видови енергија во кризни услови, мерките што се преземаат во оваа состојба, како и правата и обврските на носителите на лиценци за вршење на енергетски дејности согласно со Законот за управување со кризи. Предлагањето на законски мерки и спроведувањето на Законот за енергетика, како и законите за планирање, инвестиции и други закони е, исто така, во надлежност на **Владата** на Република Северна Македонија. Покрај тоа, Владата ги креира и политиките за олеснување на инвестиции, развој на конкуренцијата, поврзување на енергетскиот систем на Република Северна Македонија со системите на другите држави и обезбедување на сигурност во снабдувањето со енергија. Владата го поттикнува развојот на приватниот сектор во енергетиката и донесува годишна програма за намалување на енергетската сиромаштија.

Посебна функција на Владата е поттикнување на научно-технолошкиот развој во енергетскиот сектор, во користењето на обновливи извори на енергија, во производството на опрема и во развојот на науката. Оваа функција е дел од обврските на Владата со директни интервенции од буџетот или со примена на даночни или други мерки да го поттикнува научно-технолошкиот развој.

Во рамките на Владата на Република Северна Македонија, надлежно за енергетиката е **Министерството за економија**. Еден од органите на министерството е **Секторот за енергетика** чии главни задачи се стратешкото планирање и развој на законодавството во енергетскиот сектор, спроведување на енергетската политика вклучително политиката за енергетска ефикасност и ОИЕ, како и употребата на нови технологии. Овој сектор е надлежен и за собирање на релевантни податоци во врска со производството, снабдувањето и побарувачката на енергија. Дел од компетенциите поврзани со енергетиката му припаѓаат и на Министерството за животна средина и просторно планирање и на Министерството за транспорт и врски.

За обезбедување поддршка на Владата во спроведувањето на енергетската политика фор-

мирана е **Агенцијата за енергетика**¹¹¹. Таа е надлежна за подготовка на среднорочни и долгорочни стратегии и развојни планови, подготовка на долгорочни и краткорочни програми, енергетска ефикасност и користење на ОИЕ, подготвителни и координативни активности за имплементација на инвестициони проекти, регионална соработка и координација на регионални проекти, подготовка на предлози на законски и подзаконски акти и технички прописи од областа на енергетиката, извршува и други активности од областа на енергетиката утврдени со закон.

Работите кои се однесуваат на регулирањето на одделни прашања во вршењето на енергетските дејности определени со Законот за енергетика, [44], ги врши **Регулаторната комисија** за енергетика и водни услуги (РКЕ) на Република Северна Македонија. РКЕ е составена од седум члена, од кои еден е претседател. Членовите и претседателот на РКЕ, на предлог на Владата на Република Северна Македонија, ги именува и разрешува Собранието на Република Северна Македонија, имајќи ја предвид соодветната и правичната застапеност на припадниците на сите етнички заедници. Регулаторната комисија за енергетика има својство на правно лице.

РКЕ е оперативна од 2003 година, но во согласност со барањата на европското *acquis*, новиот Закон за енергетика, [44], значително ги зајакна надлежностите на ова регулаторно тело. Меѓу најважните надлежности на РКЕ се вбројуваат: го следи функционирањето на енергетските пазари, донесува прописи и тарифни системи и донесува или одобрува методологии за формирање на тарифи за регулираните енергетски дејности, донесува методологии и тарифни системи за испорака на одделни видови енергија и/или енергенти за тарифните потрошувачи, донесува одлуки за цени и тарифи, ги одобрува мрежните правила што ги донесуваат операторите на енергетските системи, донесува правила за снабдување со електрична енергија, правила за снабдување со топлинска енергија и правила за снабдување со природен гас, донесува правила за снабдување со електрична енергија во краен случај и правила за снабдување во краен случај со природен гас, донесува правила за пазарот на електрична енергија и правила за пазарот на природен гас, одлучува по барања за изземање од обврската за пристап на трети страни до енергетските системи или нови интерконективни гасоводи, води регистар на ППЕЕ и донесува одлука за стекнување на статус на ППЕЕ, се грижи за заштита и унапредување на правата на потрошувачите и корисниците на енергетските системи, предлага мерки за поттикнување на конкуренцијата на енергетските пазари, ги пропишува условите, начинот и постапката и донесува одлуки за издавање, менување, пренесување, суспендирање,

111 <http://www.ea.gov.mk/>

одземање и престанок на лиценци за вршење на одделни енергетски дејности и го следи нивното извршување, ги одобрува плановите за развој и изградба на преносните и дистрибутивните системи и го следи нивното спроведување, решава спорови кои настанале меѓу вршителите на регулираните дејности и нивните корисници, вклучувајќи и прекугранични спорови.

РКЕ е член на Регулаторниот одбор на ЕнЗ¹¹², Регионалната асоцијација на регулаторни тела за енергетика¹¹³ и на Европските регулатори за водни услуги¹¹⁴, како и набљудувач во Советот на европски регулатори за енергетика. Во јули 2019 година, по имплементацијата на Третиот пакет, РКЕ аплицираше за учество во работните групи на ACER.

Советите на *општините*, односно Советот на *Градот Скопје* на предлог на градоначалникот, а по претходно прибавено мислење од Министерството за економија, донесуваат програма за развој на енергетиката на општините, односно на градот Скопје. Овие програми се донесуваат за период од пет години и треба да бидат во согласност со Стратегијата за развој на енергетиката на Република Северна Македонија. Со нив особено се определуваат начинот и условите за обезбедување на извршување на енергетските дејности од јавен интерес од локално значење, потребата и изворите на средства за изградба на нови и реконструкција и унапредување на постојните објекти, постројки и инсталации за вршење на енергетските дејности од јавен интерес од локално значење, количините на природен гас и топлина потребни за задоволување на потребите на граѓаните и другите потрошувачи на подрачјето на општините и градот Скопје и мерките и активностите за зголемување на енергетската ефикасност и производство на енергија од обновливи извори.

Заради ефикасна имплементација на новата правна рамка на енергетскиот сектор, од која произлегуваат бројни обврски на горенаведените институции, неопходно е **зајакнување на нивните капацитети**.

Потребно е зајакнување и на капацитетите на институциите и компаниите кои се занимаваат со **научноистражувачка, апликативна и образовна дејност** во подрачјето на енергетиката. Во Северна Македонија со овие дејности се занимаваат Истражувачкиот центар за енергетика, информатика и материјали при Македонската академија на науките и уметностите (МАНУ), Факултетот за електротехника и информациски технологии, Машинскиот факултет и Факултетот за информатички науки и компјутерско инженерство при Универзитетот „Св.

Кирил и Методиј“ во Скопје, Техничкиот факултет при Универзитетот „Св. Климент Охридски“ – Битола, факултетите за природни и технички науки при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип и Рударскиот институт во Скопје. Со истражувачки и апликативни дејности од подрачјето на енергетиката се занимаваат и големите компании од подрачјето на енергетиката преку своите истражувачки и развојни сектори, како и одреден број мали приватни компании.

Меѓу стручните здруженија и невладините организации во подрачјето на енергетиката можат да се истакнат Македонскиот национален комитет при Светскиот совет за енергија (WEC), Здружението на енергетичарите на Северна Македонија (ЗЕМАК) со бројните активности и со списанието Енергетика, Македонскиот комитет за големи електрични системи (МАКО-СИГРЕ), Центарот за енергетска ефикасност на Северна Македонија (МАЦЕФ) со редовното месечно издавање на електронскиот информатор и други активности, Македонската геотермална асоцијација (МАГА).

3.2 ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНОТ ЗА ЕНЕРГЕТИКА

Најзначаен документ кој ги наложува активностите и го насочува развојот во областа на енергетиката во Република Северна Македонија во претстојниот среднорочен период е Законот за енергетика, [44], донесен во мај 2018 година. За операционализација на одредбите од овој закон, а во согласност со динамиката предвидена во поглавјето со преодни и завршни одредби од Законот, до крајот на 2019 година донесени се речиси сите подзаконски акти утврдени со Законот. Во продолжение на ова потпоглавје, направен е преглед на најважните подзаконски акти и други документи, кои ја додефинираат законската волја во областите од непосреден интерес на овој текст – пазар на електрична енергија и искористување на ОИЕ. Покрај тоа, нотирани се и основните структурни и институционални реформи и други активности, кои се реализирани во правец на усогласување со одредбите на последниот Закон за енергетика, [44].

3.2.1 Пазар на електрична енергија

Владата на Република Северна Македонија го има усвоено единствениот пропис во нејзина надлежност во однос на пазарот на електрична енергија, а тоа е Уредбата за работењето на операторот на организираниот пазар на електрична енергија и за потребните технички, кадровски и финансиски услови што треба да ги исполни¹¹⁵. Уредбата, покрај другото ги утврдува и потребните технички,

112 Energy Community Regulatory Board (ECRB), <https://www.energy-community.org/aboutus/institutions/ECRB.html>

113 Energy Regulators Regional Association (ERRA), <https://erranet.org/>

114 European Water Regulators (WAREG), <https://www.wareg.org/>

115 Уредба за работењето на операторот на организираниот пазар на електрична енергија и за потребните технички, кадровски и финансиски услови што треба да ги исполни, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 227/19,

кадровски и финансиски услови што треба да ги исполни овој оператор на организиран пазар¹¹⁶.

Врз основа на оваа Уредба, одлуки на Владата, како и акти во надлежност на РКЕ и други државни институции, основан е Националниот оператор на организиран пазар на електрична енергија во Северна Македонија – MEMO, на 8 октомври 2018 година. MEMO, како независен правен субјект се издвои од МЕРСО, по пат на правно раздвојување на субјектите, односно MEMO е посебно правно лице формирано од страна на МЕРСО. Понатаму, значаен чекор е направен во септември 2020 година, кога со Одлука на Владата, MEMO е назначен за Номиниран оператор на пазарот на електрична енергија (NEMO), што е во согласност со пазарните мрежни правила. Всушност, земјава е прва од договорните страни на ЕнЗ која спровела ваква одлука.¹¹⁷ Во текот на 2019 и 2020 година, MEMO интензивно спроведува подготвителни активности за воспоставување на прв организиран пазар на електрична енергија (пазар ден однапред и пазар во тековниот ден) во Северна Македонија, како и за негово спојување со соседните пазари во единствениот пазар на електрична енергија на ЕУ¹¹⁸. [49]

Со овие активности, како и голем дел од активностите опишани во продолжение на ова потпоглавје, се поставуваат материјални основи, покрај правните основи поставени со Законот за енергетика [44], за имплементација на пазарните мрежни правила на ЕУ¹¹⁹, што ја става Северна Македонија во една од водечките позиции помеѓу договорните страни на ЕнЗ по спроведувањето на реформите.

Постапувајќи според своите надлежности според Законот за енергетика [44], РКЕ ги има донесено следниве општи правни акти, кои меѓу другото, се однесуваат и на пазарот за електрична енергија:

- Правилник за лиценци¹²⁰,

116 Според Законот за енергетика, [44], пазарот на електрична енергија на големо ги вклучува пазарот со билатерални договори (bilateral contracts market), организираниот пазар сочинет од пазар ден однапред (day-ahead market) и пазар во тековниот ден (intraday market) и пазарот на балансна енергија (balancing market).

117 “North Macedonia becomes first Contracting Party to designate market operator in line with EU CACM”, <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2020/09/14.html>

118 МЕРСО, односно MEMO, има потпишано Меморандуми за разбирање за спојување на пазарите (market coupling) со Бугарија, Албанија, а во 2020 година преговара и со Грција.

119 [https://www.entsoe.eu/network_codes/REGULATION\(EU\)2016/1719](https://www.entsoe.eu/network_codes/REGULATION(EU)2016/1719) of 26 September 2016 establishing a guideline on forward capacity allocation, REGULATION (EU) 2015/1222 of 4 July 2015 establishing a guideline on capacity allocation and congestion management, REGULATION (EU) 2017/2195 of 23 November 2017 establishing a guideline on electricity balancing.

120 Правилник за лиценци, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 51/19, 54/19 и 214/19, од март 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=12>

- Правилник за начинот и постапката за следење на функционирањето на пазарите на енергија¹²¹.

Конкретно за пазарот на електрична енергија, во периодот од донесувањето на Законот за енергетика [44] до крајот на 2019 година, РКЕ ги има донесено следниве прописи:

- Правилник за сертификација на оператор на електропреносен систем и оператор на систем за пренос на природен гас¹²²,
- Тарифен систем за продажба на електрична енергија на потрошувачите кои ги снабдува универзалниот снабдувач и снабдувачот во краен случај¹²³,
- Правила за набавка на електрична енергија за универзалниот снабдувач¹²⁴,
- Правила за снабдување со електрична енергија¹²⁵,
- Правила за пазар на електрична енергија¹²⁶,
- Правила за определување на надоместок на штета причинета на производителите и потрошувачите на електрична енергија¹²⁷,
- Правилник за условите и критериумите за доделување на статус на затворен систем за дистрибуција на електрична енергија¹²⁸,

121 Правилник за начинот и постапката за следење на функционирањето на пазарите на енергија, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 138/19, од јули 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=176>

122 Правилник за сертификација на оператор на електропреносен систем и оператор на систем за пренос на природен гас, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 146/18, август 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=200>

123 Тарифен систем за продажба на електрична енергија на потрошувачите кои ги снабдува универзалниот снабдувач и снабдувачот во краен случај, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 164/18, септември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=27>

124 Правила за набавка на електрична енергија за универзалниот снабдувач, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 172/18, септември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=29>

125 Правила за снабдување со електрична енергија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 172/18 од септември 2018 година и бр. 138/19 од јули 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=29>

126 Правила за пазар на електрична енергија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 173/18 и 222/18, септември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=31>

127 Правила за определување на надоместок на штета причинета на производителите и потрошувачите на електрична енергија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 231/18, декември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=205>

128 Правилник за условите и критериумите за доделување на статус на затворен систем за дистрибуција на електрична енергија, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 84/19, од април 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

- Правилник за начин и услови за определување на регулиран максимален приход и регулирани просечни тарифи за пренос на електрична енергија, организирање и управување со пазарот на електрична енергија и дистрибуција на електрична енергија¹²⁹,
- Тарифен систем за дистрибуција на електрична енергија за потрошувачите приклучени на електродистрибутивниот систем на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје¹³⁰,
- Тарифен систем за пренос на електрична енергија и пазар на електрична енергија¹³¹.

Покрај тоа, РКЕ ги има одобрено следниве документи донесени од односните електроенергетски претпријатија:

- Правила за набавка на електрична енергија за покривање на загубите во електродистрибутивната мрежа на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје¹³²,
- Програма за усогласеност на активностите на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје за обезбедување на објективност и транспарентност и спречување на дискриминаторно однесување при вршење на дејност дистрибуција на електрична енергија¹³³,
- Правила за алокација на прекуграничните преносни капацитети на граница Македонија – Србија за 2019 година¹³⁴,
- Правила за алокација на прекугранични преносни капацитети на граница Македонија – Бугарија за 2019 година¹³⁵,
- Правила за балансирање на електроенергетскиот систем¹³⁶,
- Мрежни правила за дистрибуција на електрична енергија на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје¹³⁷,
- Рамковен договор за ден однапред за набавка на електрична енергија за потребите на домаќинствата и малите потрошувачи кои ги снабдува Универзалниот снабдувач на организиран пазар за ден однапред и Индивидуален договор за купопродажба на електрична енергија за ден однапред на ЕВН ХОМЕ ДОО Скопје¹³⁸,
- Ценовник на услуги на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје¹³⁹,
- Правила за доделување на прекугранични преносни капацитети одобрени на 31 октомври 2019 година¹⁴⁰,
- Правила за алокација на прекугранични преносни капацитети на граница Република Северна Македонија – Република Бугарија за 2020 година¹⁴¹,
- Правила за алокација на прекугранични преносни капацитети на граница Република Северна Македонија – Република Србија за 2020 година¹⁴²,

129 Правилник за начин и услови за определување на регулиран максимален приход и регулирани просечни тарифи за пренос на електрична енергија, организирање и управување со пазарот на електрична енергија и дистрибуција на електрична енергија, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 95/19 и 103/19, од мај 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=26>

130 Тарифен систем за дистрибуција на електрична енергија за потрошувачите приклучени на електродистрибутивниот систем на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 95/19, од мај 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=27>

131 Тарифен систем за пренос на електрична енергија и пазар на електрична енергија, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 95/19, од мај 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=27>

132 Правила за набавка на електрична енергија за покривање на загубите во електродистрибутивната мрежа на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје, октомври 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

133 Програма за усогласеност на активностите на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје за обезбедување на објективност и транспарентност и спречување на дискриминаторно однесување при вршење на дејност дистрибуција на електрична енергија, ноември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

134 Правила за алокација на прекуграничните преносни капацитети на граница Македонија – Србија за 2019 година, ноември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

135 Правила за алокација на прекугранични преносни капацитети на граница Македонија – Бугарија за 2019 година, ноември 2018 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

136 Правила за балансирање на електроенергетскиот систем, одобрени на 28 јуни 2019 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 179/19, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=31>

137 Мрежни правила за дистрибуција на електрична енергија на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје одобрени на 30 август 2019 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 191/19, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

138 Рамковен договор за ден однапред за набавка на електрична енергија за потребите на домаќинствата и малите потрошувачи кои ги снабдува Универзалниот снабдувач на организиран пазар за ден однапред и Индивидуален договор за купопродажба на електрична енергија за ден однапред на ЕВН ХОМЕ ДОО Скопје, одобрени на 10 октомври 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=29>

139 Ценовник на услуги на Електродистрибуција ДООЕЛ Скопје, одобрени на 24 октомври 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

140 Правила за доделување на прекугранични преносни капацитети одобрени на 31 октомври 2019 година, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 228/19, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

141 Правила за алокација на прекугранични преносни капацитети на граница Република Северна Македонија – Република Бугарија за 2020 година, одобрени на 5 ноември 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

142 Правила за алокација на прекугранични преносни капацитети на граница Република Северна Македонија – Република Србија за 2020 година, одобрени на 5 ноември 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

- Правила за формата, содржината и динамиката на доставување и објавување на податоци на АД МЕПСО¹⁴³,
- Правила за набавка на електрична енергија за покривање на загубите во електродистрибутивната мрежа на АД ЕСМ Скопје¹⁴⁴,
- Правила за набавка на електрична енергија за покривање на загубите во електропреносната мрежа¹⁴⁵,
- Мрежни правила за дистрибуција на електрична енергија на АД „ЕЛЕКТРАНИ НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА“¹⁴⁶.

РКЕ ја одобри и Студијата за развој на преносната мрежа на Република Северна Македонија во периодот 2020 – 2029 година¹⁴⁷, која според Законот за енергетика, [44], беше изработена од страна на МЕПСО во јануари 2020 година.

Зад сите овие донесени правни документи се крие обемна системска реформа на електроенергетскиот сектор во Северна Македонија и усогласување на функционирањето на пазарот за електрична енергија со барањата од Третиот пакет и мрежните правила на ЕУ.

Еден од најголемите постигнати чекори во реформата, покрај основањето на МЕМО, се однесува на успешно завршеното раздвојување и сертификација на МЕПСО како ОПС, врз основа на моделот на СР утврден во Законот за енергетика, [44].

Имено, РКЕ ги донесе Правилникот за сертификација на оператор на електропреносен систем и оператор на систем за пренос на природен гас на 1 август 2018 година. Со Правилникот за сертификација се уредуваат документи, информации и податоци што се поднесуваат во постапката и начинот и формата на нивно поднесување и постапката за утврдување на усогласеноста на работата на ОПС со барањата утврдени во Законот за енергетика, [44]. Понатаму, за да бидат исполнети одредбите од Законот за енергетика, [44], кои се однесуваат на моделот на СР на вршителите на енергетски деј-

ности, се спроведе постапка за пренос на сопственоста на акциите на МЕПСО од Владата, како дотогашен единствен сопственик на акциите на МЕПСО и на ЕСМ, на Министерството за транспорт и врски. Преносот на акциите на МЕПСО се изврши со донесување Одлука¹⁴⁸ на Владата, согласно која се изврши СР на МЕПСО, односно Владата престана да биде единствен сопственик на друштво кое врши дејност производство, снабдување и трговија со електрична енергија и на друштво кое врши пренос на електрична енергија. Така, од 1 август 2018 година сопственик на МЕПСО е Министерството за транспорт и врски. [49]

Пред да се премине на сертификација на МЕПСО како ОПС, според Законот за енергетика, [44], потребно беше да се назначи или вработи службеник за усогласеност, кој е независен од двете друштва МЕПСО и ЕСМ и со полни овластувања да ги следи постапките за донесување одлуки во МЕПСО. Службеникот за усогласеност на МЕПСО беше назначен со одобрение на РКЕ, а врз основа на Решение за одобрување на условите со кои се уредува мандатот и условите за вработување на службеникот за усогласеност, претходно донесено, исто така, од РКЕ. Во ноември 2018 година, во согласност со Законот [44] и Правилникот за сертификација, МЕПСО, како лиценциран вршител на дејноста пренос на електрична енергија, до РКЕ поднесе Барање за сертификација на операторот на електропреносниот систем. [49]

Според процедурата за сертификација, РКЕ изготви предлог-одлука за сертификација на ОПС и ја достави до Секретаријатот на ЕнЗ, заедно со сите информации и податоци, во март 2019 година. Во предвидениот рок од 60 дена од доставувањето, Секретаријатот на ЕнЗ достави позитивно мислење по предлог одлуката, по што РКЕ донесе одлука за сертификација на МЕПСО како ОПС. [50]

Следен важен чекор беше целосната либерализација на пазарот на електрична енергија на големо, кој беше направен на 1 јули 2019 година, откако РКЕ престана да ја определува цената на произведената електрична енергија од најголемиот производител во државата – ЕСМ. Покрај тоа, битна придобивка од Законот за енергетика, [44], за отворањето на пазарот на големо и комерцијализацијата на ЕСМ, претставува и ослободувањето на ЕСМ од обврската за испорачување на вкупното свое производство за снабдување на т.н. „тарифни (заробени) потрошувачи“, односно за домаќинствата и други мали потрошувачи на електрична енергија.

Имено, според член 237, став (4), од Законот за енергетика, [44], „производителот на

143 Правила за формата, содржината и динамиката на доставување и објавување на податоци на АД МЕПСО, одобрени на 12 ноември 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=29#>

144 Правила за набавка на електрична енергија за покривање на загубите во електродистрибутивната мрежа на АД ЕСМ Скопје, одобрени на 18 ноември 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

145 Правила за набавка на електрична енергија за покривање на загубите во електропреносната мрежа одобрени на 18 ноември 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

146 Мрежни правила за дистрибуција на електрична енергија на АД „ЕЛЕКТРАНИ НА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА“, одобрени на 6 февруари 2020 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

147 План за развој на електропреносниот систем за период 2020-2029 година, одобрен на 30 јануари 2020 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=32>

148 Одлука бр. 44-6841/1 за пренос на акциите на АД МЕПСО Скопје од сопственост на Владата во сопственост на Министерството за транспорт и врски

електрична енергија со најголем инсталиран капацитет во Република Македонија е должен на универзалниот снабдувач, во постапките за набавка за електрична енергија, во согласност со правилата за набавка на електрична енергија за универзалниот снабдувач, да му понуди на продажба електрична енергија и тоа:

1. во 2019 година најмалку 80 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот,
2. во 2020 година најмалку 75 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот,
3. во 2021 година најмалку 70 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот,
4. во 2022 година најмалку 60 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот,
5. во 2023 година најмалку 50 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот,
6. во 2024 година најмалку 40 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот,
7. во 2025 година најмалку 30 % од вкупните годишни потреби на снабдувачот.“

Горното значи дека ЕСМ не е веќе регулиран производител на електрична енергија, ниту таков друг постои во државата, како и дека ослободувањето на ЕСМ од обврската ќе се одвива постапно до крајот на 2025 година.

Со Законот [44] и некои од горенаведените правни акти, укината е и обврската на ЕСМ, кон МЕРСО, за обезбедување на моќност и енергија за балансирање на електроенергетскиот систем. Пазарот на резерви и балансна енергија, како уште една од основните компоненти на пазарот на големо, стана функционален на 1 јануари 2020 година. Тоа истовремено значеше и наметнување на балансна одговорност за ЕСМ, како и за сите други учесници на пазарот на електрична енергија, од која беше ослободен како вршител на регулирана енергетска дејност. [50]

Активностите за функционирање на пазарот на балансна енергија, во текот на 2019 година, беа насочени пред сè кон донесувањето на Правилата за балансирање на електроенергетскиот систем, со кои за прв пат се воведо транспарентен и пазарно ориентиран начин за набавка на помошни услуги од страна на ОПС, како и Методологија со која на транспарентен и недискриминаторен начин се утврдува цената за балансирање на отстапувањата на номинираните и реализираните количини од страна на учесниците на пазарот на електрична енергија. Покрај ова, со овие акти се уредува и финансиското порамнување со давателите на услуги за балансирање и балансно одговорните страни, правата и обврските на давателите на услуги за балансирање и балансно одговорните страни, и друго. Со Правилата сите

учесници на пазарот, вклучително и регулираните претпријатија, се балансно одговорни. [50]

Во декември 2019 година, МЕРСО спроведе и прва аукција за годишна набавка на резерва за секундарна регулација за 2020 година и аукција за месечна набавка за резерва за терцијарна регулација за јануари 2020 година. На овие аукции, заради големината и непостоењето на вистинска конкуренција на пазарот, сепак, единствен понудувач беше ЕСМ. Перспективите се гледаат во основање на регионален пазар на балансна енергија.

Покрај пазарот на електрична енергија на големо и пазарот на мало во Република Северна Македонија во 2019 година доживеа комплетна трансформација, односно во целост стана слободен пазар.

Кај пазарот на мало целосната либерализација започна од 1 јануари 2019 година, кога секој потрошувач се стекна со правото самостојно да избере свој снабдувач со електрична енергија и да ги договори меѓусебните услови за снабдување и цената на електричната енергија. Во текот на 2019 година сите потрошувачи не се одлучија да изберат свој снабдувач со електрична енергија и некои до 30 јуни 2019 година се снабдуваа преку снабдувачот со електрична енергија на тарифни потрошувачи, ЕВН Македонија, додека од 1 јули 2019 година продолжија да се снабдуваат под истите услови преку универзалниот снабдувач со електрична енергија ЕВН ХОМЕ. [50]

Регулираната енергетска дејност универзален снабдувач, како и снабдувач во краен случај со електрична енергија, беа воведени со Законот за енергетика, [44], а во согласност со Третиот пакет, со цел да се обезбеди заштита за малите потрошувачи и домаќинствата во случаите кога тие не избрале снабдувач на слободниот пазар или поради одредени околности останале без снабдувач со електрична енергија за да можат да бидат снабдувани од универзалниот снабдувач по цени и тарифи одобрени од страна на РКЕ. ЕВН ХОМЕ беше избран за вршител на дејностите универзален снабдувач и снабдувач во краен случај со електрична енергија по пат на конкурентна тендерска постапка и започна со работа на 1 јули 2019 година. [50]

Останатите потрошувачи кои немаат право на користење на универзалната услуга, во случаите кога од одредени причини ќе останат без снабдување на слободниот пазар, имаат право за период од најмногу 90 дена, односно додека не склучат нов договор со снабдувач на слободниот пазар, да ја користат услугата снабдување со електрична енергија во краен случај која исто така ја овозможува ЕВН ХОМЕ. Притоа, цените по кои се продава електричната енергија во овој случај не се регулирани од страна на РКЕ, односно овие цени се утврдуваат секој месец врз основа на остварените месечни цени

на пазарот ден однапред на Унгарската берза за електрична енергија (HUPX), зголемени за 50 %. [50]

За обемот и успешноста на реформите во електроенергетскиот сектор најјасно зборува Проценката за примената на правото на ЕУ во Северна Македонија, [51], направена од страна на Секретаријатот на ЕнЗ. За поглавјето електрична енергија како заклучок стои: „РКЕ покажа експертиза од највисок стандард, како и посветеност да ги развие навремено сите регулаторни документи пропишани со Законот за енергетика и со тоа да постави напреден модел на пазар на електрична енергија со висок степен на отвореност. Со тоа, подготовката на сите подзаконски акти во областа електрична енергија може да се смета за завршена.

Како единствен случај помеѓу сите договорни страни, мрежните правила на ЕУ кои се досега усвоени од ЕнЗ во секторот електрична енергија¹⁴⁹ се директно применливи во правото на Северна Македонија, според Законот за енергетика, без потреба од нивно формално транспонирање во посебен правен акт. Сепак, со намера да се обезбеди нивна суштинска и едноставна корисничка примена, тие ќе бидат вклучени во текстовите на соодветни подзаконски акти. На пример, подготовката на амандмани на важечките Мрежни правила на МЕРСО, со цел имплементација на Регулацијата 2016/1388 за мрежни правила за приклучување на потрошувачите на преносната мрежа и Регулацијата 2016/631 за мрежни правила за приклучување на електраните на преносната мрежа, е во напредна фаза. РКЕ треба да ги потврди овие амандмани.“ [51]

3.2.2 Обновливи извори на енергија

Законот за енергетика, [44], вовеле значајни промени во областа на ОИЕ, кои се во правец на зголемување на електричната енергија произведена од ОИЕ и воспоставување МП за ОИЕ во согласност со барањата од УДП, [33], на ЕК и насоките издадени од Секретаријатот на ЕнЗ [35]. Тука, пред сè, покрај веќе постојните ПТ, спаѓа воведувањето на ПП, како МП на ОИЕ базиран на пазарни основи и конкурентни постапки за доделување на поддршката.

ПТ претставува регулирана цена за откуп на електрична енергија произведена од ППЕЕ од страна на ОПЕЕ – МЕМО.

На ППЕЕ кои користат ПТ им е загарантирана тарифата за секој kWh произведена електрична енергија по која МЕМО е должен да ја откупи це-

лата електрична енергија произведена од ППЕЕ во период од 15 до 20 години, во зависност од видот на електроцентралата. Придобивка за ППЕЕ кои користат ПТ е и тоа што ОПЕЕ ја презема балансна та одговорност за овие производители, [50].

Премијата, како дел од механизмот ПП, претставува дополнителен износ на цената која ја остварил ППЕЕ со продажбата на произведената електрична енергија на пазарот на електрична енергија. ППЕЕ кој користи ПП се избира преку тендерска постапка со аукција, која ја спроведува Министерството за економија [49].

Покрај воведувањето на ПП, Законот [44] врши дополнителни усогласувања со Директивата 2009/28/EЗ за промоција на ОИЕ кои се однесуваат на статистички трансфери, заеднички проекти и координација на мерките за поддршка со држави од ЕУ, ЕнЗ и/или трети држави.

За имплементација на новиот МП, ПП, но и иновација на постојните ПТ, според Законот [44], надлежните институции во изминатиот период донесоа соодветни подзаконски акти.

Владата на Република Северна Македонија ги има усвоено следниве акти:

- Уредба за мерките за поддршка на производството на електрична енергија од обновливи извори на енергија¹⁵⁰,
- Програма за финансиска поддршка за производство на електрична енергија од повластени производители кои користат премија за 2019 година¹⁵¹,
- Одлука за националните задолжителни цели за учеството на енергија произведена од обновливи извори во бруто-финалната потрошувачка на енергија и за учеството на енергија произведена од обновливи извори во финалната потрошувачка на енергија во транспортот¹⁵²,

150 Уредба за мерките за поддршка на производството на електрична енергија од обновливи извори на енергија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 29 од 5 февруари 2019 година, <http://economy.gov.mk/doc/2583>

151 Програма за финансиска поддршка за производство на електрична енергија од повластени производители кои користат премија за 2019 година, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 29 од 5 февруари 2019 година, <http://economy.gov.mk/doc/2583>

152 Одлука за националните задолжителни цели за учеството на енергија произведена од обновливи извори во бруто-финалната потрошувачка на енергија и за учеството на енергија произведена од обновливи извори во финалната потрошувачка на енергија во транспортот, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 29 од 5 февруари 2019 година, <http://economy.gov.mk/doc/2583>

149 Овие мрежни правила се детално наведени во потпоглавјето 3.5 од овој текст. Притоа, Регулацијата (ЕУ) 2016/1447 за мрежни правила за приклучување на високонапонски системи за еднонасочна струја на преносната мрежа не се зема предвид, бидејќи во Северна Македонија не се имплементирани вакви електроенергетски системи

- Одлука за вкупната инсталирана моќност на повластените производители на електрична енергија¹⁵³,
- Програма за промоција на обновливи извори на енергија и поттикнување на енергетска ефикасност во домаќинствата за 2019 година¹⁵⁴.
- Според Законот за енергетика, [44], Владата веќе не донесува посебна стратегија за ОИЕ. Во Стратегијата за развој на енергетиката, [46], се опфатени стратешките прашања од областа на ОИЕ.
- Министерот за економија, во рамките на надлежностите утврдени со Законот [44], го има донесено следниов правилник:
- Правилник за обновливи извори на енергија¹⁵⁵.

Постапувајќи според своите надлежности, РКЕ го донесе следниов правилник и ги одобри образците за МЕМО:

- Правилник за повластени производители коишто користат повластена тарифа,¹⁵⁶
- Образец на Договор за откуп на електрична енергија произведена од повластен производител на електрична енергија од обновливи извори на енергија којшто користи повластена тарифа¹⁵⁷,
- Образец на Анекс на Договор за откуп на електрична енергија произведена од повластен производител на електрична енергија од обновливи извори на енергија¹⁵⁸.

Уредбата за мерки за поддршка на производството на електрична енергија од обновливи извори на енергија ги утврдува видовите технологии за кои се доделува ПП, односно ПТ, посебните услови што треба да ги исполни електроцентралата за производителот да се стекне со статус на ППЕЕ,

горната граница на инсталираната моќност на електроцентралата, износот и периодот на користење на ПТ, начинот на определување на износот на ПП, начинот на исплата, како и периодот на нивно користење, начинот на спроведување на тендерската постапка и аукција за доделување на премии. Со тековната Уредба, иако Законот [44] не дава никакви насоки или ограничувања во смисла на видовите технологии за кои се доделува ПП или ПТ, се пропишува можност за доделување ПП за фотонапонски електроцентрали, а ПТ за мали хидроцентрали, ветерни електроцентрали и термоцентрали на биомаса и биогаз.

Одлуката за вкупната инсталирана моќност на ППЕЕ ја пропишува вкупната инсталирана моќност на ППЕЕ произведена од секој ОИЕ одделно.

Правилникот за ОИЕ ги пропишува видовите електроцентрали за производство на електрична енергија од ОИЕ, условите и начинот по кои вишокот од произведената електрична енергија од ОИЕ наменета за сопствена потрошувачка се предава во електродистрибутивната мрежа, начинот за издавање на одобрение за мерење на потенцијалот на ветерот за производство на електрична енергија, начинот на мерење на потенцијалот на ветерот, начинот на издавање, пренесување и одземање на гаранциите за потекло и нивната содржина, како и начинот и постапката и условите за признавање на гаранциите за потекло издадени во други држави.

Правилникот за ППЕЕ коишто користат ПТ, ги уредува начинот и постапката за донесување на решение за стекнување на привремен статус на ППЕЕ, решение за стекнување на статус на ППЕЕ и одлука за користење на ПТ [49].

Со Законот за енергетика, [44], за прв пат е воведена и можноста за потрошувачите (пред сè, микро и мали претпријатија и домаќинства) да инсталираат фотонапонски и други системи на покрив за производство на електрична енергија за сопствена потрошувачка, а вишокот на произведена енергија да го предадат во електродистрибутивната мрежа. За ваквите потрошувачи – производители¹⁵⁹ не се бара лиценца за производство на електрична енергија, а условите, под кои би го предавале вишокот на произведена електрична енергија во мрежата, треба дополнително да се пропишат во Правилникот за ОИЕ.

153 Одлука за вкупната инсталирана моќност на повластените производители на електрична енергија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 29 од 5 февруари 2019 година, <http://economy.gov.mk/doc/2583>

154 Програма за промоција на обновливи извори на енергија и поттикнување на енергетска ефикасност во домаќинствата за 2019 година, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 15 од 23 јануари 2019 година, <http://economy.gov.mk/doc/2589>

155 Министерство за економија на Република Северна Македонија, <http://economy.gov.mk/doc/2620>

156 Правилник за повластени производители коишто користат повластена тарифа, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 116/19, од јуни 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=53>

157 Образец на Договор за откуп на електрична енергија произведена од повластен производител на електрична енергија од обновливи извори на енергија којшто користи повластена тарифа, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=53>

158 Образец на Анекс на Договор за откуп на електрична енергија произведена од повластен производител на електрична енергија од обновливи извори на енергија, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=53>

159 Изразот „потрошувач – производител“ е превод на македонски јазик на англискиот стручен термин „prosumer“

3.3 ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ЗАКОНОТ ЗА ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ

Важечката правната рамка на ЕнЗ од областа енергетска ефикасност, вклучувајќи ја Директивата за енергетска ефикасност, Директивата за енергетски перформанси на зградите, Регулативата за обележување на производи зависни од енергија и Директивата за еко-дизајн, е транспонирана во Законот за енергетска ефикасност, [45], донесен во февруари 2020 година, или постојните подзаконски акти донесени пред Законот, го транспонираат поголемиот дел од правната рамка на ЕнЗ од областа енергетска ефикасност. Регулативите на ЕУ од понов датум се очекува да бидат транспонирани во нови подзаконски акти.

Законот [45] ги пропишува следниве основни обврски за институциите во Северна Македонија:

- Владата да подготви и усвои долгорочна стратегија за реконструкција на јавните, комерцијалните и зградите за домување, со визија за постигнување на ефикасна и економски оправдана редукција на потрошувачката на енергија, по пат на примена на мерки на енергетска ефикасност и истовремено намалување на загадувањето на животната средина,
- Владата да усвои уредба за националните цели за енергетска ефикасност и да развие соодветен тригодишен акциски план за имплементација на мерките за енергетска ефикасност,
- со цел да се осигури ефективно следење и верификација на имплементацијата на мерките на енергетска ефикасност, Агенцијата за енергетика треба да постави, одржува и надградува веб-базирана алатка за следење – платформа за следење и верификација,
- да се усвои правилник за платформата за следење и верификација која ќе ги пропише процедурите и техничките параметри за алатката, како и правилата за користење и надградување,
- редовно да се подготвува и усвојува тригодишен НАПЕЕ и да се известува за неговото извршување до релевантните државни и меѓународни институции.

Во продолжение се наведени подзаконските акти, донесени од различни надлежни институции, пред донесувањето на Законот [45], кои се сè уште во важност.

Владата на Република Северна Македонија ја има усвоено Уредбата за еко-дизајн на производи¹⁶⁰.

¹⁶⁰ Уредба за еко-дизајн на производи, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 100 од 25 јули 2011 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

Министерот за економија, во рамките на надлежностите утврдени со закон, ги има донесено следниве подзаконски акти:

- Правилник за означување на потрошувачката на енергија и другите ресурси за производите кои користат енергија¹⁶¹,
- Правилник за изменување на правилникот за енергетски карактеристики на зградите¹⁶²,
- Правилник за висината на надоместокот за издавање на потврда со која се потврдува дека минималните барања за енергетска ефикасност кои се содржани во основниот проект се во согласност со минималните барања за енергетска ефикасност, како и за максималната висина на надоместокот за издавање на сертификат за енергетски карактеристики на зграда¹⁶³,
- Правилник за енергетски карактеристики на зградите¹⁶⁴,
- Правилник за енергетска контрола¹⁶⁵,
- Правилник за означување на енергетската ефикасност на уредите за домаќинствата¹⁶⁶,
- Правилник за енергетската ефикасност на градежните објекти¹⁶⁷,
- Правилник за високоефикасни комбинирани постројки¹⁶⁸.

¹⁶¹ Правилник за означување на потрошувачката на енергија и другите ресурси за производите кои користат енергија, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 165 од 1 септември 2016 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

¹⁶² Правилник за изменување на правилникот за енергетски карактеристики на зградите, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 7 од 16 јануари 2015 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

¹⁶³ Правилник за висината на надоместокот за издавање на потврда со која се потврдува дека минималните барања за енергетска ефикасност кои се содржани во основниот проект, се во согласност со минималните барања за енергетска ефикасност, како и за максималната висина на надоместокот за издавање на сертификат за енергетски карактеристики на зграда, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 12 од 27 јануари 2015 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

¹⁶⁴ Правилник за енергетски карактеристики на зградите, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 94 од 04 јули 2013 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

¹⁶⁵ Правилник за енергетска контрола, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 94 од 4 јули 2013 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

¹⁶⁶ Правилник за означување на енергетската ефикасност на уредите за домаќинствата, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 85/07

¹⁶⁷ Правилник за енергетската ефикасност на градежните објекти, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 143/08

¹⁶⁸ Правилник за високоефикасни комбинирани постројки, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 128/11

Исто така, Агенцијата за енергетика има донесено:

- Тарифник за максималната висина на надоместокот за вршење на енергетска контрола¹⁶⁹.

3.4 ЖИВОТНА СРЕДИНА

Во овој дел ги пренесуваме состојбите со имплементацијата на правото на ЕнЗ во областа животна средина според Проценката [51]. Притоа, сметаме за потребно да нагласиме дека за транспозиција и имплементација на ова европско право, во Северна Македонија, надлежно е Министерството за животна средина и просторно планирање¹⁷⁰.

Во македонската правна рамка, Директивата 2011/92/ЕУ за проценка на ефектите на одредени јавни и приватни проекти врз животната средина е ефективно транспонирана преку Законот за животна средина¹⁷¹ и односните подзаконски акти¹⁷². Притоа, структурата и содржината на Директивата се пренесени многу детално. Амандманите на оваа Директива, кои се воведени преку Директивата 2014/52/ЕУ, сè уште не се транспонирани. [51]

Во Законот за животна средина и подзаконските акти, исто толку исцрпно е транспонирана и Директивата 2001/42/ЕК за проценка на ефектите од одредени планови и програми врз животната средина. [51]

Во септември 2018 година, издадена е еколошка дозвола за изградба на ветерниот парк „Дрен“. Понатаму, дванаесет фотонапонски проекти и три гасоводи¹⁷³, исто така, добија дозволи по спроведена постапка за проценка на нивното влијание врз животната средина. Во јуни 2019 година, беше поднесено барање за проценка на влијанието врз животната средина на интерконекцијата за природен гас помеѓу Северна Македонија и Грција и се очекува процедурата за заврши во текот на 2020 година. [51]

Законот за квалитет на амбиентниот воздух¹⁷⁴ и придружната секундарна легислатива¹⁷⁵, пак, ја транспонираат Директивата (ЕУ) 2016/802 која се однесува на намалување на содржината на сулфур во одредени течни горива. Одредбите за најголеми дозволени отстапувања на содржината на сулфур во тешките течни горива и гасовитите горива се потполно транспонирани, како и одредбите за земање примероци и нивна анализа, постигнувајќи со тоа потполна усогласеност со пропишаното *acquis*. Бидејќи нема домашно производство, течните горива покриени со Директивата се увезуваат од Грција, со редовно земање на примероци и соодветни анализи на самата граница. [51]

Највисоките дозволени вредности на емисиите на штетни гасови се пропишани, во потполна согласност со Директивата 2001/80/ЕК за ограничување на емисиите на одредени загадувачи во воздухот од големите постројки со внатрешно согорување, која се однесува на постојните термоелектрани и Директивата 2010/75/ЕУ за емисии од индустријата, која ја регулира материјата за изградба на нови електрани на фосилни горива или електрани кај кои е извршено потполно реновирање. Овие директиви се во потполност транспонирани преку Правилникот за граничните вредности за дозволените нивоа на емисии и видови загадувачки супстанции во отпадните гасови и пареи кои ги емитираат стационарните извори во воздухот¹⁷⁶. Усвојувањето на нов закон за емисии од индустриски постројки е одложено за новиот законодавен период 2020 – 2024 година. [51]

Северна Македонија го усвои својот Државен план за намалување на емисиите од големите постројки со внатрешно согорување во април 2017 година и започна со неговата примена од 1 јануари 2018 година. Во земјата не се утврдени електрани изземени од примената на мерките предвидени со Директивата 2001/80/ЕК за ограничување на емисиите на одредени загадувачи во воздухот од големите постројки со внатрешно согорување и Директивата 2010/75/ЕУ за емисии од индустријата заради ограниченоста на нивниот животен век. [51]

Правилникот за методологијата, начините, постапките, методите и средствата за мерење на емисиите од стационарните извори ги одредува потребните барања за следење. Додека, пак, Министерството за животна средина и просторно

169 Тарифник за максималната висина на надоместокот за вршење на енергетска контрола, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 153 од 6.11.2013 година, <http://economy.gov.mk/doc/2770>

170 <https://www.moepp.gov.mk/>

171 Закон за животната средина, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 53/2005, 81/2005, 24/2007, 159/2008, 83/2009, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 42/14 и 44/15, http://www.moepp.gov.mk/?page_id=16546

172 http://www.moepp.gov.mk/?page_id=16546

173 ТИРЗ Бунарцик, Шуто Оризари и Бутел

174 Закон за квалитетот на амбиентниот воздух, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 67/04, 92/07, 35/10, 47/11, 59/12 и 100/12, http://www.moepp.gov.mk/?page_id=16548

175 http://www.moepp.gov.mk/?page_id=16548

176 Правилник за граничните вредности за дозволените нивоа на емисии и видови загадувачки супстанции во отпадните гасови и пареи кои ги емитираат стационарните извори во воздухот, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 169/13, <http://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2018/12/Pravilnik-za-kriteriumite-metodite-i-postapkite-za-ocenuvanje-na-kvalitetot-na-ambientniot-vozduh.pdf>

планирање потребните податоци за извештаите ги генерира преку Правилникот за формата и содржината на обрасците на доставување на податоците од емисиите во амбиентниот воздух од стационарни извори, начинот и временскиот период на доставување согласно капацитетот на инсталацијата, содржината и начинот на водење на дневникот на емисии во амбиентниот воздух¹⁷⁷. Северна Македонија ги исполнува своите обврски за известување за загадувачите преку испраќање податоци до Европската агенција за животна средина¹⁷⁸. [51]

3.5 КЛИМА

Според податоците за степенот на имплементација на задолжителното *acquis* на ЕнЗ во областа клима, кои се објавени на веб-страницата на ЕнЗ¹⁷⁹, Република Северна Македонија е на добар пат во оваа област. Сепак, засега, одредби во однос на климата се наоѓаат само во Законот за животна средина. Подготовката на посебен закон за климатска акција, вклучувајќи ја и транспозицијата на Регулативата (ЕУ) 525/2013, која се однесува на механизмот за следење и известување за емисиите на стакленички гасови, е во завршна фаза и се очекува законот да се донесе до крајот на 2020 година. Истата проценка се однесува и на подготовката на долгорочна стратегија за климатска акција, која треба да биде во согласност со предвидената рамка за 2030 година.

3.5.1 Имплементација на Регулативата (ЕУ) 525/2013 за механизам за следење и известување за емисиите на стакленички гасови

Со цел имплементација на суштинските елементи од Регулативата (ЕУ) 525/2013, нашата земја веќе има подготвено проценка, земајќи го предвид и барањето за воспоставување на правни и институционални предуслови. Проценката препорачува дека се потребни понатамошни активности околу Инвентарот на стакленички гасови, политиките и проекциите за ублажување на климатските промени, како и политиките за адаптација и мерките пропишани со Регулативата.¹⁸⁰

Имено, и покрај тоа што Северна Македонија не е Анекс I страна, постојниот Инвентар на стакленички гасови, во голема мерка, ги задоволува неопходните принципи на известување на земјите од Анекс I. Активностите и задачите се стандардизирани, а улогите и одговорностите на сите учесници се јасно дефинирани. Тој е јавно достапен на веб-страницата на Рамковната конвенција за климатски промени на Обединетите нации.

Почнувајќи од 2000 година, Северна Македонија го подготвува својот Инвентар на стакленички гасови, користејќи ја методологијата на Меѓународниот панел за климатски промени (IPCC) од 1996 и 2006 година. Последниот Национален инвентарен сумарен извештај е поднесен до Рамковната конвенција за климатски промени на Обединетите нации во 2014 година, заедно со Третата национална комуникација за климатски промени. Податоците за емисиите на стакленички гасови се верификувани од страна на МАНУ.

Сепак, за да се постигне усогласување со Регулативата за механизам за следење, потребна е и институционализација на системот за водење на Инвентарот на стакленички гасови. Иако националниот инвентар на антропогени стакленички гасови е спомнат во Законот за животна средина од 2005 година, недостасуваат одредби кои јасно ќе ги дефинираат надлежностите и извештајните обврски¹⁸¹.

Слично, во врска со обврската за усвојување на нискојаглеродни развојни стратегии, Законот за животна средина дава правен основ за подготовка и усвојување на национален план за климатски промени од страна на Владата, кој треба да содржи проекции за емисиите на стакленички гасови и анализи за нивно намалување. Работата на долгорочната стратегија за климатска акција започна во мај 2019 година и се очекува да биде донесена до крајот на 2020 година. Покрај тоа, Комуникациската стратегија и Акцискиот план за климатски промени¹⁸², усвоени во 2014 година, предвидуваат интеграција на климатските приоритети во развојните планови на земјата и во програмите за работа на релевантните сектори преку зајакнување на базите на податоци, како и на аналитичките и институционалните капацитети на клучните државни институции.

Проценките на потенцијалите и проекциите за ублажување на емисиите се дел од секој извештај кон Рамковната конвенција за климатски промени на Обединетите нации, уште од 2000 година, како и Национално утврдените придонеси (NDCs). Заради обемот користење на фосилни горива, а посебно на лигнитот за производство на електрична енергија, во земјата постои значителен потенцијал за политики и мерки кои водат кон намалување на

177 Правилник за формата и содржината на обрасците на доставување на податоците од емисиите во амбиентниот воздух од стационарни извори, начинот и временскиот период на доставување согласно капацитетот на инсталацијата, содржината и начинот на водење на дневникот на емисии во амбиентниот воздух, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 79/11 од 13.06.2011 година, http://www.moep.gov.mk/?page_id=16548

178 <https://www.eea.europa.eu/>

179 https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia/CLIM.html

180 http://www.moep.gov.mk/?page_id=4749

181 https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia/CLIM.html

182 http://www.moep.gov.mk/?page_id=368

емисиите на стакленички гасови. Ранливите сектори и мерките за адаптација кон климатските промени треба да бидат разгледани во идните ревидирани NDCs.

3.5.2 Донесување на интегриран Национален план за енергетика и клима

По донесувањето на препораката на МС на ЕнЗ во 2018 година за подготовка на интегрирани НПЕК на договорните страни на ЕнЗ, како и на соодветните Упатства за изработка на НПЕК од страна на Секретаријатот на ЕнЗ [52], беше основана регионална Техничка работна група за енергетика и клима составена од експерти назначени од договорните страни на ЕнЗ. Соодветната национална работна група во нашата земја започна со работа во март 2019 година.

Техничката регионална работна група на ЕнЗ, на својот состанок во октомври 2020 година, меѓу другото, со задоволство објави дека Република Северна Македонија, како прва меѓу договорните страни на ЕнЗ, веќе ја поднесе својата нацрт-верзија на НПЕК¹⁸³.

Во текот на подготовката на интегрираниот НПЕК, следејќи ги Упатствата на Секретаријатот на ЕнЗ, [52], националната работна група презеде повеќе активности, меѓу кои и следниве¹⁸⁴:

- развој на интегрирани методолошки алатки за подготовка на референтното сценарио,
- развој на интегрирани методолошки алатки за подготовка на идно стратешко сценарио (анали-

тичките и техничките аспекти од климатските планови делумно се покриени и во донесената Стратегија за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година, [46]),

- развој на модели за национални планови, следејќи ја структурата и параметрите наведени во Анекс I од Регулативата (ЕУ) 2018/1999 за владеење на Енергетската унија и климатска акција и
- организација на прелиминарни регионални консултации во рамките на Комитетот за енергетика и клима на ЕнЗ.

До крајот на 2020 година, се спроведуваат консултации со останатите договорни страни на ЕнЗ и поедини соседни земји членки на ЕУ, по што се очекува Секретаријатот на ЕнЗ да објави мислење по НПЕК на Северна Македонија и да се премине кон финализација на планот.

Навремената регионална соработка и координација се смета дека е особено важна за поедини области обработени во НПЕК, како што се интеграцијата на пазарите за енергија, прекуграничните механизми за искористување на обновливата енергија, ризиците и безбедносните закани во енергетските мрежи и критичната инфраструктура, вклучувајќи ја и кибер безбедноста, како и транспортот. Покрај овие теми, се очекува дека НПЕК ќе донесе јасни планови и специфични буџети за уште неколку значајни компоненти на стратегијата за чесна транзиција. Тоа се однесува, пред сè, на истражувањата и иновациите во областите клима и енергија, унапредување на конкурентноста, како и на проблемите врзани за енергетската сиромаштија.¹⁸⁵

183 <https://energy-community.org/news/Energy-Community-News/2020/10/09.html>

184 https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia/CLIM.html

185 Workshop on NECPs Regional Consultation: Background Paper: <https://energy-community.org/events/2020/10/ECTWG.html>

4

ПРЕГЛЕД НА РЕЛЕВАНТНИ СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ

4.1 СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА ЕНЕРГЕТИКАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ДО 2040 ГОДИНА

Стратегијата за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година, [46], е изработена врз основа на член 11 од Законот за енергетика, [44], и усвоена од Владата на Република Северна Македонија во јануари 2020 година. Стратегијата дава детална дијагноза на клучните проблеми со кои е оптоварен енергетскиот сектор на Северна Македонија и предлага алтернативни пристапи земајќи ги предвид движењата на енергетските политики во светски и европски рамки и особено во рамките на ЕнЗ, со што на Владата ѝ се дава можност да врши избор и да донесува одлуки врз основа на научно-заснована и компетентна анализа.

Енергетските трендови во ЕУ ја промовираат амбициозната **транзиција кон нискојаглеродно стопанство**, при што, ОИЕ и енергетската ефикасност се меѓу најважните фактори кои ја овозможуваат транзицијата. Стратегијата [46] ги следи добрите практики на политиките на ЕУ за ОИЕ и енергетска ефикасност, како и за декарбонизација, земајќи ги предвид целите и траекториите со реална динамика што се приспособени на домашните специфики и приоритети на Владата на Република Северна Македонија. [46]¹⁸⁶

Визијата, која е водилка на Стратегијата, [46] може да се сумира како постигнување на „**сигурен, ефикасен, еколошки и конкурентен енергетски систем што е способен да го поддржи одржливиот економски раст на земјата**“.

Стратегијата [46] е развиена врз основа на следните клучни влезни податоци, претпоставки и принципи:

- просечен годишен раст на БДП од 3,3 %, со што се предвидува дека Северна Македонија ќе ги достигне денешните нивоа на БДП по глава на жител на земјите од Централна и Источна Европа во 2040 година,
- постигнување на најниска цена на услугите во енергетскиот сектор во текот на разгледуваниот период, при што се земаат предвид инвестициите, трошоците за пренос, дистрибуција и испорака, цените на енергенти, цената на CO₂, како и различните механизми и политики за поддршка на производство на чиста енергија и енергетска сиромаштија,
- воведување на цена на емисија на CO₂ која, за различно сценарио, ќе започне да се применува во различна година и постепено ќе го достигне нивото од Системот за тргување со емисии¹⁸⁷. Исто така, во зависност од сценариото, се користат различни проекции за цената на CO₂ од Светскиот енергетски преглед¹⁸⁸ 2017, а најпрогресивно од тој аспект е зеленото сценарио.

За постигнување на визијата од 2040 година, Стратегијата [46] разгледува три можни сценарија: референтно, умерена транзиција и зелено сценарио (слика 10).

Стратегијата [46] дефинира шест стратешки цели за Северна Македонија, мапирани по пет енергетски столба и како таква е во склад со рамката од пет димензии на Енергетската унија на ЕУ. Овие стратешки цели имаат важна улога во планирањето на енергетскиот систем и може да се постигнат со различни пристапи.

¹⁸⁶ Текстот во ова потпоглавје во многу голема мерка се базира врз резимето на Студијата [46] и всушност претставува негова скратена верзија. Напомената е со цел да се избегне понатамошно референцирање на Студијата [46] по секој параграф од потпоглавјето.

¹⁸⁷ Emissions Trade System (ETS)

¹⁸⁸ World Energy Outlook (WEO)

Стратегијата [46] користи шест индикатори за оценка на резултатите од стратешките цели (слика 11). Индикаторите се однесуваат на секоја стратешка цел. Резултатите покажуваат прогресивна енергетска транзиција кон 2040 година за сите три сценарија (слика 12).

На слика 13 е прикажан успехот во постигнување на одделните индикативни цели на ЕнЗ до

2030 година за сите три сценарија, при што зелено-то сценарио се очекува да биде најуспешно.

Стратегијата [46] обезбедува насоки, во кои за различните сценарија се одредени приоритетите на секоја политика и стратешка мерка и содржат проценка на временската рамка и одговорното административно тело за имплементација. За секое сценарио предложени се различни политики и мерки за постигнување на стратешките цели.

Слика 10
Преглед на сценарија за развој на македонскиот енергетски систем до 2040 година, [46]

	Референтно сценарио	Сценарио за умерена транзиција	Зелено сценарио
Визија	Премин од конвенционални извори на енергија врз основа на сегашните политики и принципот на оптимален развој при најниски трошоци	Прогресивна транзиција од конвенционални извори на енергија врз основа на нови политики и принципот на оптимален развој при најниски трошоци	Радикална транзиција од конвенционални извори на енергија врз основа на нови политики и укинување на лигнитот
Двигатели на побарувачката	<ul style="list-style-type: none"> Пораст на БДП во Македонија со кој до 2040 г. би се достигнале денешните нивоа на БДП по глава на жител на соседните земји од ЕУ Тековни политики за енергетска ефикасност Пенетрација на ЕВ 	<ul style="list-style-type: none"> Ист раст на БДП како за Референтното Енергетска ефикасност заснована на политика во согласност со директивите на ЕУ/ Насоките на ЕнС Поголема пенетрација на ЕВ 	<ul style="list-style-type: none"> Ист раст на БДП како за Референтното Енергетска ефикасност иста како Сценариото за умерена транзиција, но со повеќе стимулации и напредни технологии Најголема пенетрација на ЕВ
Фокус на инвестиции во технологии за производството	<ul style="list-style-type: none"> Избор за ревитализација на ТЕЦ на лигнит врз основа на принципот на најниски трошоци Фокус на ОИЕ 	<ul style="list-style-type: none"> Избор за ревитализација на ТЕЦ на лигнит врз основа на принципот на најниски трошоци Поголем фокус на ОИЕ 	<ul style="list-style-type: none"> Избор за ревитализација на ТЕ на лигнит врз основа на принципите на најниски трошоци Значителен фокус на ОИЕ
Јаглеродна цена на ниво од ETS	2027	2025	2023
Цени на енергенти (WEO 2017)¹	Врз основа на сценариото на тековни политики	Врз основа на сценариото на нови политики	Врз основа на сценариото за одржлив развој
Набавка на гориво / Достапност	<ul style="list-style-type: none"> Производството на лигнит е ограничено на максимално ниво на очекувано годишно снабдување (~ 5 милиони тони 2018-2035, ~ 3 милиони тони 2035-2040) Хидропроизводство и ветернал/соларна енергија во согласност со историските трендови и прилагодени за нови електрани вклучени во системот Развој на прекугранични капацитети (електрична енергија и гас) во согласност со ENTSO-E, ENTSO-G и ЕнС Одржлива потрошувачка на биомаса² Складирање во батерии (ЕВ и топлински пумпи) 		

Слика 11
Стратешки цели во 2040 година [46]

Енергетски столб	Индикатор	СТРАТЕШКИ ЦЕЛИ	Метрика
1 Енергетска ефикасност	Енергетска ефикасност	Да се максимизира заштедата на енергија	<ul style="list-style-type: none"> Намалување на потрошувачката на примарна и финална енергија во однос на BAU сценариото
2 Интеграција и безбедност на енергетските пазари	Енергетска зависност	Да се задржи енергетската зависност околу денешното ниво (54% нето-увоз), а во исто време да се придонесе кон интеграција на европските пазари	<ul style="list-style-type: none"> Удел на нето-увозот во потрошувачката на примарна енергија
3 Декарбонизација	Емисии на GHG	Да се ограничи зголемувањето на GHG емисиите	<ul style="list-style-type: none"> Апсолутно количество на GHG емисии (CO₂, CH₄ и NO₂) во однос на BAU сценариото и во однос на 2005 година
	Удел на ОИЕ	Значително зголемување на уделот на ОИЕ во бруто потрош. на финалната енергија во однос на денешното ниво (19% ОИЕ) на одржлив начин	<ul style="list-style-type: none"> Удел на ОИЕ (греење и ладење, електрична енергија, транспорт) во бруто потрошувачката на финална енергија
4 И&И и конкурентност	Вкупни трошоци на системот	Да се минимизираат трошоците на системот врз принципот на оптимизација при најмали трошоци	<ul style="list-style-type: none"> Годишни и кумулативни трошоци на системот во евра вклучувајќи вкупни годишни инвест., трошоци за О&М, за испорака и за набавка на гориво
5 Правни & регулаторни аспекти	Правна и регулаторна усогласеност	Да се обезбеди континуирано усогласување со „acquis“ на ЕнС и нивна имплементација	<ul style="list-style-type: none"> Усогласување на националното законодавство со „acquis“ на ЕнС и нивно спроведување во пракса

Предложените политики и мерки се категоризирани по петте енергетски столба и даваат одговори како да се решаваат специфичните предизвици и поттикнат нови можности. Политиките и стратешките мерки, исто така, се во согласност со приоритетите утврдени во Законот за енергетика. [44]

1. Енергетска ефикасност: Стратегијата предвидува заштедите на енергија да достигнат 51,8 % од примарната и 27,5 % од финалната енергија во зеленото сценарио во 2040 година. Во столбот енергетска ефикасност, со Стратегијата [46] се препорачува:

- **Зголемена посветеност во имплементирањето на политики и мерки за енергетска ефикасност** во секторите згради, јавен транспорт, индустрија, греење и ладење, пренос, дистрибуција, како и хоризонтални мерки. Овие мерки влијаат врз намалувањето на емисиите, ја намалуваат зависноста од увоз на енергија и можат да го стимулираат домашното стопанство. Во сите три сценарија, Северна Македонија ќе користи помалку ресурси за покривање на потребите за енергија;
- **Усвојување на уредба за нивото на амбиција на националните цели за енергетска ефикас-**

Слика 12
Резиме на интегрираните резултати во 2030 и 2040 година, [46]

Енергетски столб	Индикатор	Метрика	2030 година			2040 година		
			Референтно	Умерена транзиција	Зелено	Референтно	Умерена транзиција	Зелено
1	Енергетска ефикасност	% намалување на потрошувачката на примарна и финална енергија во однос на BAU	-15,3% примарна -10,3% финална	-31,2% примарна -16,6% финална	-34,5% примарна -20,8% финална	-34,9% примарна -14,2% финална	-47,9% примарна -21,7% финална	-51,8% примарна -27,5% финална
2	Интеграција и безбедност на енергетските пазари	% на нето увозот во потрошувачката на примарна енергија	48,7%	61,9%	59,1%	51,0%	61,9%	55,3%
3	Декарбонизација	Емисии на GHG	-20,9% -22,9% vs. BAU	-57,2% -58,3% vs. BAU	-64,7% -65,3% vs. BAU	-8,1% -35,6% vs. BAU	-43,3% -60,2% vs. BAU	-61,5% -72,8% vs. BAU
		Удел на ОИЕ	33%	38%	40%	35%	39%	45%
4	И&И и конкурентност	Вкупни трошоци на системот	3,8 41,0	3,3 38,3	3,2 37,3	5,1 86,5	4,8 81,2	4,5 78,1
5	Правни & регулаторни аспекти	Правна и регулаторна усогласеност	Целосна усогласеност			Целосна усогласеност		

Слика 13
Преглед на резултатите наспроти индикативните цели на ЕнЗ во 2030 година, [46]

Енергетски столб	Индикатор	Цел на ЕнС	2030 година (релативни услови)			2030 година (апсолутни услови)				
			Референтно	Умерена транзиција	Зелено	Референтно	Умерена транзиција	Зелено		
1	Енергетска ефикасност	-32,5% примарна ИЛИ финална во однос на BAU	-15,3% примарна -10,3% финална	-31,2% примарна -16,6% финална	-34,5% примарна -20,8% финална	2,862 ktoe примарна 1,996 ktoe финална	2,975 ktoe примарна 2,301 ktoe финална	2,414 ktoe примарна 2,138 ktoe финална	2,300 ktoe примарна 2,030 ktoe финална	
3	Декарбонизација	Емисии на GHG	+13% vs. 2005	-11,4% (-20,9%)	-37,6% (-57,2%)	-43,0% (-64,7%)	14,7 Mt CO ₂ -eq	11,5 Mt (7,4 Mt) CO ₂ -eq	8,1 Mt (4,0 Mt) CO ₂ -eq	7,4 Mt (3,3 Mt) CO ₂ -eq
		Удел на ОИЕ	33,9% најмалку	33%	38%	40%	n/a	n/a	n/a	n/a

Резултати наспр. цели на ЕнС ■ ЕнС 2030 постигнати ■ ЕнС 2030 речиси постигнати ■ ЕнС 2030 не се постигнати Целите не се достапни

ност за 2030 година пропишана во Законот за енергетска ефикасност, [45], земајќи ги предвид резултатите од Стратегијата [46];

- **Израдување на целите за енергетска ефикасност во однос на заштедите на примарна енергија.** Намалувањето на потрошувачката на јаглен, како и подобрувањето на енергетската ефикасност при производство на енергија, придонесуваат за најголема заштеда на примарна енергија во сценариото за умерена транзиција и во зеленото сценарио;
- **Континуирано намалување на загубите на енергија во дистрибутивните мрежи** што дополнително ќе ја намали потрошувачката на примарна енергија;
- **Подобрување на ефикасноста на системите за централно греење** со систематски реконструкции на дистрибутивната мрежа и заложби за враќање на исклучените корисници, како и зголемување на бројот на нови корисници.
- **Следење на планираните мерки за енергетска ефикасност** и поголемо стимулирање на оние кои имаат најголемо влијание врз потрошувачката на енергија.

2. Интеграција на пазарите на енергија и сигурност во снабдувањето со енергија: Стратегијата цели кон поголема интеграција на Северна Македонија во пазарите за енергија во Европа, при што нема да се зголеми енергетската зависност и ќе се овозможи потребната флексибилност за зголемена интеграција на ОИЕ. Сегашната потрошувачка на електрична енергија се задоволува со околу 30 % од увоз, додека остатокот се испорачува од домашните производни капацитети, главно термоелектроцентралите (ТЕЦ) на лигнит и големите хидроелектроцентрали. Двете ТЕЦ се релативно стари и се соочуваат со предизвици за идното снабдување со јаглен. Во столбот интеграција и сигурност на енергетските пазари со Стратегијата [46] се препорачува:

- **Реализирање на новата електропреносна интерконекција со Албанија и континуирано инвестирање во мрежите за пренос и дистрибуција на електрична енергија** за:

- * поголема интеграција на ОИЕ за производство на електрична енергија, особено од ветер и сонце,
- * овозможување на концептот потрошувач – производител,
- * поголем продор на електричните возила (ЕВ),
- * задоволување на зголемената побарувачка на електрична енергија во регионот во сите три сценарија.

- **Воспоставување на организиран пазар на електрична енергија ден однапред во Северна**

Македонија, спојување со пазарот на Бугарија и учество во иницијативите за воспоставување на регионален пазар. Во Стратегијата [46], цената на електричната енергија од увоз е користена како параметар за донесување одлука дали да се изградат или да се ревитализираат домашни производствени капацитети;

- **Ревитализирање на ТЕЦ Битола, но само во референтното сценарио** под услов да се отворат рудниците во Живојно и да се овозможи континуирано снабдување со јаглен по конкурентни цени;
- **Престанување на работата на ТЕЦ Битола во сценариото за умерена транзиција и во зеленото сценарио**, чие производство би се надоместило со комбинација од нови капацитети за производство на електрична енергија од ОИЕ и природен гас;
- **Престанување на работата на ТЕЦ Осломеј во сите три сценарија.** Како дел од мерките за праведна енергетска транзиција се планира и изградба на фотонапонски електроцентрали (со инсталирана моќност од 80 – 120 MW) кои ќе ја користат истата инфраструктура (локација и преносна мрежа) и вработени. Истиот пристап може да се примени и за ТЕЦ Битола;
- **Следење и прилагодување на инвестициските планови** за да се избегне ризикот од заробени и недоволно искористени технологии и инфраструктура имајќи ги предвид очекуваните барања за намалување на загадувањето од локалните загадувачи и воведување на цена на CO₂;
- **Развивање на програми за општествено одговорна и праведна транзиција** за да се елиминираат негативните ефекти од загубите на работни места поради енергетската транзиција, по пат на преквалификација и прераспределба на вработените и стимулирање на нови работни места во нискојаглеродни технологии и услуги;
- **Управување со флексибилноста на ЕЕС** со воспоставување прекугранични пазари на резерви и балансна енергија блиску до реално време, како и зголемување на флексибилноста преку зголемено користење на постојните и изградба на нови централи (на пример, хидроаккумуляции, пумпно-акумулациони и капацитети на природен гас), на среден и долг рок. Употребата на методите за управување со потрошувачката¹⁸⁹, исто така, ќе биде важна и во иднина, како и технологиите за складирање на енергија („возила на мрежа“¹⁹⁰, „претворање на електрична енергија во топлинска“ и складирање во бате-

189 Терминот „управување со потрошувачката“ во македонската стручна литература се користи како синоним на англискиот термин „demand side management“

190 Се мисли на концептот „vehicles to grid“ (V2G)

рии) кои се очекува да придонесат за значително зголемување на флексибилноста на ЕЕС и овозможување на интеграција на поголеми количини на електрична енергија произведена од ОИЕ;

- **Креирање на регулаторната рамка и поддршка на релевантните јавни институции** за овозможување на нови инвестиции во дистрибутивната мрежа и реализација на услугата „зад броилото“¹⁹¹;
- **Реализирање на планираните интерконекции на системот за пренос на природен гас** со Грција и другите земји, како и планот за гасификација. Со ова ќе се зголеми сигурноста на снабдување со природниот гас, како транзициско гориво до 2050 година. Се очекува природниот гас во комбинација со ОИЕ да добие важна улога во замена на јагленот кој се користи во производствениите капацитети за електрична енергија и индустријата во сценариото за умерена транзиција и зеленото сценарио. Новата прекугранична инфраструктура ќе ги диверзифицира рутите за снабдување со природен гас и ќе ја зголеми неговата конкурентност на пазарот на енергенти;
- **Овозможување на потребната инфраструктура за складирање резерви на нафтените продукти.**

3. Декарбонизација: во зеленото сценарио, во 2040 година, емисиите на стакленички гасови се намалуваат за 61,5 % во однос на 2005 година, со зголемено користење на ОИЕ и достигнување на нивно учество од 45 % во бруто-потрошувачката на финална енергија. И покрај тоа што Северна Македонија има пониски емисии на стакленички гасови по глава на жител за околу 30 % во споредба со ЕУ, емисиите на стакленички гасови по БДП во 2014 година биле пет пати повисоки од просекот на ЕУ. Две третини од вкупните емисии на стакленички гасови произлегуваат од согорувањето во енергетскиот сектор, при што секторот на трансформација на енергијата, индустријата и транспортот имаат најголемо учество. Сценариото за умерена транзиција и зеленото сценарио покажуваат дека користењето на јагленот по 2025 година е неисплатливо заради воведувањето на јаглеродната цена. Затоа, воведувањето на јаглеродната цена треба да се смета за еден од важните фактори за намалувањето на емисиите на CO₂ во производството на електрична и то-

плинска енергија. Во столбот декарбонизација, со Стратегијата [46] се препорачува:

- **Промовирање на користењето на ОИЕ на начин кој обезбедува одржлив развој.** Уделот на ОИЕ во вкупната потрошувачка на финална енергија се зголемува во сите сценарија, достигнувајќи 35 – 45 % во 2040 година. Според стратегијата, фотонапонските и ветерните електроцентрали се проценува дека ќе бидат најбрзорастечки технологии за производство на електрична енергија во сите сценарија (до 1.400 MW фотонапонски и 750 MW ветерни електрани), додека изградбата на нови мали хидроелектроелектрани треба внимателно да се процени во однос на влијанијата врз животната средина, наспроти придобивките од произведената електрична енергија;
- **Стимулирање на ОИЕ за производство на електрична енергија** преку ПТ и ПП, доделени во тендерска постапка, во сите три сценарија, особено за периодот од 2020 до 2025 година;
- **Електрифицирање на секторот греење и ладење** со примена на поефикасни топлински пумпи и системи за централно греење од термoeлектрани-топлани на природен гас и биомаса (вклучувајќи и отпадна биомаса). Стратегијата препорачува, користење на големи топлински пумпи, отпадна топлина и капацитети за складирање на топлина во производството на топлинска енергија кај системите за централно греење. Електрификацијата во комбинација со мерките за енергетска ефикасност ќе овозможи постепено намалување на неефикасната употреба на биомаса;
- **Промовирање на комбинирани системи за топла вода** со користење на централно греење, електрична енергија и соларни термални системи;
- **Зголемување на учеството на биогоривата до 10 % во 2030 година и зголемен удел на ЕВ.** Се предвидуваат финансиски стимулации за купување на ЕВ, како и изградба на потребната инфраструктура на национално и на локално ниво;
- **Зајакнување на улогата на општините и Град Скопје во енергетското планирање** со цел подобро пренесување на националните цели на локално ниво (на пример, повеќе ОИЕ и енергетска ефикасност, производители – потрошувачи, елиминација на локалните загадувачи и слично);
- **Инсталирање на опрема за контрола на локалните загадувачки материји** за да се исполнат барањата од Директива за големи постројки со внатрешно согорување и Директивата за индустриски емисии, во случај на ревитализација на ТЕЦ Битола.

191 Терминот „зад броилото“ е употребен како превод на англискиот термин „behind the meter (BTM)“, кој во поновата литература се користи како заеднички назив за концептите на инсталирање дисперзирано микро-производство, батерии за складирање и производител – потрошувач, при што произведената електрична енергија се користи за самопотрошувачка (selfconsumption), односно ниту производството, ниту потрошувачката не се регистрираат од куќното броило. Ваквите концепти се комплементарни со управувањето со потрошувачката и овозможуваат дополнителна флексибилност на системот.

4. Истражување, иновации и конкурентност: Стратегијата ги минимизира вкупните трошоци на енергетскиот систем, земајќи ги предвид специфичните услови во земјата. Во столбот истражување, иновации и конкурентност, со Стратегијата [46] се препорачува:

- **Вклучување на технологиите за енергетска транзиција во националните приоритети за истражување и развој** и стимулирање на соработката на научноистражувачките центри (институти, универзитети и развојни оддели) со носителите на политики, индустријата, комуналните претпријатија, општините и здруженијата;
- **Прилагодување на наставните планови поврзани со енергијата на сите образовни нивоа**, како и стимулирање на географската и меѓусекторската мобилност на истражувачите;
- **Стимулирање на нови услуги и работни места, особено за малите и средни претпријатија** во областа на ОИЕ и енергетска ефикасност. Северна Македонија има позитивно деловно опкружување, што е многу добар предуслов за поддршка на малите и средни претпријатија во зајакнувањето на нови инвестиции, намалување на невработеноста и стимулирање на севкупниот раст. Сепак, потребно е дополнително обезбедување на финансиска и техничка помош за овие претпријатија во енергетскиот сектор, со цел да се олесни пристапот на претпријатијата кон надворешни услуги;
- **Ревидирање на бизнис-моделите на клучните енергетски претпријатија со поддршка на Владата**, со цел справување со предизвиците што ги носи декарбонизацијата и либерализацијата на енергетскиот сектор и обезбедување конкурентност во иднина;
- **Зголемување на капацитетите за повлекување на финансии од меѓународните донаторски фондови.** Во прв ред, ова се однесува на министерствата кои треба да вршат планирање, управување, следење и оценување на донаторските проекти. Ова ќе овозможи искористување на непотрошени средства од меѓународните донатори и финансиските институции, кои земјата има право да ги користи, вклучително и искористување на фондовите за исполнување на обврските од Парискиот договор.

5. Законски и регулаторни аспекти: Стратегијата [46] ја нагласува потребата од целосната усогласеност со *acquis* на ЕнЗ:

- **Имплементирање на Законот за енергетска ефикасност**, [45], како и на сите подзаконски акти кои произлегуваат од него;
- **Имплементирање на четири области од групата на климатска акција на ЕнЗ** – Тука спаѓа Регу-

лативата за механизам за следење, вградување на обврските поврзани со климатските промени во соодветните сектори, интегрирани национални енергетски и климатски планови, како и поставување цели за 2030 година (и понатаму). Се препорачува продолжување со работа на работната група за клима и енергија, за да се обезбеди подобра соработка меѓу институциите и поефикасно донесување одлуки;

– **Имплементирање на *acquis* за животна средина на ЕнЗ**, кое ги вклучува:

- * спроведување во пракса на Директивата за големи постројки со внатрешно согорување,
- * донесување на Законот за контрола на емисиите од индустријата, како и транспозиција и имплементација на релевантните барања од Директивата за индустриски емисии (со краен рок за постојните постројки – 1 јануари 2028 година).

За да се овозможи постигнување на економски конкурентна енергетска транзиција, енергетскиот систем ќе има потреба од итни капитални инвестиции со кумулативна вредност во опсег од 9,4 до 17,5 милијарди евра во периодот до 2040 година, во зависност од избраното сценарио. Инвестициите во енергетската ефикасност и ОИЕ се главен фокус на сите сценарија. Ова ја нагласува потребата за зголемен пристап до фондови кои ја признаваат важноста на проектите за енергетската транзиција – првенствено фондовите на ЕУ, како и на меѓународните финансиски институции и донатори. Покрај тоа, во Стратегијата се смета дека и државниот буџет, исто така, ќе има улога како значајна опција за финансирање на проектите за ОИЕ и енергетска ефикасност, но и за ревитализацијата на ТЕЦ Битола. Најисплатливо сценарио е зеленото сценарио. Кумулативните заштеди во сценариото на умерена транзиција се проценети на 5,4 милијарди евра, додека во зеленото сценарио се проценува заштеда од 7,4 милијарди евра.

Според Стратегијата, од гледна точка на реализација на трите сценарија, се смета дека критична ќе биде 2025 година, а одлуката за тоа што ќе се случи во оваа година, треба да се донесе во 2020 година, а најдоцна во 2021 година. Ова бара итни дејства од релевантните чинители во енергетиката за да се започнат активности на сите нивоа на управување. Стратегијата [46] препорачува да се формира Управен комитет, со кој ќе претседава заменик-претседателот на Владата задолжен за економски прашања, кој ќе биде одговорен за нејзино спроведување. Како прв чекор, Владата треба да изготви Програма за реализација на Стратегијата [46], во рок од шест месеци од денот на нејзиното донесување.

4.2 АКЦИСКИ ПЛАН ЗА ИСКОРИСТУВАЊЕ НА ОБНОВЛИВИТЕ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ДО 2025 ГОДИНА СО ВИЗИЈА ДО 2030 ГОДИНА

Законот за енергетика, [44], во својот член 172, пропишува дека „Владата, на предлог на Министерството, во рок од шест месеци од денот на донесување на Стратегијата¹⁹², донесува Акциски план за обновливи извори на енергија за период од десет години. Акцискиот план за обновливи извори на енергија особено содржи: преглед и оценка на состојбата во енергетиката и пазарот на обновливи извори на енергија, споредбени анализи, цели и динамика на индикативната траекторија, секторски цели и годишни прогнози и мерки за остварување на целите со определување на носителите, роковите и средствата за спроведување.“

Бидејќи нов Акциски план, во согласност со Законот [44], сè уште¹⁹³ не е донесен, овде ќе бидат презентирани основните елементи од Акцискиот план за искористување на ОИЕ на Република Македонија до 2025 година со визија до 2030 година, [47], кој е во важност до донесувањето на нов документ, како и одделни согледувања од истражувањата направени околу изработката на прегледот [54].

Имено, Акцискиот план [47] беше донесен како обврска од претходниот Закон за енергетика од 2011 година, кој како МП на ОИЕ ги предвидуваше само ПТ. Овој план претстави сценарио за развој на ОИЕ со дефинирани национални задолжителни цели за учество на енергија произведена од ОИЕ во бруто-финалната потрошувачка на енергија од 21 % во 2020 година, 25 % во 2025 година и 28 % во 2030 година. Овие цели беа оценети како недоволно амбициозни, па беше направена ревизија од страна на Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија која покажа дека постои зголемено производство на електрична енергија од биомаса во периодот помеѓу 2009 и 2015 година. Според тоа, сценаријата во планот беа соодветно подесени и во 2017 година беа донесени амандмани на Акцискиот план [47]. Со овие амандмани, целта за ОИЕ во бруто-финалната потрошувачка на енергија во 2020 година беше утврдена на 23,9 %, а проценета на 25 % во 2025 година.

За постигнување на наведените национални задолжителни цели, со Акцискиот план [47], усвоени се следниве мерки за поддршка на ОИЕ:

- инвестициска поддршка,

- даночни олеснувања,
- обврска за задолжителен откуп на електрична енергија произведена од ОИЕ и обврска за задолжителен пласман на мешавини од фосилни горива и биогорива на пазарот,
- издавање гаранции за потекло на електричната енергија произведена од ОИЕ,
- ПТ за откуп на електричната енергија произведена од ОИЕ кои добиваат статус на ППЕЕ, или
- зголемување на цените што потрошувачите ги плаќаат за користење на ОИЕ.

Финансиските средства за спроведување на мерките за поддршка можат да се обезбедат преку [47]:

- грантови, донации и спонзорства,
- кредити,
- државна помош во согласност со закон, или
- Буџетот на Република Северна Македонија.

Во продолжение, Акцискиот план [47] ги детализира наведените мерки и извори на финансирање, со специфицирани обврски за надлежните институции во земјата.

Сепак, во февруари 2019 година, Владата повторно ги коригира вредностите на целите за 2020 година преку својата Одлука за националните задолжителни цели за учеството на енергија произведена од обновливи извори во бруто-финалната потрошувачка на енергија и за учеството на енергија произведена од обновливи извори во финалната потрошувачка на енергија во транспортот. Целите се подесени на, [53]:

- 23 % од бруто-финалната потрошувачка на енергија до 2020 година и
- 10 % од финалната потрошувачка на енергија во транспортот до 2020 година.

Одлуката на Владата одредува дека сите претходно утврдени мерки со Акцискиот план [47] треба да бидат имплементирани, за да бидат постигнати овие цели. Исто така, може да се забележи дека, со оваа Одлука, задолжителната цел за 2020 година е намалена за 0,9 %, што може да се додели на понизок пораст на производството на електрична енергија од ОИЕ од проектираниот во 2017 година. Сепак, промената на целта за ОИЕ е мала и овозможува прецизно следење на Акцискиот план [47], како и заземање на добар правец за постигнување на целите за 2025 и 2030 година.

192 Се мисли на Стратегијата за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година, [46]

193 22 август 2020 година

Табелата 1 и табелата 2 ги прикажуваат историците и проектираните податоци за инсталирана моќност и производство на електроцентралите на ОИЕ во Северна Македонија до 2025 година, во согласност со Акцискиот план [47].

Со новововедениот МП на ОИЕ, ПП, се очекува бројот и обемот на инвестициски проекти во ОИЕ, во Северна Македонија, значително да пораснат во наредниве години. Засега, постојат неколку ОИЕ проекти кои се веќе во фаза на реализација, [54]:

1. Втора фаза од ветерниот парк Богданци за комплетирање на проектираната инсталирана моќност од 50 MW. Во 2014 година, ЕСМ ја пушти во погон електраната со инсталирана моќност од 36,8 MW, а втората фаза за изградба на дополнителните 13,2 MW планирано е да заврши во 2022 година. Од новите 13,2 MW се очекува годишно производство од 37 GWh;

2. ЕСМ, исто така, има најавено и започнато со реализација два големи фотонапонски проекти. Изградбата на фотонапонските електрани е планирано да се одвива на подолг рок и во неколку фази:

– Фотонапонска електрана Осломеј, со планиран вкупен инсталиран капацитет од 100 MW. Првите две фази од проектот се започнати:

* во прва фаза, изведба на 10 MW фотонапонска електрана, која се очекува да има годишно производство на електрична енергија од 15 GWh и да биде пуштена во погон до крајот на 2020 година,

* втората фаза се состои од 20 MW фотонапонска електрана, со очекувано годишно производство од 30 GWh и пуштање во погон во текот на 2021 година;

– Фотонапонска електрана Битола, со планиран инсталиран капацитет од 120 MW, која треба да

ТАБЕЛА 1

Реализиран и планиран капацитет на електроцентралите на ОИЕ во Северна Македонија од 2009 до 2025 година (MW), [53]

Година	2009	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2025
Хидро (нормализирано)	553,3	632,0	657,3	659,5	669,6	683,2	696,9	709,0	866,0
< 1 MW	3,8	16,2	95,6	97,8	107,9	121,5	135,2	147,3	191,1
1 MW–10 MW	34,8	53,7	95,6	97,8	107,9	121,5	135,2	147,3	191,1
> 10 MW	514,7	561,7	561,7	561,7	561,7	561,7	561,7	561,7	674,9
Сонце		14,8	16,7	17,4	20,8	22,2	23,6	25,4	35,6
Ветер		36,8	36,8	36,8	36,8	50,0	50,0	50,0	150,0
Биомаса			0,0	0,0	0,0	1,3	3,0	6,2	10,0
Биогас			4,0	6,0	7,0	7,0	7,0	8,0	12,0
Вкупно	553,0	683,0	715,0	720,0	734,0	764,0	781,0	799,0	1.074,0

ТАБЕЛА 2

Реализирано и планирано производство на електроцентралите на ОИЕ во Северна Македонија од 2009 до 2025 година (GWh), [53]

Година	2009	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2025
Хидро (нормализирано)	1.358,6	1.524,2	1.594,8	1.648,2	1.702,1	1.748,2	1.794,1	1.835,1	2.355,6
< 1 MW				293,2	347,1	393,2	439,2	480,2	628,0
1 MW–10 MW				293,2	347,1	393,2	439,2	480,2	628,0
> 10 MW				1.355,0	1.355,0	1.355,0	1.355,0	1.355,0	1.727,6
Сонце		14,4	22,6	24,3	29,1	31,1	33,1	35,6	49,9
Ветер		70,6	120,8	109,4	110,0	140,0	140,0	140,0	337,9
Биомаса			0,0	0,0	0,0	5,2	12,1	25,0	40,0
Биогас			20,2	42,1	49,1	49,1	49,1	56,1	84,1
Вкупно	1.359,0	1.609,0	1.758,0	1.824,0	1.890,0	1.974,0	2.028,0	2.092,0	2.867,0

биде изградена во близина на најголемата ТЕЦ во земјата – РЕК Битола.

* во првата фаза од изградбата на оваа електрана ќе бидат инсталирани 20 MW, со очекувано годишно производство од 30 GWh, а електраната ќе биде готова во текот на 2022 година.

3. Новиот МП на ОИЕ, ПП, се очекува да донесе нови 200 MW инсталирана моќност во фотонапонски електрани. Тој започна да се применува со објавувањето на првиот тендер, кој беше успешно спроведен во текот на летото 2019 година. Со ова, Северна Македонија стана трета по ред договорна страна на ЕнЗ, која применува конкурентни постапки при поддршката на ОИЕ. Првиот тендер подели поддршка во форма на фиксна премија за фотонапонски електрани со вкупна инсталирана моќност од 35 MW, кои ќе се изградат на државно земјиште на две локации:

- 25 MW на локација Свети Николе, од кои една електрана е со капацитет од 10 MW, друга со 5 MW, две електрани од по 2 MW и шест од по 1 MW,
- 10 MW инсталиран капацитет на локација Македонски Брод.

Владата сè уште нема донесено квота за инсталирана моќност на ветерни електрани поддржани со ПП, но кога ќе биде донесена одлука за објавување на тендер, се очекува значителен интерес. Потенцијалот на ветерот во Северна Македонија е прикажан на слика 14.

4.3 МЕРКИ И ПЛАНОВИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ЕНЕРГЕТСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

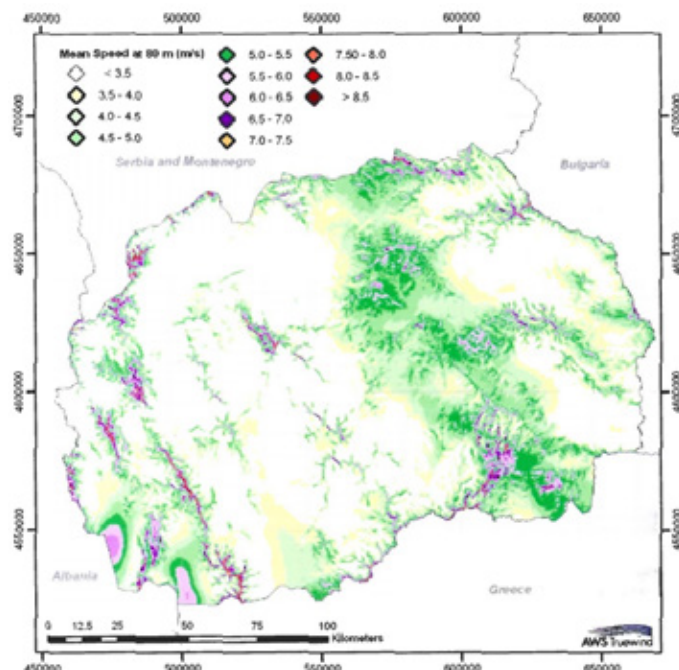
Последниот (трет) НАПЕЕ, [48], го покрива периодот до 2020 година и за неговите постигнувања беше поднесен соодветен извештај до Секретаријатот на ЕнЗ. Додека, пак, оценките на Секретаријатот на ЕнЗ, врз основа на овој и претходните извештаи, се прикажани на слика 15.

Накратко, коментарите се дека потрошувачката на примарна енергија во земјата има надолен тренд, додека потрошувачката на финална енергија останува непроменета. Во периодот помеѓу 2011 и 2017 година, потрошувачката на примарна енергија се намалила за 12,6 %, главно како последица на зголемиениот увоз на електрична енергија и нафтени деривати, но делумно и заради посветената имплементација на мерките за енергетска ефикасност и зголеменото производство на електрична енергија од ОИЕ. Ова е прикажано на слика 16, [46].

Во третиот НАПЕЕ, покрај мерките од вториот НАПЕЕ, се вклучени и две нови мерки, па сите мерки заедно придонесуваат за кумулативна заштеда во финалната потрошувачка на енергија од 148,7 ktoe во 2018 година. Оваа вредност претставува намалување од 9,09 % во споредба со референтната потрошувачка, што е малку над индикативната цел од 9 %. Во третиот НАПЕЕ беше оценето дека постигнатите заштеди во финална потрошувачка на енергија во 2015 година изнесуваат 79,4 ktoe, што претставува 4,85 % од референтната потрошувачка.

Слика 14

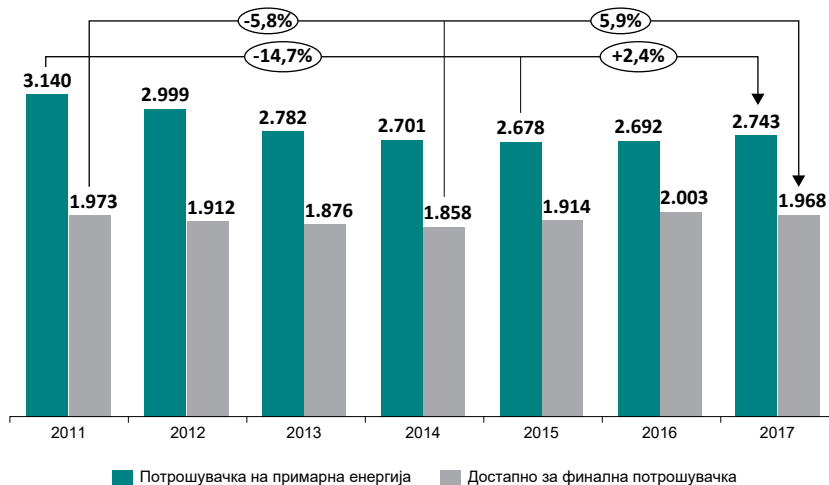
Карта на брзината на ветерот во Северна Македонија на висина од 80 m над тлото, <https://www.mepso.com.mk/>

Слика 15
Имплементација на Северна Македонија според индикаторите за енергетска ефикасност, статус 1 ноември 2019 година,
https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia.html

Слика 16
Потрошувачка на примарна и финална енергија во Северна Македонија, 2011 – 2017 година, ktoe, [46]

Тоа значи дека се постигнати 99 % од планираните заштеди во финалната потрошувачка на енергија во 2015 година (слика 16). [46]

За прв пат третиот НАПЕЕ ја анализира целта за потрошувачката на примарна енергија во 2020 година. Проекциите за потрошувачката на примарна енергија беа направени со земање предвид на потрошувачката во енергетскиот биланс во 2016 година, како базна година, и претпоставувајќи годишна стапка на пораст од 2,2 %. Според тоа, проценетата потрошувачка на примарна енергија во Северна Македонија ќе достигне 3.014 ktoe во 2020 година. Ова значи дека Северна Македонија

ќе ја задржи потрошувачката на примарна енергија според „индивидуалната потрошувачка по глава на жител“, поставена за договорните страни на ЕнЗ, која изнесува 3.270 ktoe. [46]

Четвртиот НАПЕЕ за периодот 2020 – 2023 година се подготвува и треба да биде поднесен до Владата до крајот на 2020 година. Тој треба да постави нови индикативни цели за енергетска ефикасност, земајќи ја 2015 година како базна. [54]

Исто така, со оглед на кратките рокови за усвојување на подзаконските акти утврдени со Законот за енергетска ефикасност, [45], одржан е донатор-

ски состанок со цел да се координира странската техничка помош за нивна подготовка. Договорена е консултантска помош од EBRD за подготовка на подзаконски акти со кои ќе се утврдат задолжителните МП на енергетската ефикасност, како и начинот и мерките за постигнување на целите утврдени со член 7 од Директивата за енергетска ефикасност, [17]. Тоа значи дека Владата може да одбере конкретни мерки за постигнување на целните 0,7% годишни заштеди во финалната потрошувачка на енергија, споредено со 2015 година. [54]

Четвртиот извештај на Северна Македонија по Директивата за енергетска ефикасност [17], ги идентификува следниве тековни и идни проекти за енергетска ефикасност на зградите [55]:

- 4 милиони евра, во форма на грант, се обезбедени од Инструментот за претпристапна помош на ЕУ (IPA), за имплементација на пилот-мерки за климатски промени и енергетска ефикасност, насочена првенствено кон секторот згради,
- реновирање со цел постигнување на енергетска ефикасност во државните студентски домови, во периодот до 2024 година, со вкупна инвестиција од 24 милиони евра, од кои 20 милиони евра заем од KfW и 4,785 милиони евра грант од ЕУ,
- обезбеден е заем, во висина од 25 милиони евра, за Проект за енергетска ефикасност во јавните згради, кој е дел од четиригодишна стратегија (2019 – 2023 година) на EBRD и WB за партнерство со нашата земја,
- потенцијален грант од 10 милиони долари од Зелениот климатски фонд, за кој се очекува дека ќе го надополни фондот на проектот од претходната точка, со цел да го зголеми почетниот капитал на предложениот Фонд за енергетска ефикасност; дополнителен грант од 3 милиони евра од фондовите на ЕУ, се очекува да биде додаден кон овој проект.

Понатаму, Законот за енергетска ефикасност, [45], пропишува примена на мерки како што е „обврзувачки механизам за енергетска ефикасност“, која пропишува обврски за ОДС и/или снабдувачите да постигнат заштеди во потрошувачката на енергија на крајните корисници или да докажат такви заштеди со примена на други мерки. Алтернативните мерки вклучуваат нови даноци за загадувачите, продажба на енергетски ефикасни производи (нови во однос на оние кои се веќе во продажба), воспоставување на Фонд за енергетска ефикасност, договори со доброволно учество за воведување на високоефикасни технологии, кампањи за подигање на свеста, воведување на давачки за купување на неефикасни продукти или користење на неефикасни услуги и реновирање на општинските и јавните згради. Законот [45] воведува обврска за реконструкција на најмалку 1 % од сите згради во сопственост или користени од јавниот сектор, годишно.

На крај, покрај мноштвото тековни и планирани проекти од оваа област, вреди да се спомене дека и Секретаријатот на ЕнЗ, во својата програма за 2021 – 2027 година¹⁹⁴, се фокусира на енергетската ефикасност во зградите. Секретаријатот го подготви овој програм знаејќи дека енергетската ефикасност ќе има проминентна улога во финансиската рамка на ЕУ за овој период. Програмата поставува за цел да бидат проценети и подобрани државните институционални, законски и регулаторни рамки за инвестирање во секторот згради. Неговите приоритети вклучуваат соработка со општините за подобрување на системите за греење и ладење, постигнување на „речиси нула-енергетски згради“, построги барања за енергетската ефикасност на уредите за домаќинствата, како и за воведување на иновативни финансиски програми за реновирање на зградите во резиденцијалниот сектор. [54]

194 <https://energy-community.org/news/Energy-Community-News/2020/03/12.html>

5

ЗАКЛУЧОК

Со намера да ја отслика тековната позиционираност на правото од областа на електроенергетиката на Република Северна Македонија во меѓународни рамки, овој труд, најнапред, ги утврдува основните определби на државата, земајќи ги предвид стратешките и гео-политички определби, како и ратификуваните меѓународни договори кои се релевантни за областа. Краткиот преглед, веднаш, го лоцира интересот на нашата земја кон политичката сфера на ЕУ, како и потребата за соодветно усогласување на националното право. Исто така, лесно е воочено дека патот до „европско усогласување“ во електроенергетиката оди преку соработка и исполнување на обврските преземени со Договорот за ЕнЗ. Овој договор е значаен и заради фактот што тој е прв законски-обврзувачки договор кој Северна Македонија го има склучено со ЕУ. Навременото исполнување на обврските и воопшто, целокупниот однос на надлежните институции, стручната и пошироката јавност кон овој договор, проектира слика за подготвеноста и сериозноста на реформите во процесот на пристапување на нашата држава кон ЕУ.

ЕнЗ, иако при основањето беше првенствено фокусирана на создавање минимални услови за проширување на европските пазари на т.н. мрежни енергии (електрична енергија и природен гас) кон ЈИЕ, денеска, во својата задолжителна правна рамка, вклучува *acquis* за пазарите на мрежни енергии, но и за повеќе тесно поврзани и меѓузависни области, како што се животна средина, ОИЕ, енергетска ефикасност и клима. Правната рамка на ЕнЗ не само што се проширува со правото од хоризонтално поврзаните области, туку и задолжителните правни акти редовно се заменуваат со соодветните новодонесени правни акти во ЕУ, но со задоцнета примена од неколку години во однос на ЕУ.

Следејќи ги согледувањата од воведниот дел, првото поглавје од овој труд дава преглед на важечката стратешка и правна рамка на ЕУ во областа пазар на електрична енергија и нејзините нераскинливо поврзани делови – животна средина, ОИЕ, енергетска ефикасност и клима. Потоа, следствено, второто поглавје, го презентира законодавството на ЕнЗ од овие области, кое е задолжително

за сите нејзини договорни страни, вклучувајќи ја и Република Северна Македонија. За, на крајот, во третото и четвртото поглавје, да ги анализира постигнувањата на нашата земја во транспозицијата и имплементацијата на тоа законодавство.

Не е тешко да се забележи дека образложениот материјал во оваа публикација претставува добра основа за подготовка на понатамошна компаративна анализа на домашното во однос на целното законодавство на ЕУ и ЕнЗ. Ваква анализа е соодветно подготвена и ќе биде прикажана како придружен дел на ова издание.

Вреди да се спомене дека познавачите на проблематиката, делумно со право, можат да ја проблематизираат трајната вредност на изложениот труд, а посебно на делот со компаративна анализа, со оглед на, практично, непрекинатиот наплив на нови усвоени правни акти на сите три нивоа – ЕУ, ЕнЗ и Северна Македонија. Имено, упатените добро знаат дека динамиката на усвојување на нови документи е таква што ги менува направениот пресек и донесените заклучоци, на секои три до шест месеци. Притоа, промената на состојбата се интензивира одејќи од повисоко (ЕУ), кон пониско (национално) ниво на имплементација. На национално ниво, усвојувањето на нови документи е посебно фреквентно во периоди непосредно по донесување на нови закони од областа, како што е тоа случај во последниве две години во Северна Македонија.

Сепак, искуството покажува дека не се забележуваат колебања или скршнувања од усвоените стратегии на ЕУ, на среден и долг рок. Стратешките определби за либерализирање и интегрирање на пазарите за енергија, како и еколошките критериуми, зацртани во 90-тите години од минатот век, систематски се имплементираат и продолбочуваат со секоја нова десетгодишна стратегија за енергетика и придружен нов пакет на законодавство во областа. Така, се очекува дека критериумите за слобода на пазарот, правата на потрошувачите и целните проценти во прилог на подобрување на животната средина и клима-та може само да се зголемуваат, во согласност со

постигнувањата и поставените нови амбиции, но никако да се намалат или да стагнираат подолг период. Исто така, познат е пристапот на ЕнЗ во спроведувањето на својата обединувачка улога за водство на договорните страни кон постигнување на критериумите и практиките на ЕУ во енергетиката и поврзаните области – секогаш кога ќе се процени соодветна зрелост и ниво на имплементација, кон задолжителното *acquis* се додаваат нови дополнителни документи од важечкото право на ЕУ. Така, се постигнува состојба на постојан, но стабилно предвидлив, предизвик за земјите аспиранти, како што е нашата.

Што се однесува до нашата земја, свесноста за утврдените динамички цели и континуираниот напредок на државата по зацртаниот пат, не се важ-

ни само за унапредувањето на благосостојбата на нејзините граѓани, туку и за постигнување на стабилно предвидлива околина, како за постојните правни субјекти кои се веќе активни учесници на пазарот, така и за потенцијалните нови инвеститори во овој значаен стопански сектор.

Имајќи ги предвид широкиот преглед и длабинската анализа на темите обработени во ова издание, се надеваме дека со критичко размислување и дополнително следење на состојбите, овој материјал ќе може извесно време да се употребува како основно упатство за разбирање на развојот на проблематиката, како и за следење на напредокот на Република Северна Македонија во постигнувањето на целното динамично ниво на владеење на правото на ЕУ од разгледуваната област.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] **Спогодба за стабилизација и асоцијација меѓу Република Северна Македонија и ЕУ**, член 99, 9 април 2001 година, http://www.sep.gov.mk/content/?id=17#Xr_ASgzY2w
- [2] **In-depth Review of Energy Efficiency Policies and Programmes**, 2007, <https://www.energycharter.org/who-we-are/members-observers/countries/north-macedonia/>
- [3] **D. Buschle, H. Lesjak (Eds.)**, The Energy Community Legal Framework, 4th Edition, Energy Community Secretariat, January 2018, <https://www.energy-community.org/legal/acquis/LFs.html>.
- [4] **European Commission**, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, THE COMMITTEE OF THE REGIONS AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy, COM(2015)/080, 25 February 2015, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2015%3A80%3AFIN>
- [5] **European Commission**, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL European Energy Security Strategy, COM(2014)330, 28 May 2014, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52014DC0330>
- [6] **European Commission**, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, THE COMMITTEE OF THE REGIONS AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK Clean Energy For All Europeans, COM(2016) 860 final, Brussels, 30 November 2016, https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/com_860_final.pdf
- [7] **European Commission**, REPORT FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, THE COMMITTEE OF THE REGIONS AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK - Fourth report on the State of the Energy Union, COM(2019) 175 final, 9 April 2019, https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/fourth-report-state-of-energy-union-april2019_en_0.pdf
- [8] **Regulation (EU) 2018/1999** of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, amending Regulations (EC) No 663/2009 and (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council, Directives 94/22/EC, 98/70/EC, 2009/31/EC, 2009/73/EC, 2010/31/EU, 2012/27/EU and 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directives 2009/119/EC and (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 525/2013 of the European Parliament and of the Council (Text with EEA relevance.), 11 December 2018, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [9] **European Commission**, “A Clean Planet for all - A European long-term strategic vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy”, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE, THE COMMITTEE OF THE REGIONS AND THE EUROPEAN INVESTMENT BANK, COM(2018) 773 final, Brussels, 28 November 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0773>
- [10] **European Commission**, “A Clean Planet for all - A European long-term strategic vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy”, IN-DEPTH ANALYSIS IN SUPPORT OF THE COMMISSION COMMUNICATION COM(2018) 773, Brussels, 28 November 2018, https://ec.europa.eu/knowledge4policy/publication/depth-analysis-support-com2018-773-clean-planet-all-european-strategic-long-term-vision_en
- [11] **European Commission**, “United in delivering the Energy Union and Climate Action - Setting the foundations for a successful clean energy transition”, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, COM(2019) 285 final, Brussels, 18 June 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0285>
- [12] **Prof. L. Hancher and Mr. B.M. Winters**, “The EU Winter Package”, Briefing Paper, Allen & Overy LLP 2017, February 2017
- [13] **European Commission**, “Clean Energy for all Europeans”, PDF ISBN 978-92-79-99835-5, doi:10.2833/9937, MJ-03-19-092-EN-N, European Union, 2019, March 2019, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [14] **European Commission**, “NEW RULES FOR EUROPE’S ELECTRICITY MARKET”, Electricity Market Factsheet, 2019
- [15] **DIRECTIVE (EU) 2018/844** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 30 May 2018 amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings and Directive 2012/27/EU on energy efficiency (Text with EEA relevance), 30 May 2018, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [16] **DIRECTIVE (EU) 2018/2001** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast) (Text with EEA relevance), 11 December 2018, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [17] **DIRECTIVE (EU) 2018/2002** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 11 December 2018 amending Directive 2012/27/EU on energy efficiency (Text with EEA relevance), 11 December 2018, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [18] **DIRECTIVE (EU) 2019/944** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 June 2019 on common rules for the internal market for electricity and amending Directive 2012/27/EU (recast) (Text with EEA relevance), 5 June 2019, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [19] **REGULATION (EU) 2019/943** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 June 2019 on the internal market for electricity (recast) (Text with EEA relevance), 5 June 2019, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [20] **REGULATION (EU) 2019/941** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 June 2019 on risk-preparedness in the electricity sector and repealing Directive 2005/89/EC (Text with EEA relevance), 5 June 2019, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [21] **REGULATION (EU) 2019/942** OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 June 2019 establishing a European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators (recast) (Text with EEA relevance), 5 June 2019, https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/clean-energy-all-europeans_en#documents
- [22] **European Commission**, “The European Green Deal”, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, COM(2019) 640 final, Brussels, 11 December 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1588580774040&uri=CELEX:52019DC0640>
- [23] **European Commission**, “The European Green Deal - ANNEX”, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN

PARLIAMENT, THE EUROPEAN COUNCIL, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, COM(2019) 640 final, Brussels, 11 December 2019, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication-annex-roadmap_en.pdf

- [24] **European Commission**, “Sustainable Europe Investment Plan – European Green Deal Investment Plan”, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, COM(2020) 21 final, Brussels, 14 January 2020, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0021>
- [25] **Energy Community Secretariat**, “2019 Annual Report on the Implementation of the Acquis under the Treaty Establishing the Energy Community”, <https://www.energy-community.org/implementation/>
- [26] **V. Borozan, M. Kusljagic**, “Parliamentary Oversight over energy markets policies in the countries of the Western Balkans”, Toolkit for Members of Parliaments and Parliamentary staff, Westminster Foundation for Democracy (WFD), November 2014, ISBN 978-608-4773-26-9
- [27] **Andris Piebalgs and al.**, “Europe’s New Energy Policy”, Claeys & Casteels Publishing, 2009
- [28] **Energy Community Secretariat**, “Background Paper on the main new elements of the Third Package for implementation in the Contracting Parties”, www.energy-community.org
- [29] **European Commission**, “Staff Working Paper, Interpretative Note on Directives 2009/72/EC and 2009/73/EC – the Unbundling Regime”, 22 January 2010
- [30] **DIRECTIVE 2009/72/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL** of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC, July 2009.
- [31] **DIRECTIVE 2009/73/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL** of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC, July 2009.
- [32] **DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL** of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC.
- [33] **European Commission**, “Guidelines on State aid for environmental protection and energy 2014-2020”, Official Journal of the European Union 2014/C 200/01.
- [34] **Energy Community Secretariat**, “Policy Guidelines on the Applicability of the Guidelines on State Aid for Environmental Protection and Energy 2014-2020”, PG 04/2015.
- [35] **Energy Community Secretariat**, “Policy Guidelines on the Reform of the Support Schemes for Promotion of Energy from Renewable Sources”, PG 05/ 2015.
- [36] **В. Борозан, Р. Талески, А. Крколева Матеска, П. Крстевски**, „Студија за интеграција на обновливите извори на енергија со повластена тарифа во пазарот на електрична енергија во Република Македонија, во услови на постоење на организиран пазар на електрична енергија“, нарачател МЕПСО, Скопје, март 2018 година.
- [37] **European Commission**, “European Commission guidance for the design of renewables support schemes”, SWD(2013) 439 final, Brussels, 5 November 2013.
- [38] **Energy Community Secretariat**, “Report of the Secretariat to the Ministerial Council on Implementation of Article 7 “Energy Efficiency Obligations”, of the Energy Efficiency Directive 2012/27/EU, 17th MC/Annex 9/10-10-2019”, 9 October 2019.
- [39] **Energy Community Secretariat**, “Financial instruments in the framework of the Long-Term Renovation Strategy”, Online capacity-building material, March 2020.
- [40] **WBIF**, “Investing in Clean Energy in the Western Balkans”, Western Balkans Investment Framework, An Initiative Funded by European Union, 2019.
- [41] **Energy Community & Agora Energiewende**, “Supporting the Energy Transition in the Western Balkans”, Policy Brief, January 2020.
- [42] **Sonja Risteska**, Christian Redl and Matthias Buck, “Post-corona Economic Assistance in the Western Balkans: Boosting the Economy and the Energy Transition”, Opinion Paper, Agora Energiewende, May 2020.
- [43] **Energy Community**, “WB6 Energy Transition Tracker”, Energy Community Secretariat, July 2020, <https://www.energy-community.org/regionalinitiatives/WB6/Tracker.html>
- [44] **Закон за енергетика**, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 96/18 и 96/19, <http://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=8>
- [45] **Закон за енергетска ефикасност**, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 32/20, <http://www.economy.gov.mk/doc/2766>
- [46] **Стратегија за развој на енергетиката во Република Северна Македонија до 2040 година**, „Службен весник на Република Северна Македонија“, бр. 25/20, <http://www.economy.gov.mk/doc/2759>
- [47] **Акциски план за искористување на ОИЕ на Република Македонија до 2025 година со визија до 2030 година**, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 207 од 24.11.2015 година и бр. 51 од 28.4.2017 година, <http://www.economy.gov.mk/docs/strategii>
- [48] **Трет национален акциски план за енергетска ефикасност до 2020 година**, https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia.html
- [49] **ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ** за работа на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија во 2018 година, април 2019 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=18>
- [50] **ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ** за работа на Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија во 2019 година, мај 2020 година, <https://www.erc.org.mk/pages.aspx?id=18>
- [51] **Energy Community Secretariat**, “Assessment of the Application of Community Law in a Third Country – North Macedonia”, For the purpose of participation of the Energy and Water Services Regulatory Commission of North Macedonia in Working Groups of the Agency for the Cooperation of Energy Regulators, 28 January 2020
- [52] **Energy Community Secretariat**, “Policy Guidelines on the development of National Energy and Climate Plans under Recommendation 2018/01/MCEnC, PG 03/2018, June 2018
- [53] **Одлука за националните задолжителни цели** за учеството на енергија произведена од обновливи извори во бруто-финалната потрошувачка на енергија и за учеството на енергија произведена од обновливи извори во финалната потрошувачка на енергија во транспортот, „Службен весник на Република Македонија“, бр. 29 од 5 февруари 2019 година, <http://economy.gov.mk/doc/2583>
- [54] **Vesna Borozan**, “South East Europe Energy Outlook 2020 – Country Overview North Macedonia”, Institute of Energy for South East Europe – IENE, March 2020
- [55] **Ministry of Economy of the Republic of North Macedonia**, Fourth Annual Report Under the Energy Efficiency Directive, June 2020, https://www.energy-community.org/implementation/North_Macedonia/reporting.html

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

БДП	Бруто-домашен производ	СР	Сопственичко раздвојување на ОПС
ВИП	Вертикално интегрирано претпријатие или вертикално интегрирано друштво	ТЕЦ	Термоелектроцентрала
ЕВ	Електрично возило	Трет пакет	Трет пакет на законодавство за внатрешен пазар на електрична енергија и природен гас на Европската унија
ЕЕС	Електроенергетски систем	УДП	Упатства за државна помош за заштита на животната средина и за енергија 2014 до 2020 година, Европска комисија
ЕК	Европска комисија	ЧЕСЕ	Зимски пакет на законодавство на ЕУ за енергетика и клима или Чиста енергија за сите Европејци
ЕнЗ	Енергетска заедница	ACER	Агенција за соработка на државните регулаторни тела за енергетика на ЕУ, European Union Agency for the Cooperation of Energy Regulators
ЕСКО	Компанија за енергетски услуги	BAU	Бизнис како вообичаено, Business as Usual
ЕСМ	Електрани на Северна Македонија	CIDA	Канадска агенција за меѓународен развој, Canadian Agency for International Development
ЕУ	Европска унија	EAR	Европска агенција за обнова, European Agency for Reconstruction
ЗБ	Западен Балкан	EBRD	Европска банка за обнова и развој, European Bank for Reconstruction and Development
ЗС	Зелен сертификат	EIB	Европска инвестициона банка, European Investment Bank
ИРЕНА	Меѓународна агенција за обновлива енергија, International Renewable Energy Agency (IRENA)	ENTSO-E	Европска мрежа на оператори на преносни системи за електрична енергија, European Network of Transmission System Operators – Electricity
ЈИЕ	Југоисточна Европа	ENTSO-G	Европска мрежа на оператори на преносни системи за природен гас, European Network of Transmission System Operators – Gas
Лице	Физичко или правно лице	ETS	Систем за трговија со емисии, Emissions Trade System
МАНУ	Македонска академија на науките и уметностите	GHG	Стакленички гасови, Green House Gases
МЕМО	Национален оператор на организиран пазар на електрична енергија во Северна Македонија	IPA	Инструмент за претпристапна помош на ЕУ, Instrument for Pre-Accession Assistance
МЕПСО	Македонски електропреносен систем оператор	IPCC	Меѓувладин панел за климатски промени, Intergovernmental Panel on Climate Change
МП	Механизам за поддршка	KfW	Банка за поддршка на развојот на Германската федерална влада, Bank aus Verantwortung
МС	Министерски совет на Енергетската заедница	NDCs	Национално утврдени придонеси, Nationally determined contributions
НАПЕЕ	Национален акциски план за енергетска ефикасност	NEMO	Номиниран оператор на пазарот на електрична енергија, Nominated Electricity Market Operator
НРТЕ	Национално регулаторно тело за енергетика, National Regulatory Authority for Energy (NRE)	O&M	Работа и одржување, Operation & Maintenance
НОС	Независен оператор на системот	UNMIK	Мисија на Обединетите нации во Косово, United Nations Mission in Kosovo
НОП	Независен оператор на преносот	USAID	Агенција за меѓународен развој на САД, United States Agency for International Development
НПЕК	Национален план за енергетика и клима	WB	Светска банка, World Bank
ОДС	Оператор на дистрибутивен систем	WEO	Светски енергетски преглед, World Energy Outlook
ОПС	Оператор на преносен систем		
ОИЕ	Обновливи извори на енергија		
ОПЕЕ	Оператор на пазарот на електрична енергија		
ПП	Повластена премија		
ППЕЕ	Повластен производител на електрична енергија		
ПТ	Повластена тарифа		
РКЕ	Регулаторна комисија за енергетика и водни услуги на Република Северна Македонија		
Регулатива за владеење	Регулатива за владеење на Енергетската унија и климатска акција на ЕУ, Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action (Governance Regulation)		

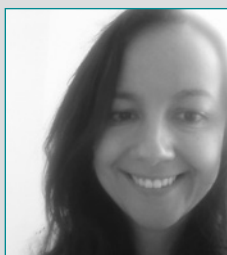
ЗА АВТОРИТЕ

Весна Борозан е редовен професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Факултет за електротехника и информациски технологии (УКИМ/ФЕИТ), во областа електрични мрежи и системи. Во текот на својата професионална кариера, во 1997 година престојува на Државниот универзитет на Северна Каролина, САД, во звањето пост-докторант, во 1999 година е визитинг професор на Папскиот католички универзитет во Сантијаго де Чиле, Чиле, а во 2001 година има

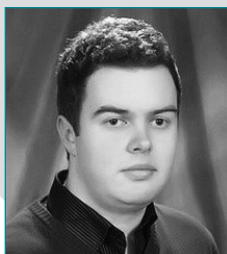
двомесечен студиски престој за развој на нови наставни програми на Државниот технички универзитет на Атина, Грција. Подоцна, станува раководител или учесник на повеќе меѓународни и национални проекти со цел унапредување на знаењата и практиките од соодветната област и е автор или коавтор на повеќе од стотина научноистражувачки трудови. Тековно, од страна на УКИМ/ФЕИТ, таа е раководител на научно-истражувачкиот проект CROSSBOW од програмата Хоризонт 2020 на Европската унија.

Во периодот 2002 – 2005 година, ползувајќи ја довербата на Владата и позицијата на специјален пратеник на премиерот, проф. Борозан активно учествува во преговорите за потпишување на Договорот за Енергетска заедница. Во нејзината наставно-научна и апликативна дејност, заложбите за либерализација на пазарот и транзиција на енергетскиот сектор на Република Северна Македонија, преовладуваат и ден-денес.

Александра Крколева Матеска е вонреден професор на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Факултет за електротехника и информациски технологии (УКИМ/ФЕИТ), во областа електрични мрежи и системи. Истражува во полето на интелигентни електроенергетски мрежи, вклучување на обновливи извори на електрична енергија во дистрибутивни мрежи и микро-мрежи, пазари на електрична енергија и регулатива поврзана со овие области. До сега

остварила неколку студиски престои, меѓу кои на Универзитетот во Манчестер, Обединето Кралство, Универзитетот во Росток, Германија и Државниот технички универзитет во Атина, Грција. Автор е и коавтор на повеќе од шеесет научноистражувачки трудови. Како член на УКИМ/ФЕИТ учествува во неколку меѓународни проекти финансирани од различни програми на Европската комисија. Член е на IEEE и CIGRE.

Петар Крстевски е доцент на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Факултет за електротехника и информациски технологии (УКИМ/ФЕИТ), во областа електроенергетски системи. Неговата област на истражување се регионалното интегрирање на пазарите на електрична енергија и помошни услуги, прекугранична координација на работата на електроенергетските системи, интегрирање на обновливи извори на енергија во пазарите на електрична енергија

и регулативата поврзана со овие области. Активно бил вклучен во повеќе меѓународни проекти финансирани од Европската комисија и Кралството Норвешка од кои најзначајни се SEETSOC и CROSSBOW, како и во неколку национални студии од неговото поле на интерес. Во 2016 година остварил студиски престој во консултантската компанија THEMA, во Осло, Норвешка, каде учествувал во изработката на анализи на пазарите на електрична енергија за регионот на Југоисточна Европа. Автор е и коавтор на повеќе од четириесет научноистражувачки трудови.

ЗА ИЗДАВАЧОТ

Фондација „Фридрих Еберт“
канцеларија Скопје
Бул. 8-ми Септември 2/2-5
1000 Скопје, Северна Македонија

Одговорно лице:
Ева Елерајт | Директорка
Тел.: +389 2 3093-181 / -182

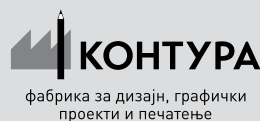
www.fes-skopje.org

Контакт:
contact@fes-skopje.org

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Ставовите изразени во оваа публикација нужно не ги отсликуваат ставовите на Фондацијата „Фридрих Еберт“. Се забранува комерцијално користење на сите изданија на Фондацијата „Фридрих Еберт“ (ФЕС) без претходна писмена согласност од ФЕС.

Дизајн и печат:

фабрика за дизајн, графички
проекти и печатење

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

620.9-043.86:340.13(497.7)

БОРОЗАН, Весна

Правна рамка на електроенергетскиот сектор во Република Северна Македонија и нејзина меѓународна позиција : климатски промени, енергетика и животна средина / Весна Борозан, Александра Крколева Матеска, Петар Крстевски. - Скопје : Фондација “Фридрих Еберт”, Канцеларија во Македонија, 2020. - 75 стр. : илустр. ; 30 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 72-75

ISBN 978-9989-109-97-3

1. Крколева Матеска, Александра [автор] 2. Крстевски, Петар [автор]

а) Електроенергетски системи -- Енергетика -- Развојни стратегии -- Правна рамка -- Македонија

COBISS.MK-ID 52626181

ПРАВНА РАМКА НА ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТСКИОТ СЕКТОР ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И НЕЈЗИНА МЕЃУНАРОДНА ПОЗИЦИЈА

Со намера да ја отслика тековната позиционираност на правото од областа на електроенергетиката на Република Северна Македонија во меѓународни рамки, овој труд, најнапред, ги утврдува основните определби на државата, земајќи ги предвид стратешките и гео-политички определби, како и ратификуваните меѓународни договори кои се релевантни за областа. Краткиот преглед, веднаш, го лоцира интересот на нашата земја кон политичката сфера на ЕУ, како и потребата за соодветно усогласување на националното право.

Исто така, лесно е воочено дека патот до „европско усогласување“ во електроенергетиката оди преку соработка и исполнување на обврските преземени со Договорот за ЕнЗ. Овој договор е значаен и заради фактот што тој е прв законски-обврзувачки договор кој Северна Македонија го има склучено со ЕУ.

Навременото исполнување на обврските и воопшто, целокупниот однос на надлежните институции, стручната и пошироката јавност кон овој договор, проектира слика за подготвеноста и сериозноста на реформите во процесот на пристапување на нашата држава кон ЕУ.